

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tomaszów Mazowiecki-Opoczno

na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku

Opracowanie:

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	4
MOF Tomaszów Mazowiecki - Opczno w ujęciu regionalnym i krajowym	5
Realizacja instrumentu ZIT i podstawa prawna opracowania.....	5
I Synteza diagnozy strategicznej	8
I.1 Definicja obszaru wsparcia	9
I.2 Identyfikacja kluczowych problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno.....	13
Sfera społeczna.....	13
Sfera gospodarcza	26
Sfera przestrzenna.....	34
I.3 Powiązania gospodarcze, społeczne i środowiskowe	46
II Założenia rozwojowe	51
II.1 Cel nadrzędny, cele rozwojowe i przedsięwzięcia zintegrowane.....	51
II. 2 Schemat i logika interwencji.....	53
II.3 Opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału obszaru.....	56
II. 4 Wykaz wszystkich przedsięwzięć objętych mechanizmem ZIT Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Lista projektów realizujących cele rozwojowe	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Plan finansowy	65
III System realizacji Strategii ZIT	70
III.1 System wdrażania.....	70
III.1.1 Monitoring i ewaluacja.....	71
III.2 Opis procesu zaangażowania i udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej realizacji	72
III.3 Komplementarność opracowania	74

Wprowadzenie

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki - Opoczno na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku jest dokumentem strategicznym, mającym charakter zintegrowany i ponadlokalny. Zaplanowane w ramach przedmiotowej strategii przedsięwzięcia przyczynią się do rozwiązania występujących problemów oraz służyć będą zaspokajaniu potrzeb obszaru objętego mechanizmem Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). Jednym z warunków realizacji ZIT jest zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa. Na przełomie września i października 2021 r. samorzady podejmowały uchwały wyrażenia woli przystąpienia do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki - Opoczno w ramach ZIT, a następnie 26 stycznia 2022 r. podpisały porozumienie międzygminne powołujące Związek Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (Związek ZIT)¹. Porozumienie to wyznacza cele przyszłej współpracy samorządów skupionych w MOF, wśród których można wskazać m.in. na opracowanie przedmiotowego dokumentu strategicznego, promowanie partnerskiego modelu współpracy, czy zintensyfikowanie i zwiększenie skuteczności prowadzonych działań stanowiących odpowiedź na wyzwania widoczne w MOF. Ze względu na fakt, iż Porozumienie zawarto na czas określony, 31 października 2024 r. partnerskie gminy zawarły kolejne, które poza warunkami powołania Związku ZIT określa również warunki przyjęcia Strategii ZIT oraz zarządzania ZIT MOF².

Opracowanie Strategii ZIT, pełniącej rolę strategii terytorialnej, stanowi szansę rozwojową dla jednostek samorządu terytorialnego i umożliwia pozyskiwanie dofinansowania na realizację przedsięwzięć zintegrowanych. Przedsięwzięcia te ukierunkowane są na rozwiązywanie wspólnych, zdiagnozowanych na terenie MOF problemów, a ich realizacja oddziaływać i wpływać będzie na więcej niż jedną jednostkę samorządu terytorialnego budującą MOF. Zakres tematyczny, a tym samym zakres interwencji skupia się przede wszystkim na kwestiach związanych z rozwojem zrównoważonego transportu publicznego, poprawą stanu środowiska przyrodniczego, rozwojem turystyki i szeroko rozumianym wzmocnieniem atrakcyjności osiedleńczej obszaru MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Uzasadnienie realizacji wskazanych przedsięwzięć rozwojowych wynika z zaprezentowanej syntezy diagnozy strategicznej. Przedstawiono je również w części operacyjnej dokumentu (II Założenia rozwojowe).

¹ Porozumienie nr WRİK.3.3.2022.WI w sprawie wspólnego opracowania i finansowania dokumentu strategicznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno do 2030 roku zawierające Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, zawarte w Tomaszowie Mazowieckim w dniu 26 stycznia 2022 r.

² Porozumienie Międzygminne nr FE.031.1.2024 w sprawie powołania Związku Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), przyjęcia strategii ZIT oraz zarządzania ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki-Opoczno.

MOF Tomaszów Mazowiecki - Opczno w ujęciu regionalnym i krajowym

Miejski Obszar Funkcjonalny Tomaszów Mazowiecki – Opczno to jeden z czterech Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF)³ wyróżnionych w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno stanowi wielordzeniowy MOF, który zgodnie z określonymi przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej zasadami⁴ powstał ze względu na bliskie sąsiedztwo dwóch obszarów funkcjonalnych, których rdzenie stanowią miasta trące funkcje społeczno-gospodarcze – Tomaszów Mazowiecki i Opczno. Obie te jednostki samorządu terytorialnego w strategii wojewódzkiej definiowane są jako miasta odzyskanych szans, w stosunku do których podejmowane działania skupiają się na zatrzymaniu dalszej utraty funkcji społeczno-gospodarczych. Dla MOF istotna jest realizacja zintegrowanych i kompleksowych przedsięwzięć, związanych m.in. z wdrażaniem zrównoważonej mobilności, poprawą efektywności energetycznej, ochroną i wzmacnianiem odporności środowiska przyrodniczego, w szczególności poprzez działania adaptacyjne, jak i ograniczenie skutków negatywnych oddziaływań na środowisko i poziomu zanieczyszczeń.

Instrumentem dedykowanym Miejskim Obszarom Funkcjonalnym w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 jest zastosowanie mechanizmu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), którego wyrazem, a zarazem podstawą wdrażania, jest przedmiotowe opracowanie. Zaproponowana w niniejszym dokumencie logika interwencji wynika z założeń na poziomie wojewódzkim związanych z identyfikowaniem miast rdzeniowych opisywanego MOF, jako tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Kluczowe z tej perspektywy jest zahamowanie tego procesu w Tomaszowie Mazowieckim i Opcznie, wraz z realizacją zintegrowanych przedsięwzięć, które pozytywnie wpłyną na sytuację w całym miejskim obszarze funkcjonalnym.

Realizacja instrumentu ZIT i podstawa prawna opracowania

W nowej perspektywie finansowej 2021-2027 dla miejskich obszarów funkcjonalnych, a tym samym Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opczno przewiduje się wsparcie w postaci Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). ZIT jest instrumentem wdrażania funduszy Unii Europejskiej (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego Plus). W ramach ZIT mogą być realizowane projekty o zintegrowanym charakterze,

³ Miejski Obszar Funkcjonalny jest szczególnym typem obszaru funkcjonalnego. Zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju obszar funkcjonalny to obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego).

⁴ Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. Instrukcja w zakresie delimitowania miejskich obszarów funkcjonalnych w strategiach rozwoju województw w kontekście realizacji instrumentu ZIT w perspektywie 2021-2027.

których wdrażanie oddziaływać będzie kompleksowo na Miejski Obszar Funkcjonalny Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, a nie tylko w ramach granic administracyjnych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.⁵

Wśród formalnych podstaw działań samorządów skupionych w MOF i realizacji instrumentu ZIT wskazuje się m.in.:

- Uchwały samorządów w sprawie wyrażenia woli przystąpienia do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych
- Porozumienie nr WRIK.3.3.2022.WI w sprawie wspólnego opracowania i finansowania dokumentu strategicznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno do 2030 roku zawierające Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, zawarte w Tomaszowie Mazowieckim w dniu z dnia 26 stycznia 2022 r.
- Porozumienie Międzygminne nr FE.031.1.2024 w sprawie powołania Związku Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), przyjęcia strategii ZIT oraz zarządzania ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki-Opoczno
- Umowa Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (rozporządzenie ogólne)
- Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021- 2027

Zakres wsparcia w ramach ZIT określony został w programie regionalnym – Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027 (FEŁ2027). Zaplanowano w nim m.in. wsparcie w postaci wdrażania instrumentu ZIT, w ramach celów szczegółowych wskazanych w Programie Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027, przy wykorzystaniu środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR)⁶:

⁵ <https://rpo.lodzkie.pl/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu/zintegrowane-inwestycje-terytorialne-wsparcie-dla-osrodkow-terytorialnych/>

⁶ W FEŁ2027 zaplanowano również wsparcie w postaci wdrażania instrumentu ZIT przy wykorzystaniu środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), jednak zaplanowana interwencja Strategii ZIT MOF Tomaszów Mazowiecki-Opoczno nie przewiduje wykorzystania tych środków.

Priorytet: 2. FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA ZIELONEGO ŁÓDZKIEGO

Cel szczegółowy RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych

Cel szczegółowy: RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju

Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego

Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia

Priorytet: 3. FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA MOBILNEGO ŁÓDZKIEGO

Cel szczegółowy: RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej

Priorytet: 5. FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA ROZWOJU LOKALNEGO W ŁÓDZKIEM

Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich

Samorządy, które chcą realizować projekty w formule ZIT, powinny zawiązać partnerstwo w postaci stowarzyszenia lub związku międzygminnego oraz przygotować Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. W związku z tym, na przełomie września i października 2021 r., 14 samorządów podjęło uchwałę w sprawie wyrażenia chęci przystąpienia do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, a następnie 26. stycznia 2022 r. w Urzędzie Miasta w Tomaszowie Mazowieckim podpisano porozumienie międzygminne, które powołuje Związek Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w ramach Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Porozumienie zawarło 14 samorządów: Miasto Tomaszów Mazowiecki oraz gminy: Tomaszów Mazowiecki, Opoczno, Białaczów, Sławno, Mniszków, Paradyż, Drzewica, Poświętne, Rzeczyca, Inowódz, Lubochnia, Rokiciny i Ujazd. Zgodnie z jego zapisami, Lider porozumienia – Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki (w 2024 r. na mocy Porozumienia Międzygminnego nr FE.031.1.2024 rolę Lidera przejęła Gmina Opoczno) powołał Zespół ds. opracowania dokumentu strategicznego. W skład Zespołu, oprócz Lidera wchodził przedstawiciel Partnerów porozumienia oraz pozostałych kluczowych interesariuszy, ze szczególnym wskazaniem na przedstawicieli organizacji pozarządowych i uczelni wyższych. Z uwagi na konieczność zaangażowania interesariuszy i zapewnienia partycypacji w procesie opracowania dokumentu, przeprowadzono nabór partnerów. Szczegółowe informacje dotyczące opisu udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej

realizacji zawarto w rozdziale *III.2 Opis procesu zaangażowania i udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej realizacji*.

Kształt dokumentu i elementy, które powinna zawierać Strategia ZIT (strategia terytorialna) wskazuje art. 34 ust. 15 Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (tzw. ustawa wdrożeniowa). Zgodnie z jej zapisami, Strategia ZIT określa w szczególności:

- 1) syntezę diagnozy obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych;
- 2) cele, jakie mają być zrealizowane w ramach ZIT, ze wskazaniem wykorzystanego podejścia zintegrowanego, oczekiwanych wskaźników rezultatu i produktu powiązane z realizacją właściwego programu;
- 3) listę projektów realizujących cele, o których mowa w pkt 2, wraz z informacją na temat sposobu ich wskazania oraz powiązania z innymi projektami;
- 4) źródła jej finansowania;
- 5) warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii ZIT;
- 6) opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem strategii ZIT oraz sprawozdanie z przeprowadzonych konsultacji społecznych.

Niniejsze opracowanie zawiera wszystkie wskazane elementy i składa się z trzech części: diagnozy, części planistycznej oraz systemu wdrażania strategii. Dokument jest podstawą do sięgania po środki zewnętrzne na realizację przedsięwzięć o zintegrowanym, kompleksowym charakterze.

I Synteza diagnozy strategicznej

Rozdział zawiera charakterystykę MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno wraz ze wskazaniem wyzwań i potrzeb rozwojowych, ale również potencjałów obszaru. Prezentując dane dotyczące analizowanego obszaru, skupiono się również na zbadaniu i identyfikacji kluczowych powiązań społecznych, gospodarczych i przestrzennych, a tym samym zbadania poziomu spójności terytorialnej.

I.1 Definicja obszaru wsparcia

Zasięg terytorialny *Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno* obejmuje gminy wchodzące w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego wyznaczonego w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (SRWŁ 2030)*, za wyjątkiem gminy Będków.

Miejski Obszar Funkcjonalny Tomaszów Mazowiecki – Opoczno jest jednym z czterech Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) określonych w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030*. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej⁷, każdy MOF musi posiadać rdzeń (miasto lub grupę miast), który posiada np. powiązania ekonomiczne, społeczne, przestrzenne i kulturowe z otaczającymi go gminami oraz silnie na nie oddziałuje. W przypadku MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, rdzeń ten tworzą dwa miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, co jest istotne dla planowanej interwencji.

W dniu 26 stycznia 2022 roku zostało zawarte porozumienie w sprawie wspólnego opracowania i finansowania dokumentu strategicznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno do 2030 roku zawierającego Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. Porozumienie zostało zawarte między Gminą Miastem Tomaszów Mazowiecki (Lider porozumienia) a gminami: Opoczno, Białaczów, Drzewica, Inowódz, Lubochnia, Mniszków, Paradyż, Poświętne, Rokiciny, Rzeczyca, Sławno, Tomaszów Mazowiecki oraz Ujazd. W 2024 r. na mocy Porozumienia Międzygminnego nr FE.031.1.2024 rolę Lidera porozumienia przejęła Gmina Opoczno.

Celem Porozumienia jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju partnerskich samorządów oraz zwiększenie efektywności podejmowanych interwencji. Przedstawiciele gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno zadeklarowali wolę współpracy i podejmowania wspólnych inicjatyw na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego przy wykorzystaniu instrumentów wsparcia dostępnych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Jedną z nadrzędnych ról MOF jest wzmocnienie rangi miast rdzeniowych, zapobieżenie utracie ich funkcji oraz intensyfikacja ich oddziaływania na cały przedmiotowy obszar. Dzięki wzmocnieniu pozycji głównych ośrodków miejskich oraz wsparciu obszarów wiejskich możliwe będzie zapewnienie zrównoważonego rozwoju wszystkich partnerskich gmin poprzez realizację partnerskich projektów.

⁷ Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, *Instrukcja w zakresie delimitowania miejskich obszarów funkcjonalnych w strategiach rozwoju województw w kontekście realizacji instrumentu ZIT w perspektywie 2021-2027*

MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno objęty zakresem interwencji w ramach Strategii położony jest we wschodniej części województwa łódzkiego i zajmuje powierzchnię ok. 162 tys. ha, co stanowi 8,9% powierzchni całego województwa. Wśród gmin składających się na MOF, największa pod względem powierzchni jest gmina miejsko-wiejska Opoczno (19 tys. ha), a najmniejsza – gmina miejska Tomaszów Mazowiecki (4 tys. ha), charakteryzująca się jednocześnie największą gęstością zaludnienia (1 485 os./km²). Cały obszar MOF zamieszkuje 172 tys. osób, a więc ok. 7% ludności województwa łódzkiego.

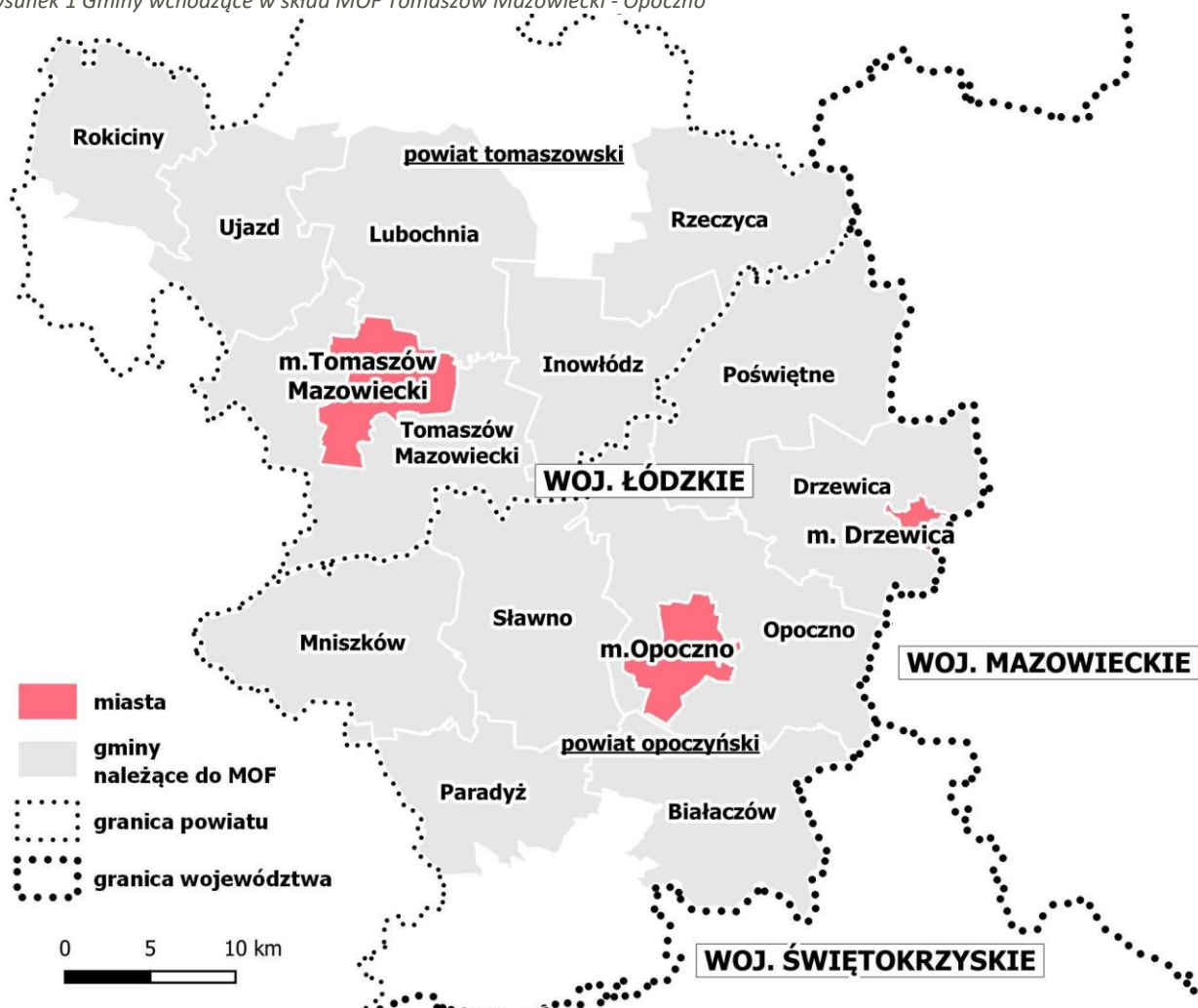
Tabela 1. Dane charakteryzujące gminy wchodzące w skład MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno

Jednostka	Powierzchnia (ha)	Liczba mieszkańców	Gęstość zaludnienia (os./km ²)
Białaczów	11 463	5 723	50
Drzewica	11 819	10 384	88
Mniszków	12 416	4 750	38
Opoczno	19 064	33 777	177
Paradyż	8 139	4 327	53
Poświętne	14 081	3 101	22
Sławno	12 931	7 645	59
Tomaszów Mazowiecki - miasto	4 130	61 338	1 485
Inowódz	9 783	3 819	39
Lubochnia	13 137	7 123	54
Rokiciny	9 058	6 153	68
Rzeczyca	10 861	4 609	42
Tomaszów Mazowiecki - gmina	14 982	11 251	75
Ujazd	9 695	7 706	79
MOF Tomaszów - Opoczno	161 559	171 706	106

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Terytorialnie, MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno zawiera się w granicach dwóch powiatów: tomaszowskiego i opoczyńskiego. W poniższej grafice oraz tabeli przedstawiono poszczególne gminy wchodzące w skład przedmiotowego obszaru w podziale na powiaty oraz z uwzględnieniem rodzajów gmin.

Rysunek 1 Gminy wchodzące w skład MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Charakterystyka gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno

Rodzaj gminy	Powiat tomaszowski	Powiat opoczyński
Gminy miejskie	Tomaszów Mazowiecki	-
Gminy miejsko-wiejskie	-	Drzewica, Opoczno
Gminy wiejskie	Tomaszów Mazowiecki, Inowódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Ujazd ⁸	Białaczów, Mniszków, Paradyż, Poświętne, Sławno

Źródło: opracowanie własne.

Zasięg terytorialny *Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno* obejmuje gminy wchodzące w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego wyznaczonego w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (SRWŁ 2030)*⁹. Zgodnie z definicją MOF, musi on posiadać rdzeń, a więc miasto (lub grupę miast), które oddziałuje ekonomicznie, społecznie, przestrzennie i kulturowo na otaczające go gminy, tworząc powiązania funkcjonalne. W przypadku MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, rdzeń tworzą dwa miasta średnie, stanowiące bieguny rozwoju społecznego i gospodarczego: Tomaszów Mazowiecki i Opoczno. Zgodnie z zapisami *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)*, miasta te zostały określone jako miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Żadna z gmin wchodzących w skład przedmiotowego MOF nie została zakwalifikowana jako obszar zagrożony trwałą marginalizacją. Na poziomie regionalnym, w SRWŁ 2030 wyznaczono OSI *Miasta odzyskanych szans*, w ramach którego zaplanowano interwencję skupioną na zatrzymaniu dalszej utraty funkcji, a w następnej fazie do ich przywracania.

⁸ Od 01.01.2023 r. gmina Ujazd zyskała status gminy miejsko-wiejskiej.

⁹ Obecnie w skład MOF nie wchodzi gmina Będków, która wskazana jest w strategii wojewódzkiej.

I.2 Identyfikacja kluczowych problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno

Niniejszy rozdział stanowi zbiór danych statystycznych dotyczących gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opczno: Gminy Miasta Tomaszów Mazowiecki oraz gmin Opczno, Białaczów, Drzewica, Inowódz, Lubochnia, Mniszków, Paradyż, Poświętne, Rokiciny, Rzeczyca, Sławno, Tomaszów Mazowiecki oraz Ujazd. Zaprezentowane dane oraz ich analiza stanowią podstawę do zdefiniowania problemów i potencjałów rozwojowych przedmiotowego obszaru funkcjonalnego.

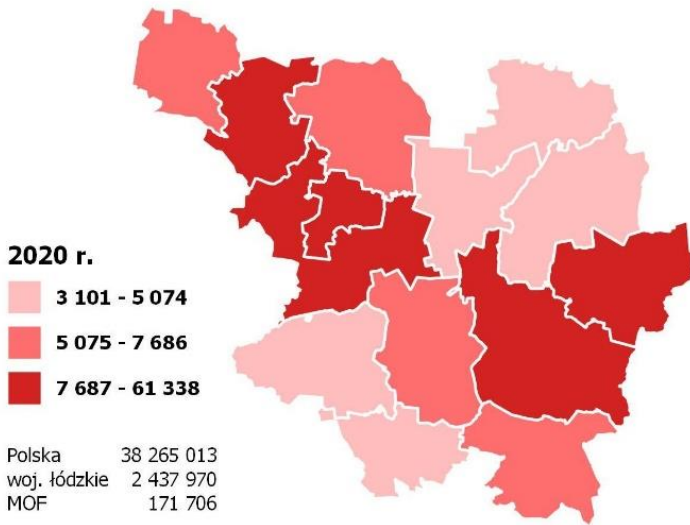
Sfera społeczna

W celu rozpoznania sytuacji społecznej w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno dokonano analizy szeroko rozumianej polityki społecznej, uwzględniającej uwarunkowania demograficzne oraz skupiającej się na warunkach świadczenia usług społecznych, m.in. edukacji i wychowania, pomocy społecznej oraz stanu i ochrony zdrowia w gminach tworzących przedmiotowy MOF.

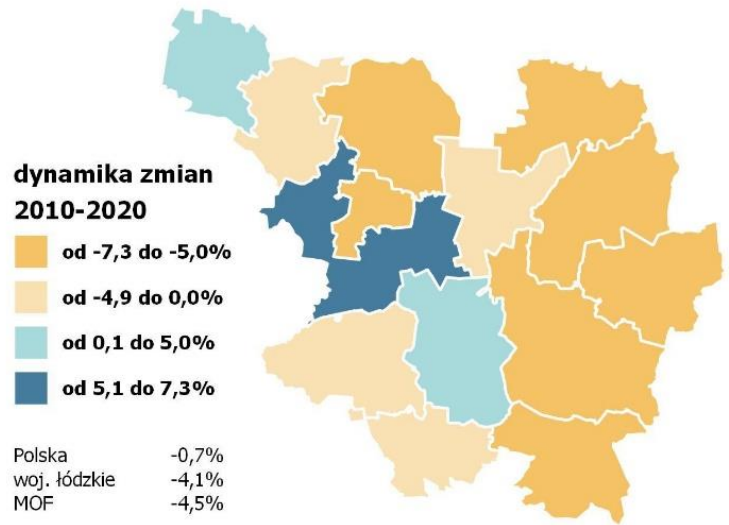
Ogólną analizę demograficzną oparto na danych takich jak wartość przyrostu naturalnego, salda migracji czy odsetka osób powyżej 65 roku życia w populacji. Informacje te pozwoliły na porównanie gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno pod kątem sytuacji demograficznej. Ponadto, skupiono się na analizie jakości życia na przedmiotowym obszarze warunkowanej przez dostępność do podstawowych usług społecznych. Diagnozę tej sfery oparto zatem na danych dotyczących dostępności i jakości funkcjonowania placówek oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych, a także dostępności punktów aptecznych i podstawowej opieki zdrowotnej.

DEMOGRAFIA

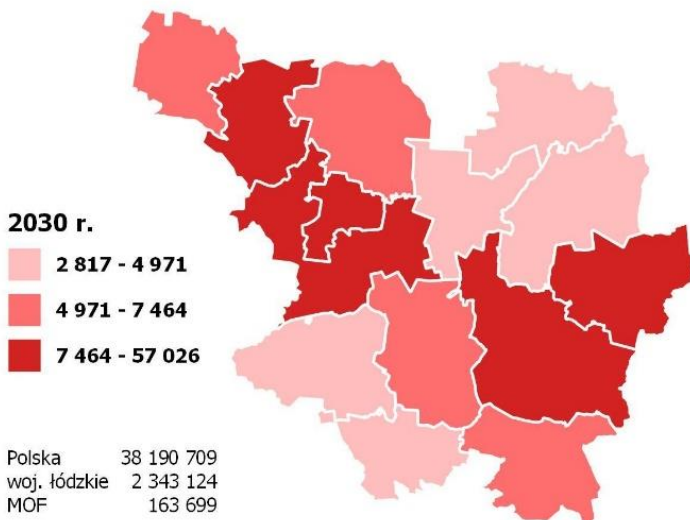
Liczba ludności

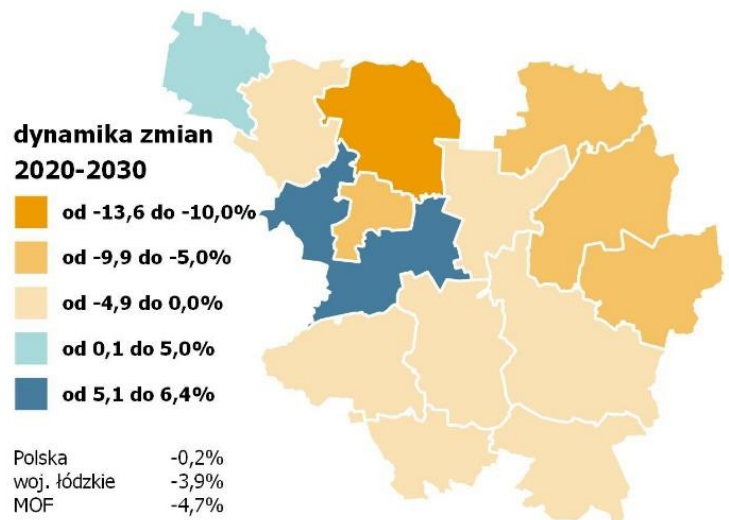
Liczba ludności

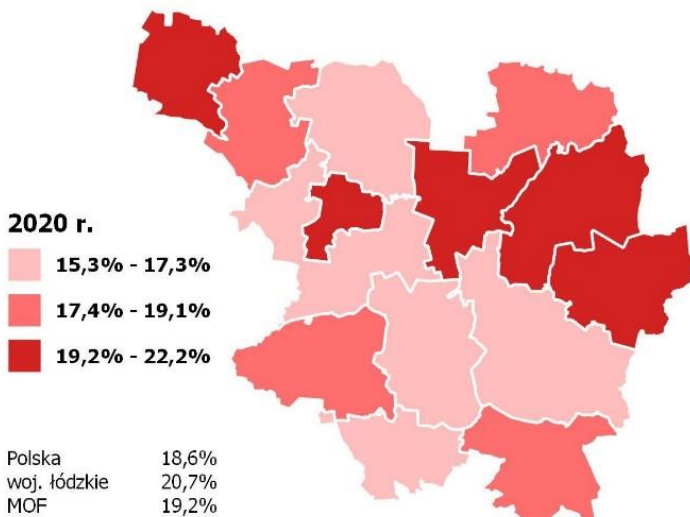
Prognoza ludności

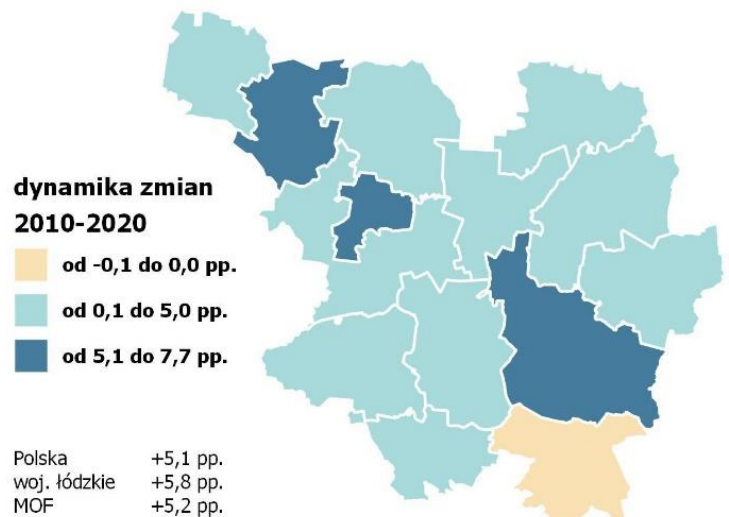
Prognoza ludności

Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem

Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem

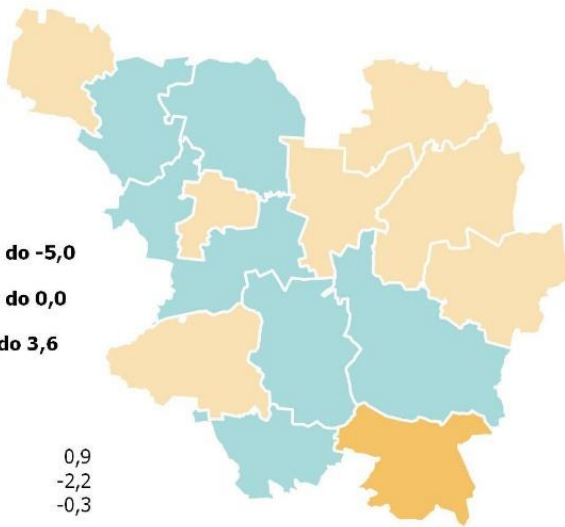
DEMOGRAFIA

Przyrost naturalny na 1000 ludności

2010 r.

- od -5,1 do -5,0
- od -4,9 do 0,0
- od 0,1 do 3,6

Polska	0,9
woj. łódzkie	-2,2
MOF	-0,3

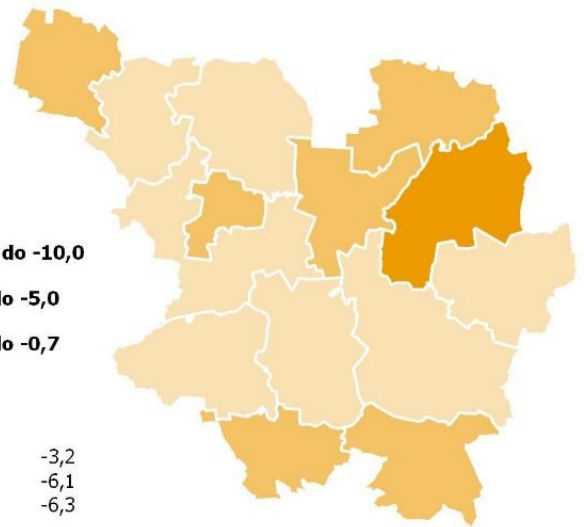

Przyrost naturalny na 1000 ludności

2020 r.

- od -15,8 do -10,0
- od -9,9 do -5,0
- od -4,9 do -0,7

Polska	-3,2
woj. łódzkie	-6,1
MOF	-6,3

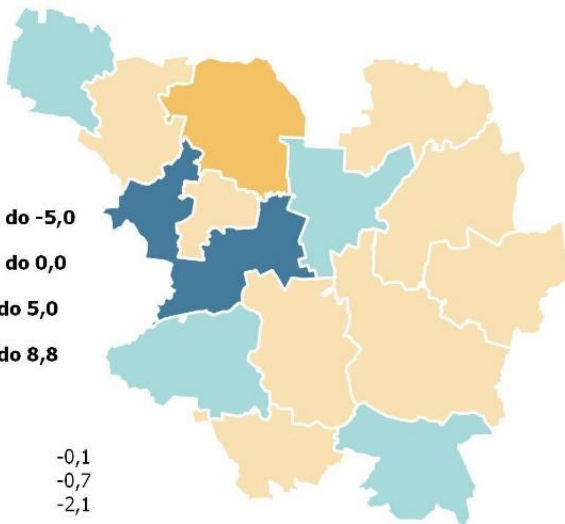

Saldo migracji na 1000 ludności

2010 r.

- od -7,3 do -5,0
- od -4,9 do 0,0
- od 0,1 do 5,0
- od 5,1 do 8,8

Polska	-0,1
woj. łódzkie	-0,7
MOF	-2,1

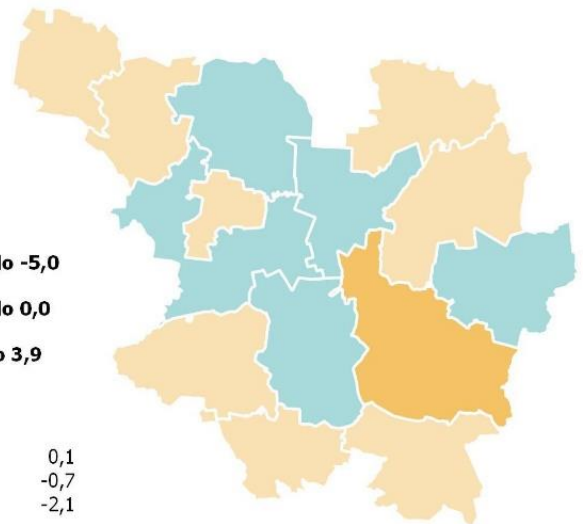

Saldo migracji na 1000 ludności

2020 r.

- od -6,7 do -5,0
- od -4,9 do 0,0
- od 0,1 do 3,9

Polska	0,1
woj. łódzkie	-0,7
MOF	-2,1

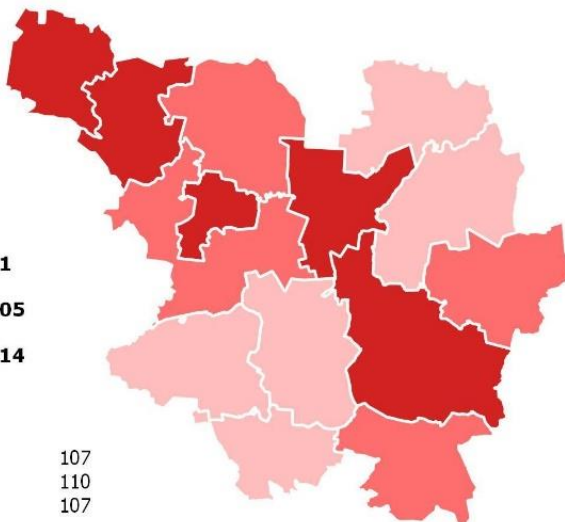

Współczynnik feminizacji

2020 r.

- 95 - 101
- 102 - 105
- 106 - 114

Polska	107
woj. łódzkie	110
MOF	107

MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno znajduje się w strefie oddziaływania dwóch obszarów metropolitalnych: łódzkiego oraz warszawskiego, przy czym Warszawa, jako stolica kraju, cechuje się większym zasięgiem i siłą oddziaływania. Pogarszające się warunki życia w dużych ośrodkach miejskich prowadzą jednak do rozproszenia uwarunkowań rozwojowych poza centra metropolii, co staje się przyczyną odpływu ludności na tereny podmiejskie i pozametropolitalne. Zjawisko to jest jednym z czynników stymulujących rozwój na słabiej rozwiniętych obszarach, co może stanowić szansę również dla gmin tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno ze względu na bliską odległość stolicy kraju oraz stolicy województwa łódzkiego. Należy zatem dążyć do poniesienia poziomu ich atrakcyjności osiedleńczej i inwestycyjnej oraz wzmocnienia konkurencyjności względem innych ośrodków.

Według danych za 2020 r. w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno mieszkało ponad 171 tys. osób, a średnia gęstość zaludnienia wynosiła 106 osób/km². Na przestrzeni lat 2010-2020 liczba mieszkańców obszaru funkcjonalnego zmalała o ok. 4,5% (ponad 8 tys. osób). Prognozy liczby ludności również nie są optymistyczne – szacuje się, że w 2030 roku liczba mieszkańców gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno wyniesie 163 699 osób, a więc o 4,7% mniej, niż w roku 2020.

Najliczniej zamieszkiwaną gminą jest Miasto Tomaszów Mazowiecki (61 338 mieszkańców), natomiast najmniej osób zamieszkuje gminę Inowłódz (3 828 osób). W analizowanym okresie odnotowano spadek liczby ludności względem roku 2020 w większości gmin tworzących MOF, z wyjątkiem trzech gmin wiejskich: Sławno (wzrost o 1,3%), Rokiciny (wzrost o 0,5%) oraz Tomaszów Mazowiecki (wzrost o 7,3%). Może to świadczyć o zwiększonej atrakcyjności osiedleńczej tych terenów oraz wzrostem zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania. Największy odpływ ludności odnotowano natomiast w przypadku gminy Lubochnia (spadek liczby mieszkańców aż o 13,6%).

W MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, podobnie jak w całym kraju, widoczna jest tendencja depopulacji, w szczególności miast. Dynamika zmian w tym zakresie jest większa, niż w województwie łódzkim oraz całym kraju.

Według prognoz GUS, proces wyludniania województwa łódzkiego w perspektywie roku 2030 będzie jednym z najszybciej pogłębiających się w Polsce. Przewiduje się, że największe zmiany w liczbie

mieszkańców zauważalne będą w miastach, gdzie nastąpi duży odpływ ludności na korzyść przyległych do nich obszarów wiejskich¹⁰.

Analizując dane dotyczące struktury wiekowej mieszkańców MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno można zauważyć, że obszar ten charakteryzuje stosunkowo wysoki odsetek osób powyżej 65 roku życia. W 2020 roku 19,2% ludności MOF stanowiły osoby starsze, przy czym najwięcej mieszkańców w wieku 65 lat i więcej zamieszkiwało gminy: Rokiciny, Inowódz, Poświętne, Drzewica i miasto Tomaszów Mazowiecki. Na przestrzeni lat 2010-2020 odsetek osób powyżej 65. roku życia stopniowo rósł w prawie wszystkich analizowanych gminach, poza gminą Białaczów, gdzie nastąpił niewielki spadek. Wzrastający odsetek osób starszych w populacji stanowi istotne wyzwanie rozwojowe MOF ze względu na konieczność dostosowania oferty usług publicznych oraz infrastruktury technicznej do potrzeb i oczekiwań tej grupy ludności.

Przyrost naturalny w analizowanych gminach przyjmuje rozbieżne wartości, wahając się w granicach od -0,7 (gmina Lubochnia) do -15,8 (gmina Poświętne) na 1000 ludności w roku 2020. Poziom wskaźnika dla województwa łódzkiego wynosi -6,1 na 1000 ludności, przy czym sytuacja w MOF Tomaszów Mazowiecki - Opczno wygląda nieco gorzej (-6,3 na 1000 ludności). W 2020 r. w większości analizowanych gmin odnotowano zmniejszenie się wartości przyrostu naturalnego względem 2019 r., co było spowodowane prawdopodobnie sytuacją epidemiologiczną COVID-19 i wzrostem liczby zgonów.

Na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno zauważalne jest zjawisko suburbanizacji, polegające na odpływie mieszkańców miast do stref podmiejskich i wiejskich. Świadczą o tym zebrane dane dotyczące migracji, z których wynika, iż na przestrzeni lat 2010-2020 spadek liczby ludności w miastach był bardziej gwałtowny niż na obszarach wiejskich. Co więcej, w niektórych gminach wiejskich odnotowano wzrost populacji. Tendencje do osiedlania się poza miastem należy uwzględnić w planach działań m.in. z zakresu infrastruktury technicznej czy usług publicznych.

W badanych gminach wartość salda migracji co roku przyjmuje coraz niższe wartości, co świadczy o stopniowym odpływie ludności z tych terenów. W 2020 r. wartość wskaźnika była ujemna dla większości analizowanych gmin, a zjawisko migracji było szczególnie zauważalne w gminie Opczno (- 6,7 na 1000 ludności). Dodatnią wartość odnotowano natomiast w przypadku gmin wiejskich: Sławno (3,8), Inowódz (3,9), Lubochnia (1,0) i Tomaszów Mazowiecki (2,6) oraz gminy miejsko-

¹⁰ Główny Urząd Statystyczny, *Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030 (opracowanie eksperymentalne)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-gmin-na-lata-2017-2030-opracowanie-eksperymentalne,10,1.html> [dostęp: 30.07.2022 r.]

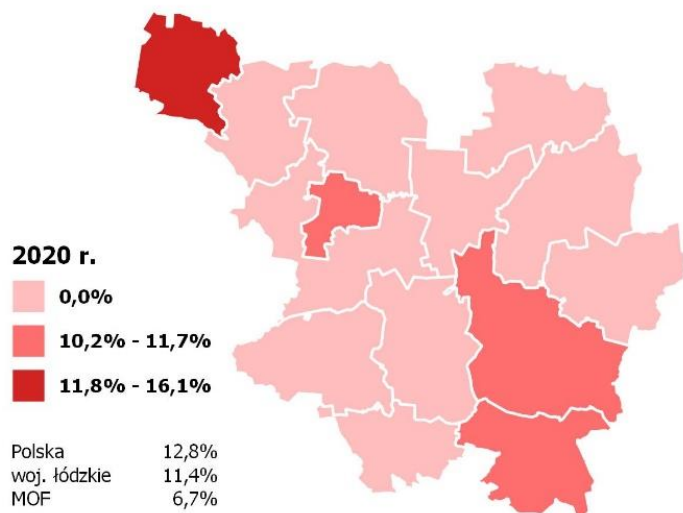
wiejskiej Drzewica (0,3). Napływ ludności do poszczególnych gmin świadczy o wyższym poziomie atrakcyjności osiedleńczej.

Współczynnik feminizacji w większości analizowanych gmin w 2020 r. był niższy, niż w kraju (107) i województwie łódzkim (110). Przyjął on wartości od 95 w gminie Rzeczyca do 114 w gminie wiejskiej Tomaszów Mazowiecki.

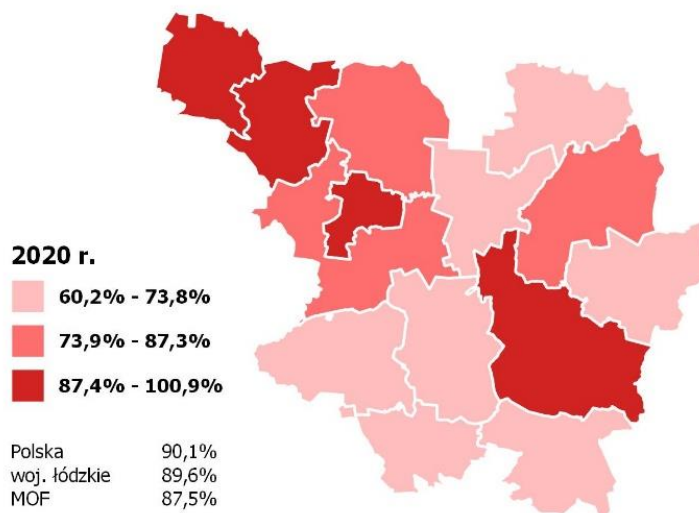
Starzenie się społeczeństwa i postępujący proces depopulacji są typowymi zjawiskami charakteryzującymi obecną sytuację demograficzną w województwie łódzkim i stanowią istotne wyzwanie rozwojowe, jednak w przypadku MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno ich skala jest wyraźnie większa. Główną przyczyną spadku liczby ludności na analizowanym obszarze jest ubytek naturalny będący wynikiem wysokiej liczby zgonów i niskiej liczby urodzeń, a także ujemne saldo migracji. Stopniowo wzrastający udział osób w wieku poprodukcyjnym w populacji może mieć negatywne skutki społeczne i ekonomiczne wpływające na kondycję lokalnej gospodarki, rynek pracy czy rynek dóbr i usług. Na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno pozytywnie wyróżnia się jednak gmina wiejska Tomaszów Mazowiecki, w której odnotowuje się wzrost liczby ludności, stosunkowo niski odsetek osób powyżej 65 roku życia w populacji czy dodatnie saldo migracji. Gmina ta korzysta na położeniu wokół ośrodka miejskiego.

EDUKACJA I WYCHOWANIE

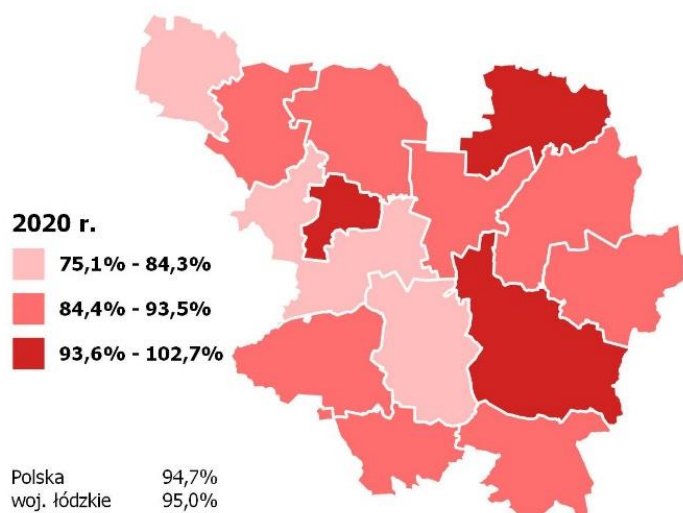
Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach

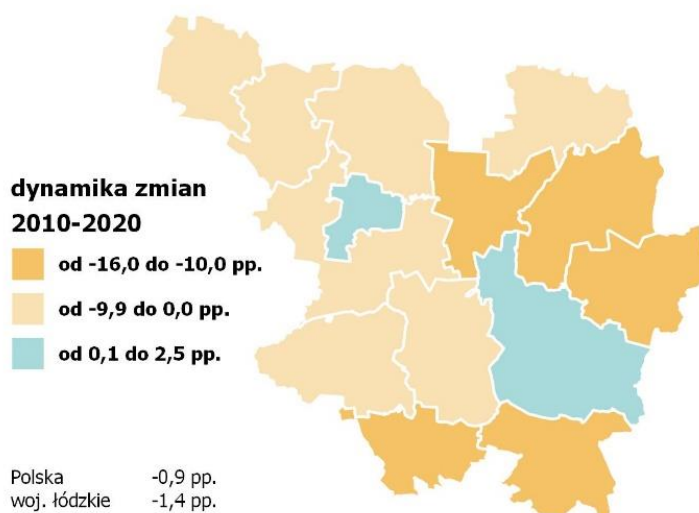
Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym

Współczynnik skolaryzacji netto w szkołach podstawowych

Współczynnik skolaryzacji netto w szkołach podstawowych

Wyniki egzaminu ósmoklasisty

Edukacja i wychowanie

W ramach diagnozy poziomu edukacji i wychowania w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, przeanalizowano dane takie jak wyniki egzaminów ósmoklasisty czy współczynnik skolaryzacji, a także odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i przedszkolach.

Większość gmin tworzących MOF charakteryzuje niższy odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w porównaniu do średniej w województwie łódzkim (11,4%) i kraju (12,8%). Wyjątek stanowi gmina Rokiciny, gdzie w 2020 roku do żłobków uczęszczało 16,1% dzieci w wieku żłobkowym. Żłobki funkcjonują w miastach: Opoczno (4 placówki) i Tomaszów Mazowiecki (5 placówek niepublicznych i jedna samorządowa) oraz w gminie Rokiciny. W gminie Białaczów znajduje się ponadto jeden klub dziecięcy. W 2020 r. w gminach MOF dostępnych było 431 miejsc dla dzieci w wieku poniżej 3. roku życia (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi).

Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w porównaniu ze średnią krajową (90,1%) jest również niższy. Tylko w przypadku gmin Opoczno i Ujazd jego wartość przekracza 90%, natomiast w mieście Tomaszów Mazowiecki jest najwyższy i wynosi 100,9%. W zestawieniu najgorzej pod tym względem wypadają gminy Białaczów i Inowódz, w których w roku 2020 odnotowano odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na poziomie ok. 60%. Na terenie przedmiotowego obszaru funkcjonuje 117 przedszkoli, przy czym największa ich liczba działa w mieście Tomaszów Mazowiecki (36 przedszkoli). Z uwagi na wyższą dostępność przedszkoli w mieście, uczęszczają do nich również dzieci spoza jego granic.

W każdej z gmin tworzących przedmiotowy MOF funkcjonuje co najmniej jedna szkoła podstawowa. Współczynnik skolaryzacji netto (szkoły podstawowe) w badanych gminach w 2020 r. był niższy, niż średnia krajowa (94,7%) – wyjątek stanowiła gmina Opoczno i miasto Tomaszów Mazowiecki, gdzie wartość współczynnika przekroczyła 100%, co świadczy o tym, iż do lokalnych szkół uczęszczają również dzieci spoza granic miasta. Najniższy odsetek uczących się w szkołach podstawowych w stosunku do liczby ludności w odpowiednim wieku charakteryzuje natomiast gminę wiejską Tomaszów Mazowiecki (75,1%). Można zatem wnioskować, iż dzieci i młodzież zamieszkująca jej teren w większości uczą się w szkołach zlokalizowanych w pobliskim dużym mieście, jakim jest Tomaszów Mazowiecki.

Średnia wyników egzaminu ósmoklasisty w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno jest niższa, niż średni wynik dla Polski i województwa łódzkiego. W gminach tworzących MOF najniższe wyniki odnotowano w przypadku egzaminu z matematyki (średnia 45,9%), przy czym wyniki te przyjęły wartości od 30,0% w gminie Paradyż do 56,7% w gminie Ujazd. W przypadku egzaminu z języka polskiego, wyniki analizowanych gminach w 2021 r. przyjęły wartości od 52,9% w gminie Paradyż do 65,7% w gminie Rokiciny. Jeśli chodzi o język angielski, najlepsze wyniki z egzaminu z tego

przedmiotu także osiągnęli ósmoklasiści z gminy Rokiciny (69,6%), natomiast najgorsze – z gminy Poświętne (46,5%). Biorąc pod uwagę wszystkie trzy główne przedmioty egzaminów, gmina Rokiciny wypada zatem najlepiej w zestawieniu, co świadczy o stosunkowo wysokim poziomie nauczania w szkołach na jej obszarze.

W sferze edukacji i wychowania można zauważyć dysproporcje między upowszechnieniem tych usług na terenach miejskich i wiejskich, co wpisuje się w tendencję ogólnopolską, zgodnie z którą dostępność tych usług w miastach jest wyższa.

Oferta edukacyjna przedmiotowego MOF obejmuje kształcenie na poziomach od podstawowego po wyższe, gdzie centrum w tym zakresie stanowi Miasto Tomaszów Mazowiecki. W mieście znajduje się Filia Uniwersytetu Łódzkiego oraz Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu.

Kultura

Według danych GUS za 2020 r., w obrębie MOF funkcjonuje łącznie 17 placówek instytucji kultury (centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice). Biorąc pod uwagę liczbę instytucji kultury w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, wartość wskaźnika dla MOF (1,0) jest porównywalna do wartości w województwie łódzkim (0,8) oraz kraju (1,1). W 2020 r. lokalne instytucje zorganizowały 2015 imprez, w których wzięło udział łącznie ponad 18 tys. osób. W porównaniu do sytuacji w województwie i kraju, poziom uczestnictwa w imprezach w MOF jest na niskim poziomie – w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, wartość wskaźnika wyniosła bowiem 108,2, podczas gdy dla województwa łódzkiego było to 380,2.

	centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice		centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na 10 tys. ludności		Imprezy organizowane przez centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice		Uczestnicy imprez		Uczestnicy imprez na 1000 ludności	
	2011	2020	2011	2020	2011	2020	2011	2020	2011	2020
Białaczów	0	0	0,0	0,0	0	0	0	0	0,0	0,0
Drzewica	1	1	0,9	1,0	96	19	25200	2775	2 307,9	277,4
Mniszków	2	2	4,2	4,2	6	4	650	190	137,8	40,3
Opoczno	11	1	3,1	0,3	564	16	33859	1557	955,5	47,4
Paradyż	0	0	0,0	0,0	0	0	0	0	0,0	0,0
Poświętne	1	1	3,0	3,3	18	7	384	310	116,0	103,8
Sławno	1	1	1,3	1,3	15	1	7500	500	993,9	66,4
Tomaszów Mazowiecki -miasto	4	2	0,6	0,3	226	91	55226	6254	838,9	104,9

Inowódz	1	5	2,5	13,5	48	25	1880	978	479,1	264,5
Lubochnia	1	1	1,3	1,4	28	21	3630	1842	487,2	249,1
Rokiciny	1	1	1,6	1,6	24	5	2970	280	484,2	45,3
Rzeczyca	1	1	2,1	2,2	27	3	2570	30	530,1	6,7
Tomaszów Mazowiecki	0	0	0,0	0,0	0	0	0	0	0,0	0,0
Ujazd	1	1	1,3	1,3	43	23	4685	3448	592,5	462,0
MOF	25	17	1,4	1,0	1 095	215	138554	18164	773,7	108,2
POLSKA	3 708	4 040	1,0	1,1	185 714	120 866	30 750 339	13 355 365	798,2	349,8
ŁÓDZKIE	196	190	0,8	0,8	9 827	6 431	1 342 569	922 586	529,1	380,2

W 2020 r. w obrębie MOF funkcjonowało łącznie 99 podmiotów prowadzących działalność w rekcji R dziale 90 (działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką) i 91 (działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą). Największą dostępnością usług z zakresu kultury cechuje się Tomaszów Mazowiecki, gdzie działalność prowadzi 37,4% wszystkich tego typu podmiotów oraz Opoczno – 19,2% podmiotów.

	Sekcja R dział 90		Udział podmiotów sekcji R dział 90 w ogólnej liczbie podmiotów	Sekcja R dział 91		Udział podmiotów sekcji R dział 91 w ogólnej liczbie podmiotów
	2010	2020	2020	2010	2020	2020
Białaczków	0	1	0,38%	1	1	0,38%
Drzewica	4	4	0,62%	1	1	0,15%
Mniszków	1	0	0,00%	2	3	0,89%
Opoczno	21	16	0,60%	2	3	0,11%
Paradyż	0	1	0,36%	0	0	0,00%
Poświętne	2	1	0,51%	1	1	0,51%
Sławno	3	5	1,22%	1	1	0,24%
Tomaszów Mazowiecki -miasto	23	32	0,57%	4	5	0,09%
Inowódz	2	2	0,53%	0	0	0,00%
Lubochnia	3	5	0,86%	1	0	0,00%
Rokiciny	2	4	0,82%	1	1	0,21%
Rzeczyca	1	2	0,77%	0	0	0,00%
Tomaszów Mazowiecki	2	7	0,64%	1	1	0,09%
Ujazd	3	1	0,15%	1	1	0,15%
MOF	67	81	0,58%	16	18	0,13%
POLSKA	17 831	24 953	0,54%	4 504	4 969	0,11%
ŁÓDZKIE	1 048	1 421	0,54%	272	277	0,11%

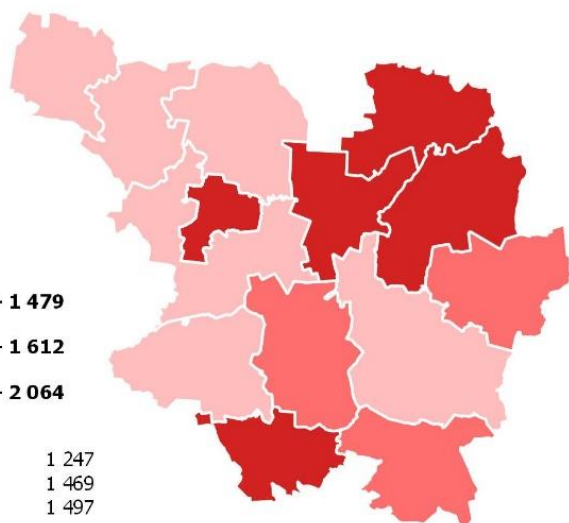
STAN I OCHRONA ZDROWIA

Umieralność
- zgony na 100 tys. ludności

2020 r.

- 1 155 - 1 479
- 1 480 - 1 612
- 1 613 - 2 064

Polska	1 247
woj. łódzkie	1 469
MOF	1 497

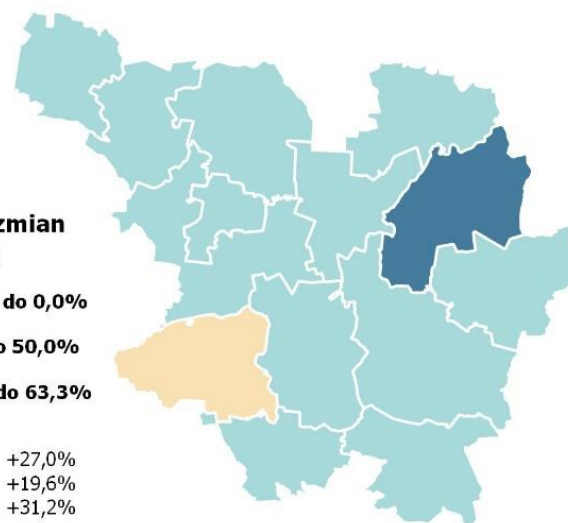

Umieralność
- zgony na 100 tys. ludności

dynamika zmian
2010-2020

- od -10,2 do 0,0%
- od 0,1 do 50,0%
- od 50,1 do 63,3%

Polska	+27,0%
woj. łódzkie	+19,6%
MOF	+31,2%

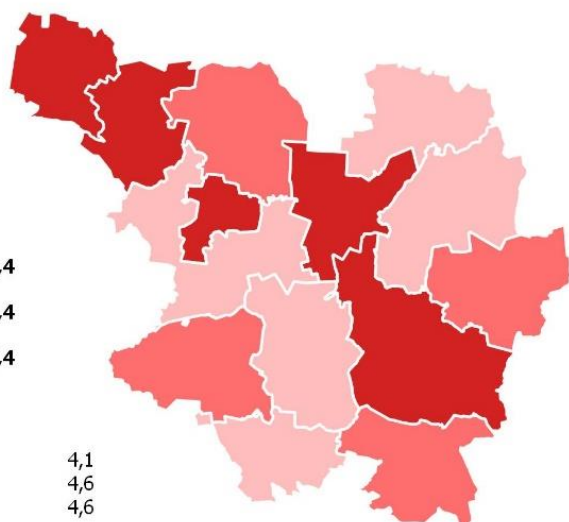

Podstawowa opieka zdrowotna
- porady udzielone na 1 mieszkańca

2020 r.

- 0,8 - 2,4
- 2,5 - 4,4
- 4,5 - 6,4

Polska	4,1
woj. łódzkie	4,6
MOF	4,6

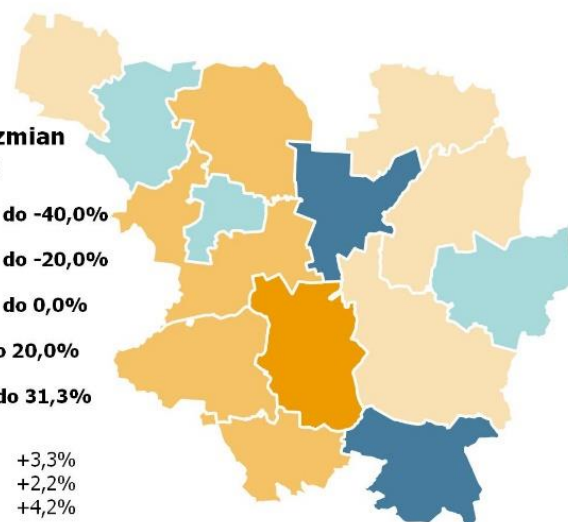

Podstawowa opieka zdrowotna
- porady udzielone na 1 mieszkańca

dynamika zmian
2010-2020

- od -48,7 do -40,0%
- od -39,9 do -20,0%
- od -19,9 do 0,0%
- od 0,1 do 20,0%
- od 20,1 do 31,3%

Polska	+3,3%
woj. łódzkie	+2,2%
MOF	+4,2%

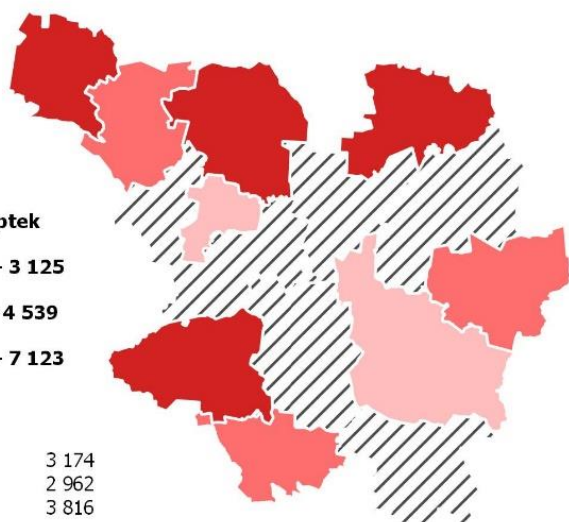

Ludność na aptekę ogólnodostępną

2020 r.

- brak aptek
- 2 598 - 3 125
- 3 126 - 4 539
- 4 540 - 7 123

Polska	3 174
woj. łódzkie	2 962
MOF	3 816

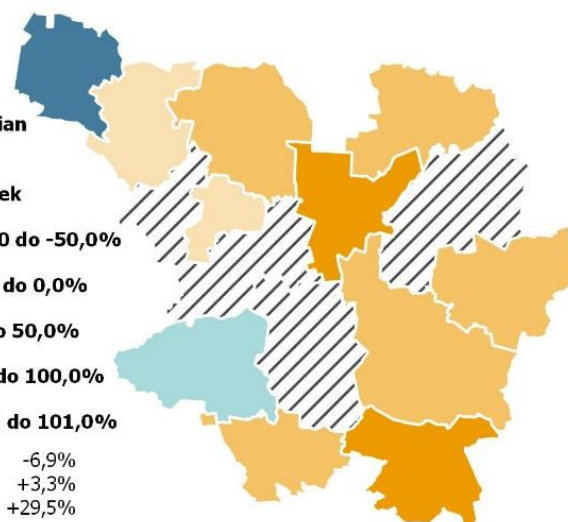

Ludność na aptekę ogólnodostępną

dynamika zmian
2010-2020

- brak aptek
- od -100,0 do -50,0%
- od -49,9 do 0,0%
- od 0,1 do 50,0%
- od 50,1 do 100,0%
- od 100,1 do 101,0%

Polska	-6,9%
woj. łódzkie	+3,3%
MOF	+29,5%

Stan i ochrona zdrowia

Województwo łódzkie charakteryzuje wysoki współczynnik zgonów wynikający z ogólnego złego stanu zdrowia mieszkańców i częstszego występowania chorób cywilizacyjnych¹¹. Wpływ na wysoką umieralność ma także wysoki odsetek osób starszych w populacji, który jest najwyższy w Polsce. Widoczne jest to również w przypadku MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, gdzie w 2020 roku odnotowano 1 497 zgonów na 100 tys. ludności. Jest to wynik gorszy od średniej ogólnokrajowej (1 247), a także wojewódzkiej (1 469). Większa umieralność w 2020 roku wynikała przede wszystkim z wybuchu pandemii COVID-19, jednak w regionie od wielu lat odnotowuje się wyższy od średniej współczynnik zgonów. Największy przyrost zgonów na przestrzeni lat 2010-2020 miał miejsce w gminie Poświętne, gdzie odnotowano również jeden z najniższych wyników, jeśli chodzi o porady lekarskie udzielone na 1 mieszkańca.

Zebrane dane wskazują na wzrost liczby udzielonych porad lekarskich w latach 2010-2020 na analizowanym obszarze, co mogło być spowodowane zarówno zachorowalnością na COVID-19, jak i zjawiskiem starzenia się społeczeństwa, a także zanieczyszczeniem środowiska. Spadek liczby udzielonych porad w niektórych gminach może natomiast być związany z redukcją liczby tamtejszych placówek podstawowej opieki zdrowotnej.

Przedmiotowy obszar charakteryzuje się niską dostępnością aptek. W gminach tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno na jedną aptekę przypada 3 816 osób, a w pięciu z nich nie ma żadnej tego rodzaju placówki. Jednocześnie dostępność aptek w województwie łódzkim (2 962 osoby na aptekę) jest lepsza od średniej krajowej (3 174 osoby na aptekę), co pozwala wnioskować o szczególnie złej sytuacji w MOF pod tym względem. Apteki zlokalizowane są głównie w miastach (22 w Tomaszowie Mazowieckim i 13 w Opocznie), natomiast na obszarach wiejskich dostęp do nich jest znacznie utrudniony.

Dostępność usług zdrowotnych zarówno w powiecie opoczyńskim, jak i tomaszowskim jest niższa, niż w województwie łódzkim i kraju. Na terenie MOF świadczenia opieki zdrowotnej są udzielane głównie w ramach stacjonarnej opieki zdrowotnej oraz podstawowej opieki zdrowotnej (POZ). Największe

¹¹ „W 2018 r. pod względem zgonów z powodu nowotworów województwo łódzkie zajmowało 1. miejsce w kraju (łódzkie 316,3/100 tys.; Polska 284,5), z powodu chorób układu krążenia 3. miejsce (łódzkie – 488,8/100 tys.; Polska 437,2). W 15 spośród 24 powiatów umieralność na nowotwory była wyższa od ogólnopolskiej. W tym samym 2018 r. województwo łódzkie zajmowało także czołowe miejsca pod względem zgonów z powodu: przyczyn zewnętrznych (1. miejsce w kraju), chorób układu oddechowego (1. miejsce), chorób układu pokarmowego (2. miejsce) oraz z przyczyn niewyjaśnionych (5. miejsce). Pomimo odnotowanego w latach 2010-2018 spadku liczby zgonów w Łódzkiem z powodu chorób układu krążenia (o 15,0%) wzrosła jednak liczba zgonów z powodu nowotworów o 8,9%.” Źródło: *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030*, Łódź, kwiecień 2021 r.

szpitale na terenie MOF to SP ZOZ Szpital Powiatowy im. Edmunda Biernackiego w Opcznie oraz Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o., które prowadzą również działalność leczenia specjalistycznego w wyspecjalizowanych oddziałach oraz poradniach.

Sfera gospodarcza

Analizę sfery gospodarczej MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno oparto przede wszystkim na danych dotyczących podmiotów zarejestrowanych w REGON oraz liczby osób prowadzących działalność gospodarczą.

Wyróżniającym się rodzajem działalności w obszarze MOF jest działalność o profilu przemysłowym i budowlanym. Obszar ten charakteryzuje się bowiem największą w województwie koncentracją przemysłu materiałów budowlanych, co warunkowane jest występowaniem bogatych zasobów surowców szklarskich, piasków formierskich, kamieni, piasków i żwirów.

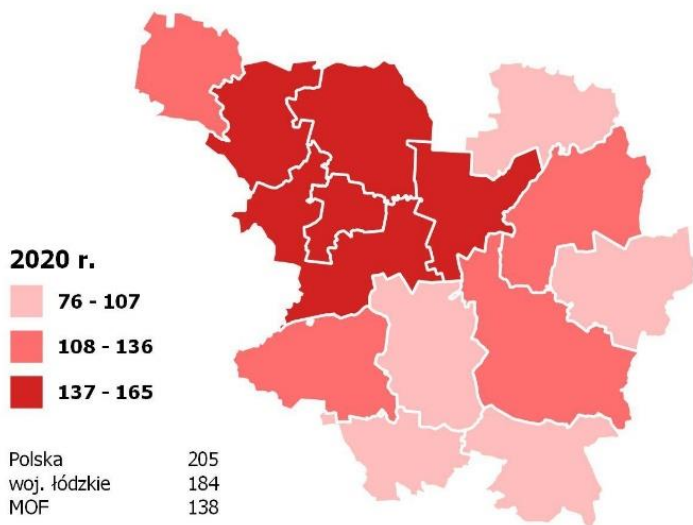
Dla powiatów opoczyńskiego i tomaszowskiego produkcja materiałów budowlanych to kluczowa branża przemysłowa. Uzupełnieniem działalności wytwórczej jest handel, logistyka oraz przetwórstwo spożywcze. Wśród największych przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie MOF wymienia się: FM Polska Sp. z o.o. – centrum logistyczne, Grudzeń Las – kopalnia piasku, Ceramika Paradyż Sp. z o.o. – fabryka ceramiki, Euroglas Polska – huta szkła, Biała Góra – Tomaszowskie Kopalnie Surowców Mineralnych, Chipita Poland Sp. z o.o., Roldrob S.A. – branża spożywcza.

W województwie łódzkim funkcjonuje Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna (ŁSSE S.A.), składająca się z kilkadziesiątu podstref zlokalizowanych m.in. w Tomaszowie Mazowieckim, Paradyżu i Sławnie. Strefa sprzyja rozwojowi nowoczesnego przemysłu poprzez wpieranie projektów realizowanych przez firmy z sektora MŚP, dofinansowywanie szkoleń i wspieranie startupów w tworzeniu innowacji. Do największych inwestorów działających w ŁSSE S.A. zaliczają się m.in. Procter & Gamble, Whirlpool Corporation, Dell, Ceramika Tubądzin, Atlas i Hutchinson.

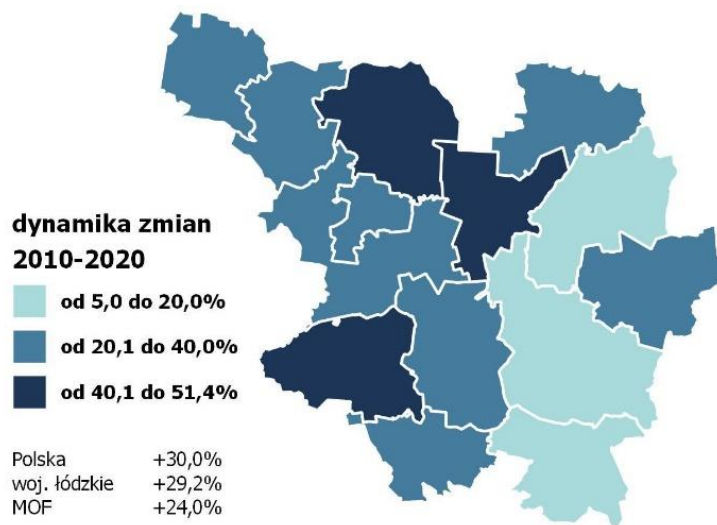
Na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno działa Klaster Energii Tomaszów. Celem stowarzyszenia jest poprawa efektywności energetycznej wśród jego członków.

SYTUACJA GOSPODARCZA

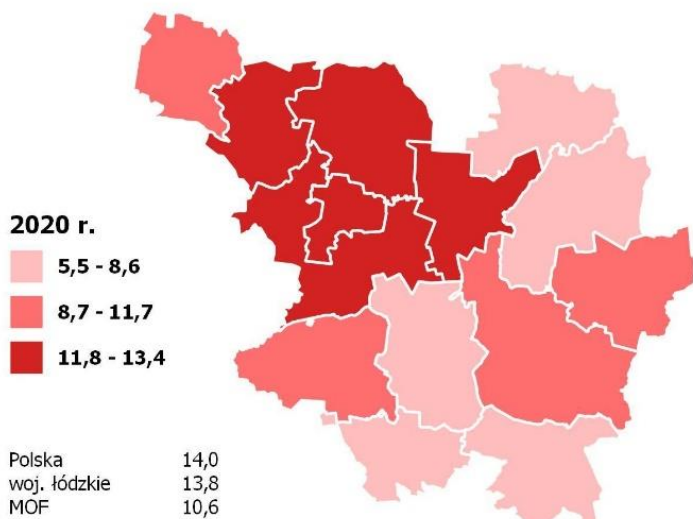
Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 ludności w wieku produkcyjnym

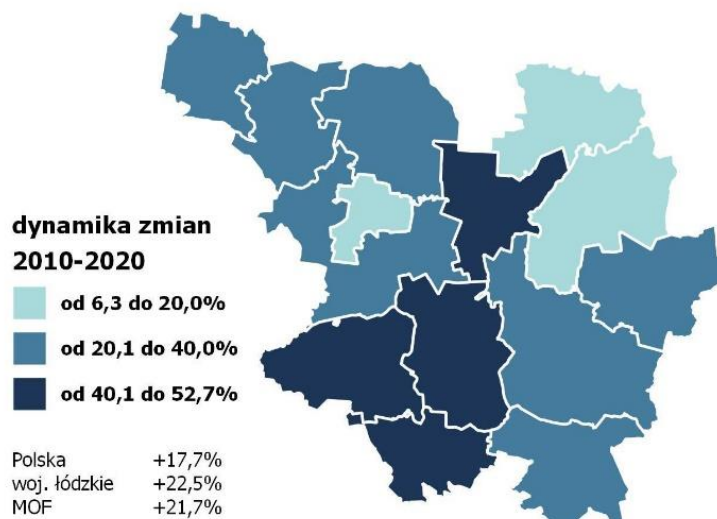
Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 ludności w wieku produkcyjnym

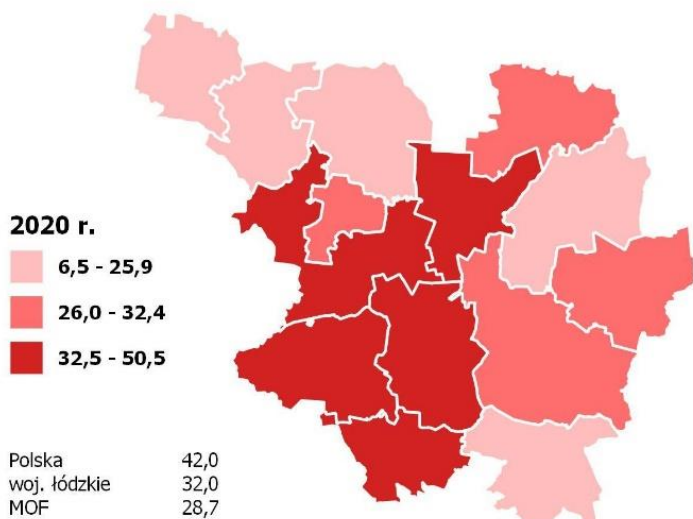
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym

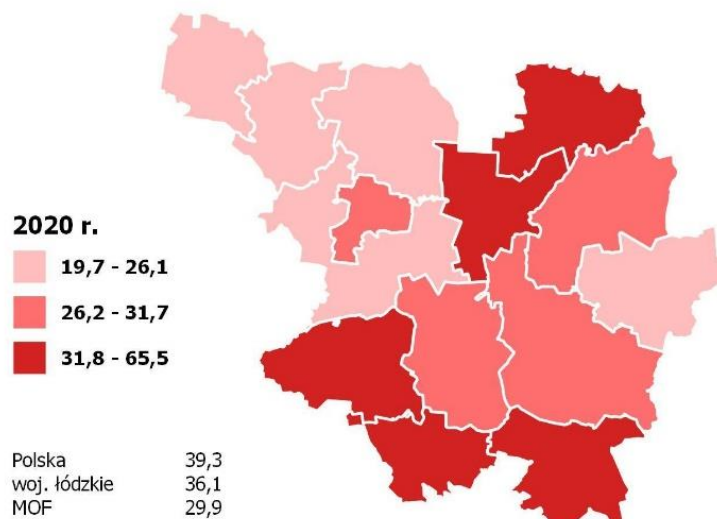
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym

Różnica między nowo zarejestrowanymi a wykreślonymi podmiotami gospodarczymi na 10 tys. ludności

Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. ludności

Przedsiębiorczość

Województwo łódzkie cechuje się stosunkowo niskim poziomem przedsiębiorczości w skali kraju, co wyrażane jest niższą liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 ludności w wieku produkcyjnym. W 2020 roku liczba ta wynosiła 184 w województwie i 138 w MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno, natomiast ogólnopolski wynik kształtował się na poziomie 205 podmiotów. W województwie poza nielicznymi gminami miejsko-wiejskimi, największy poziom przedsiębiorczości charakteryzuje miasta i gminy aglomeracji łódzkiej. Najmniejszym stopniem nasycenia podmiotami gospodarczymi wyróżniają peryferyjne położone gminy wiejskie, co widocznie jest również w przypadku analizy danych dotyczących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Widoczne są bowiem różnice między liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w gminach powiatu tomaszowskiego a liczbą podmiotów w peryferyjnych gminach powiatu opoczyńskiego. Największa liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 1 000 ludności charakteryzuje miasto Tomaszów Mazowiecki oraz gminy: Ujazd, Lubochnia, Inowódz i Tomaszów Mazowiecki. Sytuacja przedstawia się podobnie w przypadku liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Liczba ta nie przekracza średnich krajowych i wojewódzkich, jednak dynamika zmian w tym zakresie dla MOF w analizowanym okresie (+21,7%) jest większa niż dla Polski (+17,7%).

W 2020 roku różnica między nowo zarejestrowanymi a wykreślonymi podmiotami gospodarczymi na 10 tys. ludności w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno była znacznie niższa, niż w kraju (42,0) i osiągnęła wartość 28,7. Sytuacja ta może być wynikiem niższego potencjału do inwestowania i prowadzenia działalności na przedmiotowym obszarze. Ważne jest zatem podnoszenie atrakcyjności gospodarczej poszczególnych gmin tworzących MOF m.in. poprzez uzbrajanie terenów inwestycyjnych w podstawową infrastrukturę techniczną oraz stosowanie ulg dla przedsiębiorców.

W analizowanych gminach przeważa działalność podmiotów gospodarczych w sekcji G Handel hurtowy i detaliczny. W rejestrze REGON widnieje również duża liczba podmiotów z sektora C Przetwórstwo przemysłowe oraz F Budownictwo. Lokalna gospodarka opiera się na działalności firm z branży ceramicznej i szklarskiej oraz przedsiębiorstw wytwarzających produkty chemii budowlanej, elementów betonowych i wyrobów z kamienia. Uzupełnieniem działalności przemysłowej i wydobywczej na terenie MOF jest logistyka i handel hurtowy materiałami budowlanymi, skoncentrowane zwłaszcza w Opocznie i Tomaszowie Mazowieckim.

Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w Polsce kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra” i „Grudzeń–Las”. Ponadto od 2010 r. w gminie Ujazd działa najnowocześniejsza w Europie huta szkła budowlanego „Euroglas”, produkująca głównie szkło płaskie.

Ważnym narzędziem wsparcia przedsiębiorczości w województwie łódzkim jest działalność Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, będącej częścią Polskiej Strefy Inwestycji. Ponadto, w gminie Mniszków wchodzącej w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno funkcjonuje podstrefa Starachowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

W 2020 roku w MOF wskaźnik fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wyniósł 29,9 na 10 tys. ludności, co jest wartością niższą, niż średnia wojewódzka (36,1 na 10 tys. ludności) i krajowa (39,3 na 10 tys. ludności).

Jak wynika z powyższej analizy, MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno charakteryzuje się średnim poziomem przedsiębiorczości, co koresponduje z ogólną sytuacją w województwie łódzkim. Wskaźniki dotyczące lokalnej gospodarki są stosunkowo niekorzystne, jednak dynamika ich zmian w ostatnich latach jest pozytywnym aspektem. Na rozwój przedsiębiorczości na terenie MOF mogą mieć działania związane z tworzeniem i rozwijaniem stref ekonomicznych i parków przemysłowych, wspieraniem współpracy przedsiębiorców z naukowcami, a także inwestowaniem w niezbędną infrastrukturę.

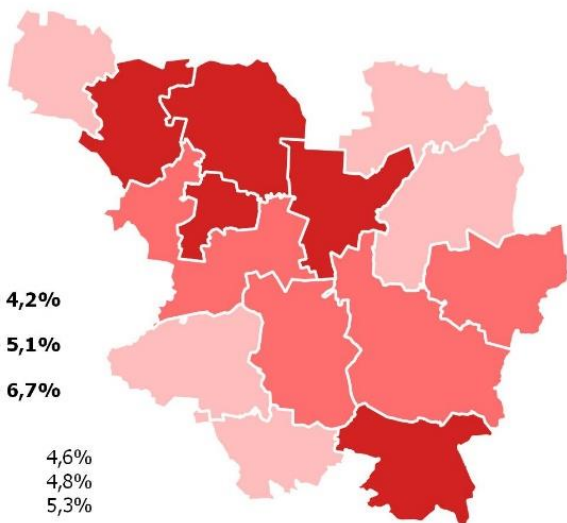
RYNEK PRACY

Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

2020 r.

- 3,2% - 4,2%
- 4,3% - 5,1%
- 5,2% - 6,7%

Polska 4,6%
woj. łódzkie 4,8%
MOF 5,3%

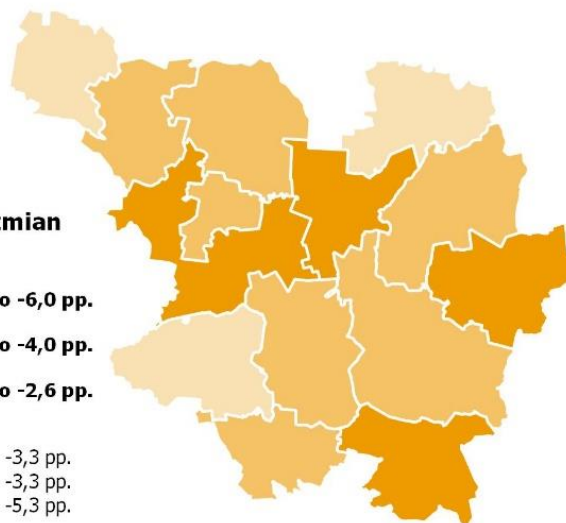

Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

dynamika zmian 2010-2020

- od -7,6 do -6,0 pp.
- od -5,9 do -4,0 pp.
- od -3,9 do -2,6 pp.

Polska -3,3 pp.
woj. łódzkie -3,3 pp.
MOF -5,3 pp.

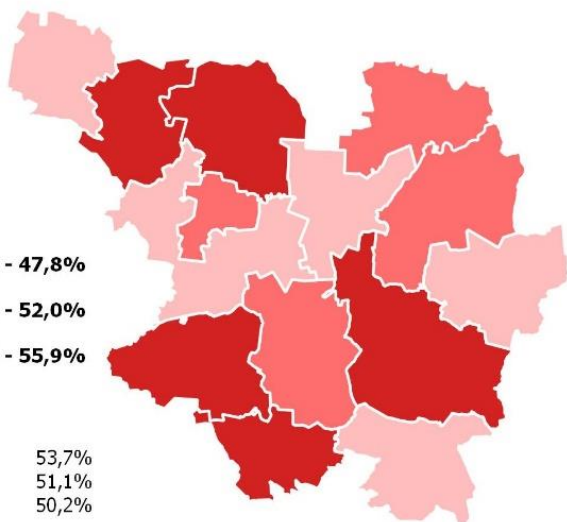

Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem

2020 r.

- 43,4% - 47,8%
- 47,9% - 52,0%
- 52,1% - 55,9%

Polska 53,7%
woj. łódzkie 51,1%
MOF 50,2%

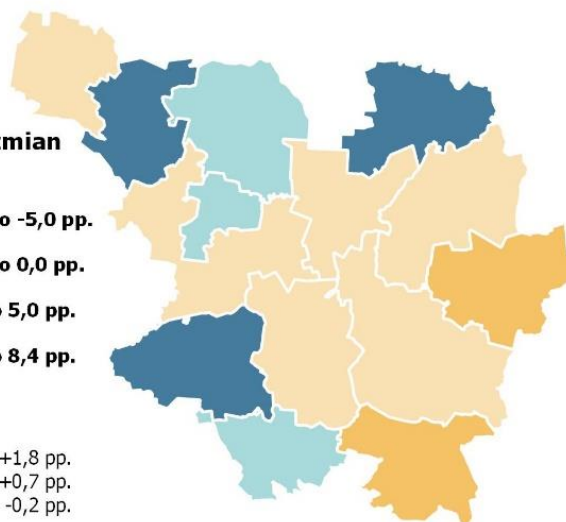

Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem

dynamika zmian 2010-2020

- od -7,1 do -5,0 pp.
- od -4,9 do 0,0 pp.
- od 0,1 do 5,0 pp.
- od 5,1 do 8,4 pp.

Polska +1,8 pp.
woj. łódzkie +0,7 pp.
MOF -0,2 pp.

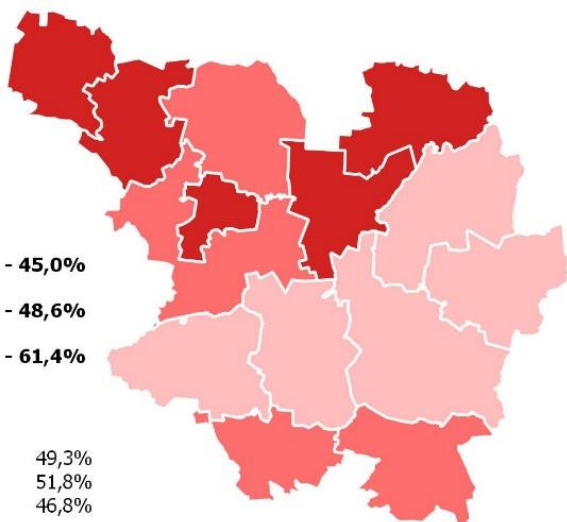

Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem

2020 r.

- 36,9% - 45,0%
- 45,1% - 48,6%
- 48,7% - 61,4%

Polska 49,3%
woj. łódzkie 51,8%
MOF 46,8%

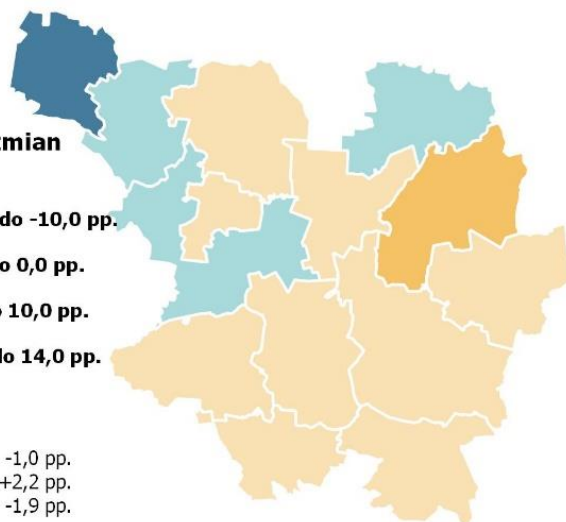

Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem

dynamika zmian 2010-2020

- od -16,6 do -10,0 pp.
- od -9,9 do 0,0 pp.
- od 0,1 do 10,0 pp.
- od 10,1 do 14,0 pp.

Polska -1,0 pp.
woj. łódzkie +2,2 pp.
MOF -1,9 pp.

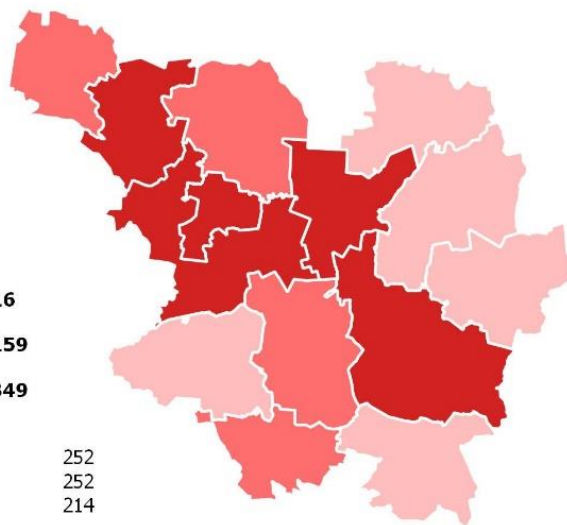
RYNEK PRACY

Pracujący na 1000 ludności

2020 r.

- 49 - 116
- 117 - 159
- 160 - 349

Polska	252
woj. łódzkie	252
MOF	214

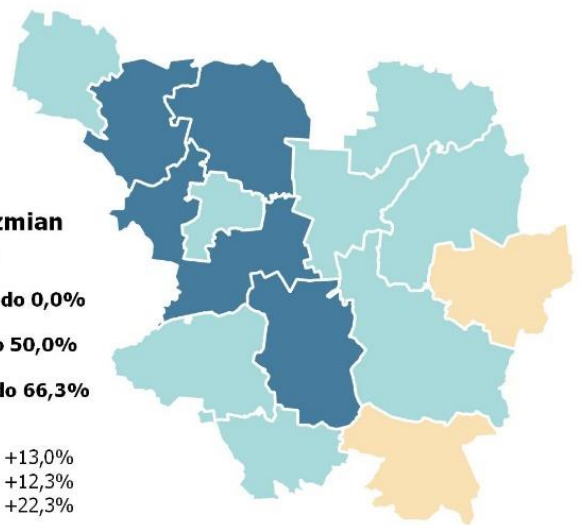

Pracujący na 1000 ludności

dynamika zmian
2010-2020

- od -25,1 do 0,0%
- od 0,1 do 50,0%
- od 50,1 do 66,3%

Polska	+13,0%
woj. łódzkie	+12,3%
MOF	+22,3%

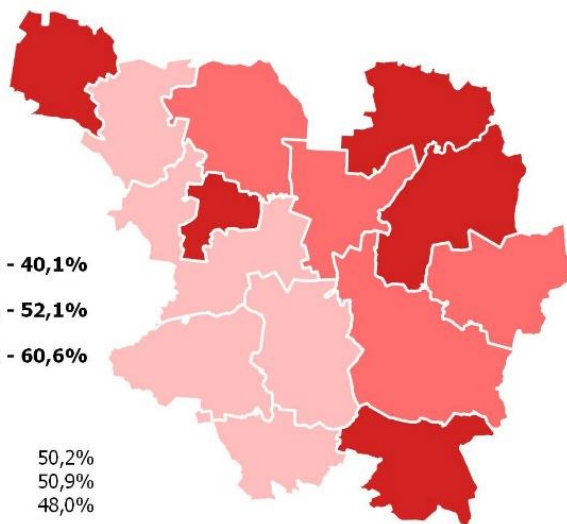

Udział pracujących kobiet
w liczbie pracujących ogółem

2020 r.

- 28,0% - 40,1%
- 40,2% - 52,1%
- 52,2% - 60,6%

Polska	50,2%
woj. łódzkie	50,9%
MOF	48,0%

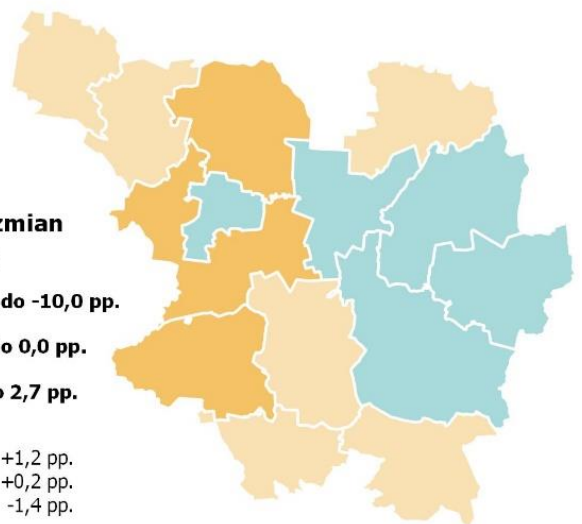

Udział pracujących kobiet
w liczbie pracujących ogółem

dynamika zmian
2010-2020

- od -15,1 do -10,0 pp.
- od -9,9 do 0,0 pp.
- od 0,1 do 2,7 pp.

Polska	+1,2 pp.
woj. łódzkie	+0,2 pp.
MOF	-1,4 pp.

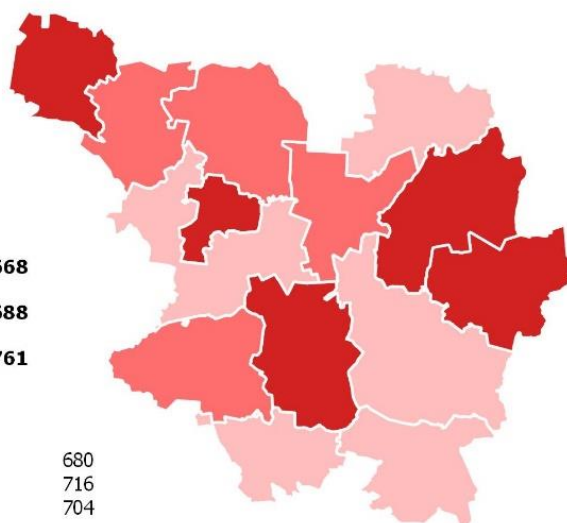

Ludność w wieku nieprodukcyjnym
na 1000 osób w wieku produkcyjnym

2020 r.

- 631 - 668
- 669 - 688
- 689 - 761

Polska	680
woj. łódzkie	716
MOF	704

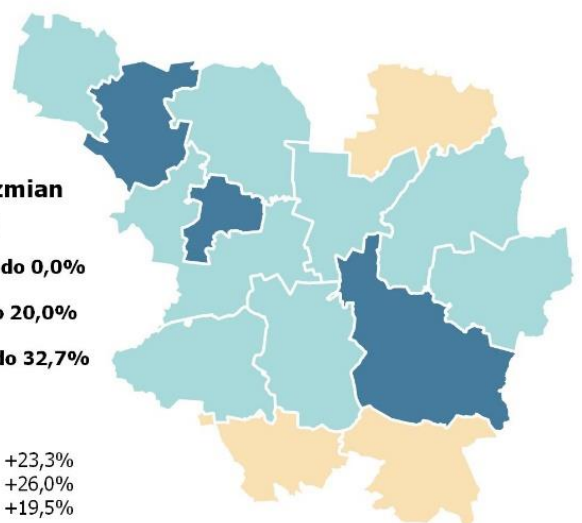

Ludność w wieku nieprodukcyjnym
na 1000 osób w wieku produkcyjnym

dynamika zmian
2010-2020

- od -12,3 do 0,0%
- od 0,1 do 20,0%
- od 20,1 do 32,7%

Polska	+23,3%
woj. łódzkie	+26,0%
MOF	+19,5%

Rynek pracy

Średni udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym w MOF jest wyższy od wyniku krajowego wynoszącego 4,6%, co jest niekorzystnym zjawiskiem. Najgorszą sytuację pod tym względem w 2020 roku odnotowano w gminie Białaczów, gdzie 6,7% populacji w wieku produkcyjnym stanowiły osoby bezrobotne. Dynamika zmian w tym zakresie jest jednak bardziej korzystna niż w przypadku województwa łódzkiego – na przestrzeni lat 2010-2020 odsetek osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w MOF zmniejszył się o 1,9 pp., podczas gdy w województwie nastąpił jego wzrost o 2,2 pp.

Wśród osób bezrobotnych w analizowanych gminach, średnio 50% bezrobotnych stanowiły kobiety. W latach 2010-2020 w przedmiotowym MOF odnotowano niewielkie zmniejszenie udziału kobiet w liczbie bezrobotnych, przy czym zarówno w województwie łódzkim, jak i całym kraju widoczna była tendencja wzrostowa.

Warto odnotować widoczne zróżnicowanie struktury osób bezrobotnych w gminach powiatu tomaszowskiego i opoczyńskiego. Gminy leżące w granicach powiatu tomaszowskiego charakteryzują się wyższym udziałem długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych. Największy udział długotrwale bezrobotnych odnotowano w gminie Rokiciny (61,4%), co może świadczyć o trudnej sytuacji na lokalnym rynku pracy. W latach 2010-2020 w MOF odnotowano jednak spadek udziału osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych o 1,9 pp., co świadczy o bardziej korzystnej dynamice zmian w tym zakresie w porównaniu do województwa łódzkiego (wzrost o 1,0 pp.) i Polski (wzrost o 2,2 pp.).

Ze względu na fakt, iż struktura wiekowa ludności ma kluczowe znaczenie w funkcjonowaniu rynku pracy, MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno narażony jest na istotne problemy w tej sferze. Luka pokoleniowa spowodowana starzeniem się społeczeństwa i wzrostem udziału osób starszych w populacji może prowadzić do niekorzystnej sytuacji na rynku pracy wynikającej z braku pracowników.

Liczba pracujących w gminach tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno w 2020 roku wyniosła 214 osób na 1000 ludności, co jest wynikiem gorszym od wyniku wojewódzkiego i krajowego (po 252 osoby na 1000 ludności). Mimo to dynamika zmian w tym zakresie w latach 2010-2020 była większa (+22,3%), niż w województwie łódzkim (+12,3%) i Polsce (+13,0%), co jest pozytywnym aspektem. Wśród pracujących kobiety stanowią 48,0%, a więc mniej, niż w województwie łódzkim (50,9%) i kraju (50,2%), a ich udział w liczbie pracujących w latach 2010-2020 zmniejszył się o 1,4 pp.

Negatywny wpływ na lokalny rynek pracy ma wzrastający stosunek liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do liczby ludności w wieku produkcyjnym. W latach 2010-2020 udział ludności w wieku nieprodukcyjnym wzrósł o 19,5 pp. i ich liczba wyniosła 704 osoby na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Wynika to z występowania zjawiska starzenia się ludności oraz jest potęgowane przez ujemny przyrost naturalny oraz odpływ ludności. Młodzi, wykształceni ludzie migrują bowiem do większych ośrodków miejskich w poszukiwaniu bardziej atrakcyjnych warunków zatrudnienia (tzw. „drenaż mózgów”), co skutkuje zmniejszającymi się zasobami siły roboczej (osób w wieku produkcyjnym) oraz pogarszającą się sytuacją gospodarczą.

Sfera przestrzenna

O strukturze funkcjonalno-przestrzennej analizowanego obszaru w dużym stopniu decyduje jego położenie w centralnej części Polski, w niedalekim sąsiedztwie dwóch większych ośrodków – Łodzi i Warszawy. Lokalizacja MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, zarówno pod względem administracyjnym, jak i przyrodniczym, jest jednym z jego największych atutów. Dzięki centralnemu położeniu w kraju oraz stosunkowo blisko stolicy województwa łódzkiego i stolicy Polski przedmiotowy obszar jest dobrze skomunikowany.

Ważnym aspektem mającym wpływ na kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej MOF jest także występowanie na analizowanym terenie np. Piliczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz parków krajobrazowych: Sulejowskiego Parku Krajobrazowego i Spalskiego Parku Krajobrazowego.

Ze względu na nasilające się zjawisko suburbanizacji, a więc migracji ludności miast na obszary wiejskie, w strukturze funkcjonalno-przestrzennej wielu polskich gmin zauważa się problem, jakim jest presja urbanizacyjna. Jej wynikiem jest niekontrolowane rozprzestrzenianie się zabudowy, w tym na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo, oraz obniżenie jakości przestrzeni. Narzędziem wspierającym zapobieganie negatywnym zjawiskom z sferze przestrzennej jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP), dzięki którym możliwe jest kształtowanie odpowiednich warunków zabudowy. W przypadku gmin tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, średnio tylko 18,3% powierzchni objętych jest obowiązującymi MPZP, co nie jest korzystną sytuacją.

Pomimo wielu wspólnych cech (np. położenie, podobna specjalizacja gospodarcza, występowanie zasobów środowiska naturalnego), gminy tworzące MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno różnią się pod kątem pełnionych funkcji, charakteru gminy oraz rangi ośrodka. Zróżnicowanie to wynika m.in. ze struktury zagospodarowania terenu oraz natężenia zjawisk ekonomiczno-społecznych (różnice w wartościach wskaźników dotyczących np. poziomu przedsiębiorczości czy salda migracji), co prowadzi do kształtowania specyfiki danego obszaru. Miasto Tomaszów Mazowiecki pełni rolę centrum administracyjnego i gospodarczo-usługowego gmin powiatu tomaszowskiego, stanowiąc jednocześnie jeden z najważniejszych ośrodków przemysłowych województwa łódzkiego. Miasto Opoczno odgrywa podobną rolę, jednak zasięg jego oddziaływania jest mniejszy. Gminy wiejskie tworzące MOF spełniają natomiast głównie funkcje turystyczno-rekreacyjne, a niektóre z nich (np. gmina Rzeczyca) są gminami typowo rolniczymi. Zidentyfikowane różnice nie stanowią jednak bariery we współpracy partnerskich gmin, ale dają szansę na wielokierunkowy rozwój obszaru oparty na jego wewnętrznym potencjale i zasobach. Możliwe jest budowanie silnej społeczności i gospodarki dzięki realizacji wspólnej polityki rozwojowej oraz przedsięwzięć w formule zintegrowanej.

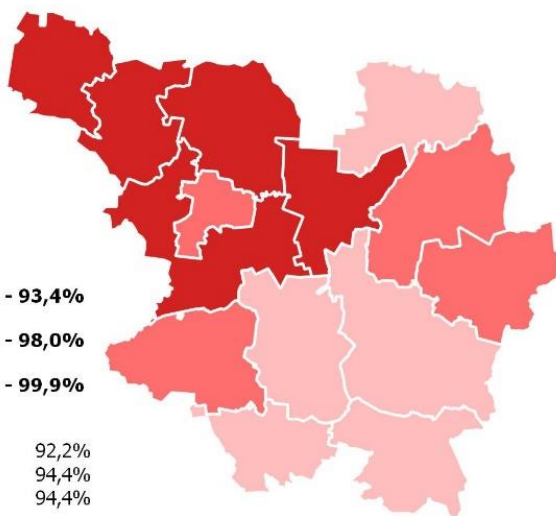
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej

2020 r.

- 84,7% - 93,4%
- 93,5% - 98,0%
- 98,1% - 99,9%

Polska	92,2%
woj. łódzkie	94,4%
MOF	94,4%

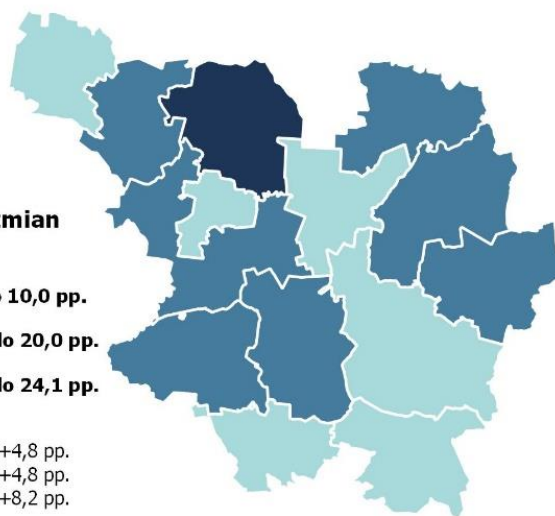

Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej

dynamika zmian 2010-2020

- od 1,2 do 10,0 pp.
- od 10,1 do 20,0 pp.
- od 20,1 do 24,1 pp.

Polska	+4,8 pp.
woj. łódzkie	+4,8 pp.
MOF	+8,2 pp.

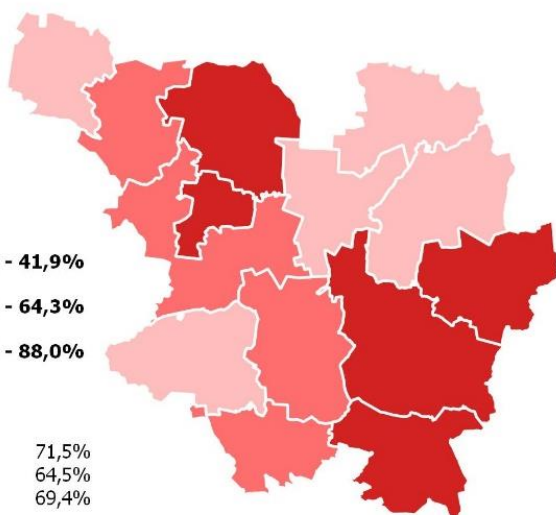

Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej

2020 r.

- 14,2% - 41,9%
- 42,0% - 64,3%
- 64,4% - 88,0%

Polska	71,5%
woj. łódzkie	64,5%
MOF	69,4%

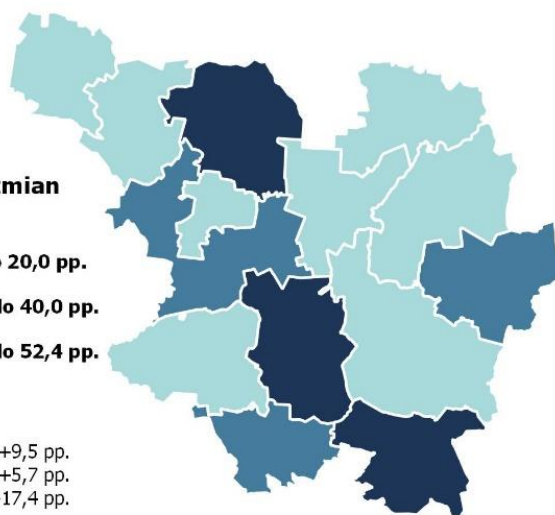

Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej

dynamika zmian 2010-2020

- od 2,3 do 20,0 pp.
- od 20,1 do 40,0 pp.
- od 40,1 do 52,4 pp.

Polska	+9,5 pp.
woj. łódzkie	+5,7 pp.
MOF	+17,4 pp.

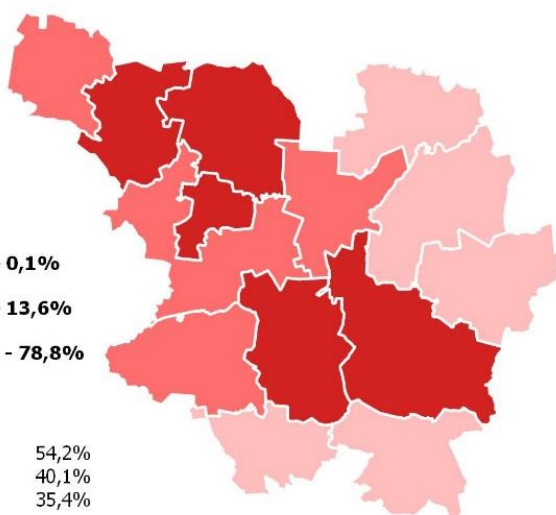

Udział ludności korzystającej z sieci gazowej

2020 r.

- 0,0% - 0,1%
- 0,2% - 13,6%
- 13,7% - 78,8%

Polska	54,2%
woj. łódzkie	40,1%
MOF	35,4%

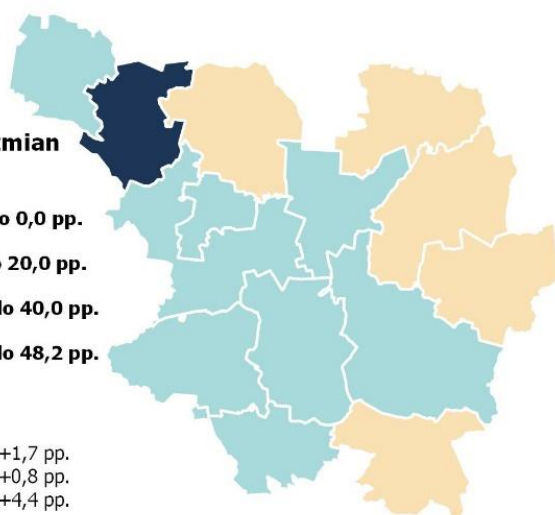

Udział ludności korzystającej z sieci gazowej

dynamika zmian 2010-2020

- od -0,8 do 0,0 pp.
- od 0,1 do 20,0 pp.
- od 20,1 do 40,0 pp.
- od 40,1 do 48,2 pp.

Polska	+1,7 pp.
woj. łódzkie	+0,8 pp.
MOF	+4,4 pp.

Infrastruktura techniczna

Dostępność infrastruktury technicznej jest jednym z najistotniejszych warunków wpływających na poziom życia mieszkańców. Stopień wyposażenia w podstawową infrastrukturę oraz jej stan wpływa znacząco na atrakcyjność MOF pod względem osiedleńczym dla nowych mieszkańców, a także inwestorów i turystów.

Wpływ na atrakcyjność osiedleńczą ma m.in. dostępność mieszkań w wysokim standardzie. W zasobach mieszkaniowych gmin MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno pozostaje ponad 66 tys. mieszkań których średnia powierzchnia użytkowa to ok. 28,3 m² na 1 mieszkańca. Mieszkania te są zatem stosunkowo niewielkie, w porównaniu do średniej w województwie łódzkim (29,9 m² na 1 mieszkańca) i w Polsce (29,4 m² na 1 mieszkańca).

Tabela 3. Zasób mieszkaniowy MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno

	Liczba mieszkań	Powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca	Liczba pustostanów	Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne		
				Ustęp spłukiwany	Łazienka	Centralne ogrzewanie
MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno	66083	28,32	200	87,19%	83,35%	76,61%
Powiat opoczyński	26754	28,40	43	81,55%	78,18%	71,08%
Powiat tomaszowski	46 692	28,77	160	87,42%	83,05%	75,71%
Województwo łódzkie	1 042 856	29,89	10 544	89,89%	86,01%	77,97%
Polska	15 015 333	29,24	63 739	94,01%	91,78%	83,08%

Źródło: BDL GUS.

Mieszkania w zasobie gmin tworzących MOF są stosunkowo słabo wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne. Nieco ponad 83% mieszkań posiada bowiem łazienkę, a tylko 76,61% korzysta z centralnego ogrzewania.

Z analizy danych dotyczących udziału ludności korzystającej z infrastruktury sieciowej wynika, iż przedmiotowy obszar charakteryzuje się wysoką dostępnością sieci wodociągowej. Niemal 95% mieszkańców MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno korzysta bowiem z infrastruktury wodociągowej, przy czym jej dostępność jest większa w gminach leżących w granicach powiatu tomaszowskiego.

W przypadku sieci kanalizacyjnej i gazowej, sytuacja przedstawia się nieco gorzej. Zaledwie 69,4% mieszkańców ma dostęp do sieci kanalizacyjnej, natomiast z sieci gazowej korzysta 35,4% populacji. W obu przypadkach w latach 2010-2020 odnotowano jednak większą dynamikę zmian w tym zakresie, niż w województwie łódzkim i całym kraju. W trzech z czternastu gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno mieszkańcy w ogóle nie korzystają z sieci gazowej.

Zużycie wody z wodociągów w gminach MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno jest większe, niż średnie zużycie wody w kraju i w 2020 roku wyniosło 37,9 m³ na 1 osobę korzystającą z sieci wodociągowej. Według danych GUS, w 2020 r. MOF charakteryzowało natomiast stosunkowo niskie zużycie gazu w gospodarstwach domowych. W przeliczeniu na jednego odbiorcę (gospodarstwo domowe), wyniosło ono bowiem 3,6 MWh, przy czym dla województwa łódzkiego zużycie wyniosło 4,4 MWh. Odnotowano jednak wysokie zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań – w 2020 r. gospodarstwo domowe zużyło w tym celu przeciętnie 17,2 MWh, co może świadczyć o niskim poziomie termoizolacji mieszkań.

Tabela 4. Zużycie gazu w gospodarstwach domowych

	Zużycie gazu w MWh na 1 odbiorcę (gospodarstwo domowe)		Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań w MWh na 1 odbiorcę (gospodarstwo domowe ogrzewające mieszkanie gazem)	
	2016	2020	2016	2020
MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno	3,425301	3,607214	12,00913	17,15382
Powiat opoczyński	3,375089	4,478634	10,88421	16,25315
Powiat tomaszowski	3,473359	3,457304	12,07038	17,13702
Województwo łódzkie	4,054171	4,379354	15,70858	17,74745
Polska	6,038349	6,030643	13,61404	13,94866

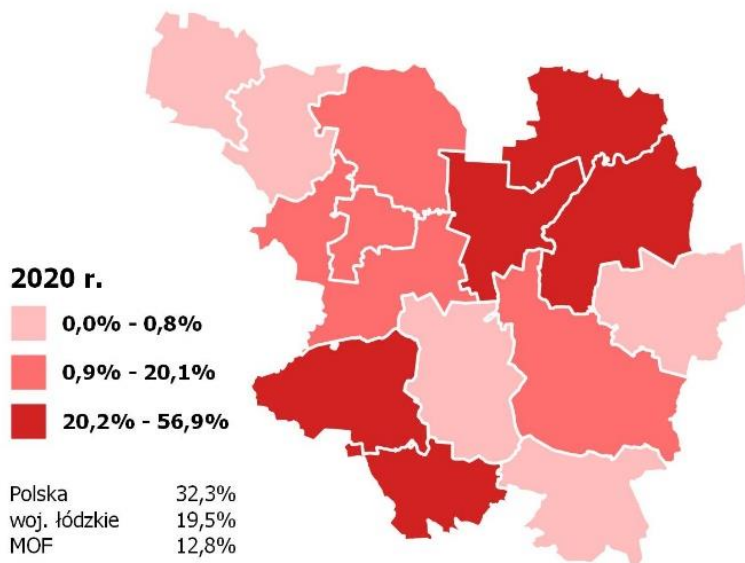
Źródło: BDL GUS.

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na poziom życia na danym obszarze jest również dostępność infrastruktury drogowej. MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno charakteryzuje wysoka dostępność komunikacyjna ze względu na przebieg kilku ważnych ciągów transportowych przez jego obszar. Wśród kluczowych dróg w granicach MOF wymienia się przede wszystkim drogę ekspresową nr S8 łączącą aglomeracje: wrocławską, łódzką, warszawską i białostocką, a także drogi krajowe nr 48 (Tomaszów Mazowiecki – Kock), nr 12 (Łęknica – Dorohusk) i nr 74 (Wieluń – Zosin). Przez obszar MOF przebiegają także linie kolejowe: nr 1 (Warszawa Zachodnia – Katowice), nr 25 (Łódź Kaliska – Dębica), nr 22 (Tomaszów Mazowiecki – Radom Główny), nr 4 (Centralna Magistrała Kolejowa, relacja Grodzisk Mazowiecki – Zawiercie) oraz nr 53 (Tomaszów Mazowiecki – Spała). Ponadto, w granicach gminy Lubochnia zlokalizowane jest lotnisko wojskowe Tomaszów Mazowiecki – Nowy Glinnik.

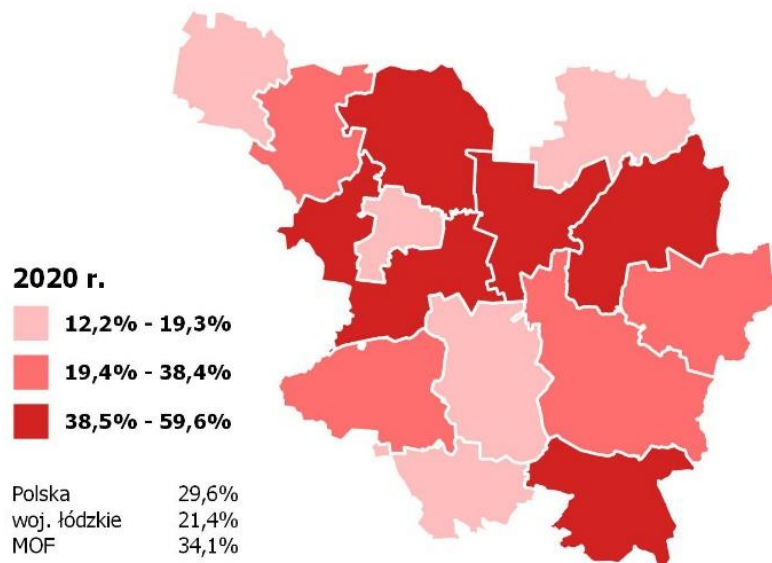
Sieć komunikacyjną uzupełniają drogi rowerowe, stanowiące głównie połączenia wewnątrzgminne. Sieć ścieżek rowerowych na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno obejmuje łącznie 89,3 km dróg dla rowerów. W przeliczeniu na 100 km² powierzchni jest to 5,53 km, co w porównaniu ze średnim wynikiem w województwie łódzkim (5,19 na 100 km²) i krajem (5,52 na 100 km²) jest stosunkowo dobrą sytuacją. Zauważalna jest różnica między dostępnością ścieżek rowerowych w gminach powiatu

OCHRONA ŚRODOWISKA

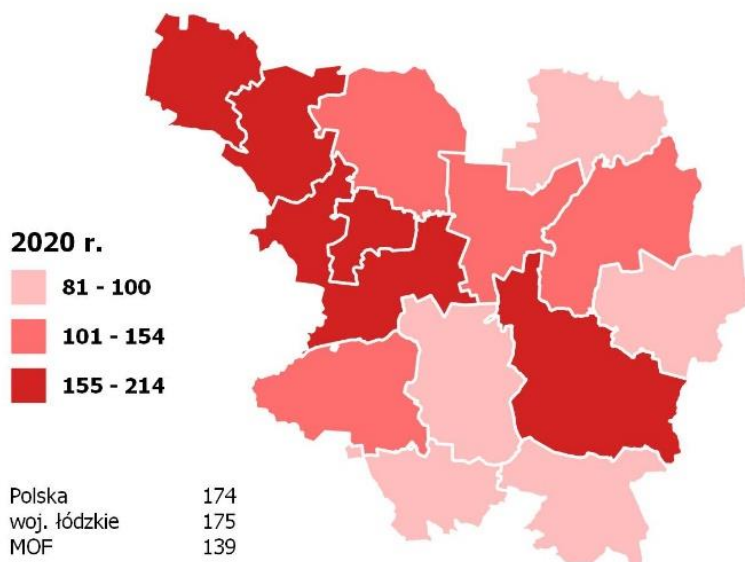
Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem

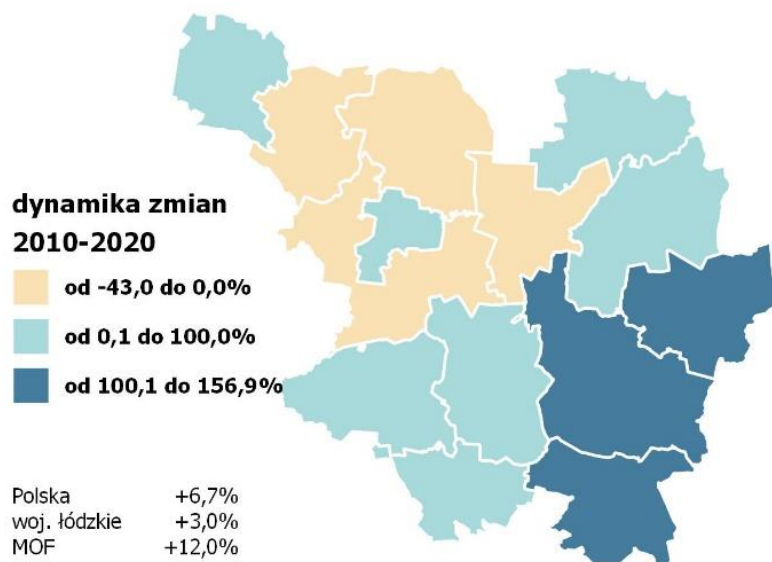
Lesistość

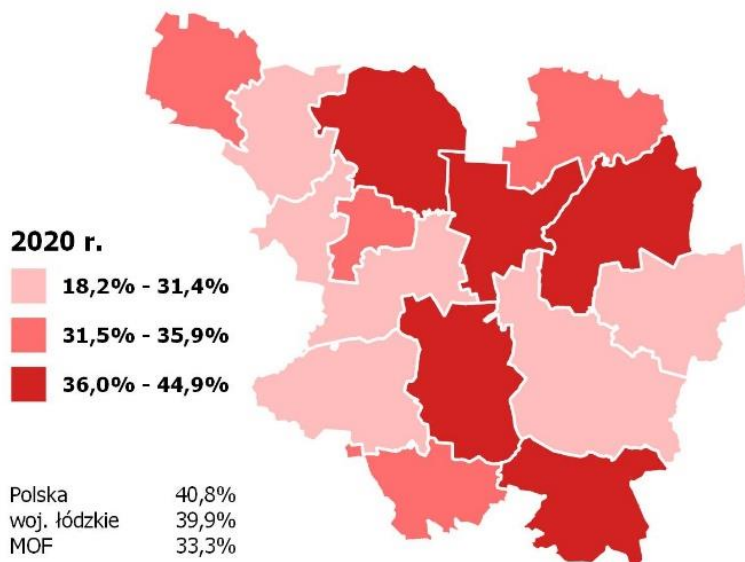
Zmieszane odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg]

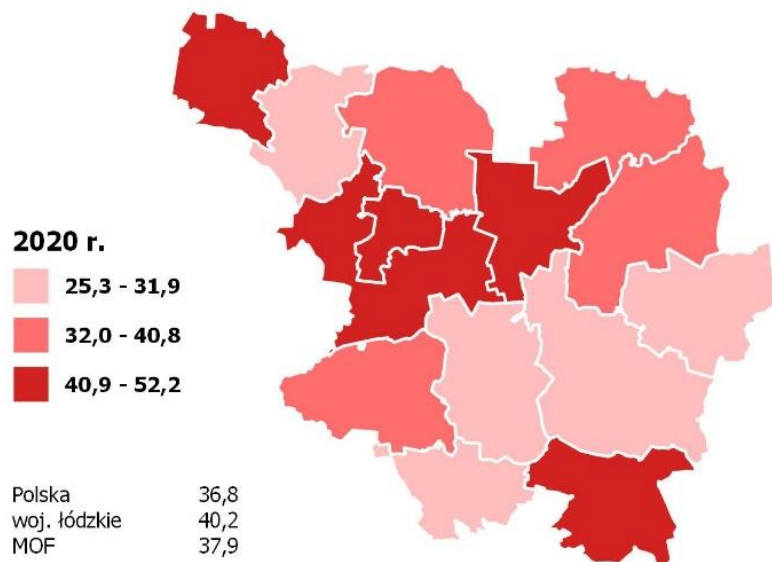
Zmieszane odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg]

Odpady z gospodarstw domowych zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów

Zużycie wody z wodociągów na 1 korzystającego [m³]

Ochrona środowiska

Województwo łódzkie cechuje się jednym z najniższych udziałów powierzchni obszarów prawnie chronionych w kraju. Stanowią one bowiem tylko 19,5% powierzchni województwa, a w przypadku MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno jest to zaledwie 12,8%.

Obszar MOF charakteryzuje natomiast wysoki wskaźnik lesistości (34%). Zarówno powiat opoczyński, jak i tomaszowski od wielu lat posiadają jeden z najwyższych poziomów lesistości w kraju, mimo iż województwo łódzkie to najmniej zalesione województwo. Dzięki dużemu odsetkowi lasów w powierzchni gmin tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno obszar ten charakteryzuje się dużym bogactwem gatunków roślinnych i zwierzęcych. Na jego terenie występują bardzo cenne pod względem przyrodniczym ekosystemy leśne, polne, łąkowe i torfowe, np. torfowiska niskie w dolinie Pilicy. Ze względu na wysoki poziom bioróżnorodności, część MOF (12,8%) stanowią obszary chronione przyrodniczo i krajobrazowo. Największy odsetek obszarów chronionych występuje w gminie Inowłódz (prawie 57% powierzchni). Wśród największych i najcenniejszych obszarów chronionych występujących w granicach MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno wymienia się Sulejowski Park Krajobrazowy, Spalski Park Krajobrazowy czy Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu. Ponadto, w obrębie gminy Tomaszów Mazowiecki funkcjonuje Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, będący pod zarządem Kampinoskiego Parku Narodowego.

Występowanie obszarów chronionych na terenie MOF stanowi z jednej strony potencjał turystyczny, lecz z drugiej powoduje ograniczenia związane z ochroną prawną, które mogą wpływać na hamowanie rozwoju infrastruktury technicznej czy działalności wytwórczej.

Ze względu na pokrycie znacznej części powierzchni gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno lasami, są one zagrożone występowaniem negatywnych zjawisk naturalnych takich jak pożary. Ponadto, obecność rzek: Pilicy i Drzewiczki może skutkować występowaniem powodzi i podtopień. Rzeka Pilica nie jest obwałowana na obszarze powiatu opoczyńskiego, ani tomaszowskiego¹², co stanowi potencjalne zagrożenie powodzi w wyniku gwałtownego wezbrania wody w jej korycie.

Ze względu na duże natężenie ruchu pojazdów, mieszkańcy MOF narażeni są również na uciążliwości związane z hałasem. Badania monitoringowe hałasu przeprowadzone w 2015 roku na terenie powiatu tomaszowskiego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi wykazały, że hałas

¹² Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027; Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Opoczyńskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

komunikacyjny jest jednym z największych zagrożeń obszaru¹³. Do szczególnie ruchliwych dróg na terenie MOF należą drogi krajowe (m.in. DK 48) oraz wojewódzkie (m.in. DW 713).

Ze względu na postępujący kryzys klimatyczny coraz częstsze są również okresowe susze, które mają wpływ na kształtowanie warunków wodno-glebowych, co ma znaczenie zwłaszcza na terenach wiejskich, których gospodarka w dużej mierze opiera się na rolnictwie. Dla gmin należących do MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno wyznaczono klasę łącznego zagrożenia suszą III i IV, co zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 5. Rodzaje i klasy zagrożeń suszą

Rodzaj zagrożenia	Klasa zagrożenia
Zagrożenie suszą atmosferyczną	II – umiarkowanie zagrożone
Zagrożenie suszą rolniczą	III – silnie zagrożone / IV – ekstremalnie zagrożone
Zagrożenie suszą hydrologiczną	III – silnie zagrożone
Zagrożenie suszą hydrogeologiczną	I – słabo zagrożone / II – umiarkowanie zagrożone
Łączne zagrożenie suszą	III – silnie zagrożone / IV – ekstremalnie zagrożone

Źródło: Plan Przeciwdziałania Skutkom Suszy

W województwie łódzkim, a zwłaszcza w jego największych miastach, identyfikuje się nasilający się problem niskiej jakości powietrza. Poza Aglomeracją Łódzką problem dotyczy w szczególności m.in. Tomaszowa Mazowieckiego i Opoczna, ale także obszarów wiejskich, gdzie głównym źródłem ciepła są indywidualne instalacje grzewcze opalane paliwami stałymi. Na niską jakość powietrza ma również wpływ emisja liniowa z transportu drogowego.

W 2021 roku obszar przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀ objął w skali województwa łódzkiego 7,4% jego powierzchni i 62,3% ludności¹⁴, co świadczy o pogorszeniu jakości powietrza względem roku 2020 (5,9% powierzchni województwa oraz 50,9% ludności¹⁵). Dobowy poziom pyłu zawieszonego PM₁₀ w 2021 r. przekroczył dopuszczalny poziom na 16 spośród 26 stanowisk monitoringu w województwie. W porównaniu z poprzednim okresem charakteryzującym się poprawą jakości powietrza (lata 2018-2020), aktualnie w województwie łódzkim ponownie identyfikuje się jej wyraźny spadek. Szczególny wpływ na taką sytuację mają długie, chłodne zimy i wynikający z warunków meteorologicznych wydłużony sezon grzewczy. Ze względu na niski poziom termoizolacji budynków mieszkalnych oraz zastosowanie nieefektywnych sposobów ich ogrzewania, zwiększa się jednocześnie poziom zanieczyszczenia powietrza. O jakości powietrza na terenie MOF

¹³ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

¹⁴ Główny Inspektorat Ochrony Środowiska Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Łodzi, *Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim. Raport wojewódzki za rok 2020*, Łódź 2021 r.

¹⁵ Główny Inspektorat Ochrony Środowiska Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Łodzi, *Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim. Raport wojewódzki za rok 2020*, Łódź 2021 r.

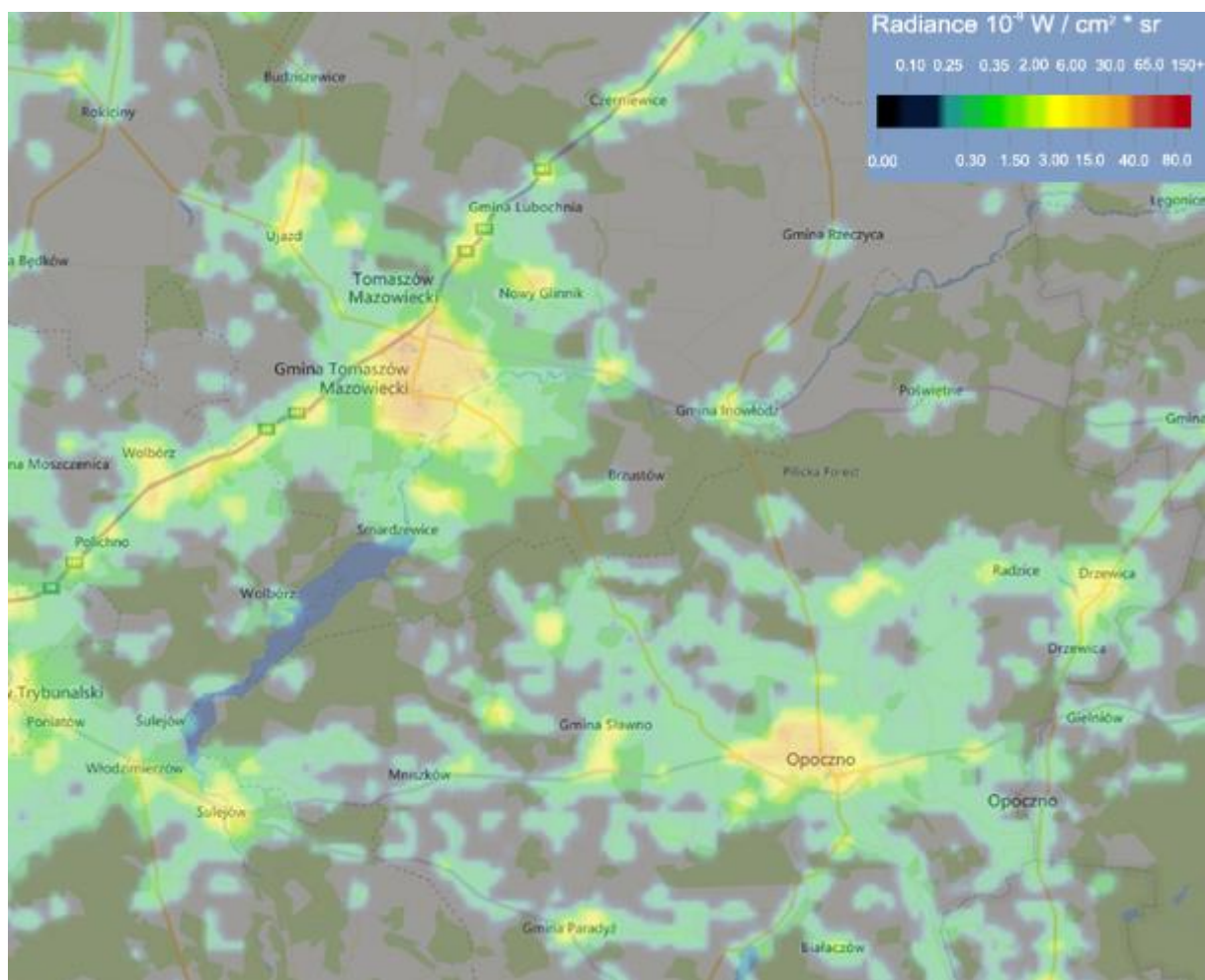
decydują jednak nie tylko miejscowe emisje, ale i zanieczyszczenia pochodzące z zewnątrz, szczególnie z Aglomeracji Łódzkiej.

Niekorzystne zmiany odnotowano również w przypadku obecności pyłu drobnego PM_{2,5} – w 2021 r. jego średnioroczny poziom był wyższy od dopuszczalnego na 5 z 7 stacji pomiarowych w całym województwie. Łączny obszar przekroczeń objął 1,2% powierzchni oraz 26% ludności województwa łódzkiego, co jest znacznym wzrostem względem roku 2020¹⁶. W przypadku poziomu celu długoterminowego ozonu ze względu na ochronę zdrowia i ochronę roślin, obszar przekroczeń objął natomiast niemal całą powierzchnię województwa łódzkiego.

Na podstawie danych zbieranych przez instrument VIIRS (Visible Infrared Imaging Radiometer Suite) umieszczony na pokładzie satelity Suomi NPP, tworzona jest mapa zanieczyszczenia światłem, na podstawie której można wnioskować, iż problem ten dotyczy również MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno. Obszarami najbardziej zanieczyszczonymi światłem są przede wszystkim miasta: Tomaszów Mazowiecki, Opczno i Drzewica, ale również w dużym stopniu gminy wiejskie: Inowłódz i Paradyż. Zanieczyszczenie świetlne generowane jest przez zarówno przez obiekty infrastruktury komunikacyjnej (m.in. oświetlenie uliczne) oraz budowle i tereny rekreacyjne (m.in. oświetlenie budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej, zabytków, obiektów przemysłowych, parków miejskich, obiektów sportowych, instalacje reklamowe), a jego źródłem jest głównie nieprawidłowo zaprojektowana sieć oświetlenia zewnętrznego, cechująca się nadmiernym zagęszczeniem punktowych źródeł światła, bądź ich nieproporcjonalną do potrzeb mocą. Zanieczyszczenie światłem jest zjawiskiem negatywnym ze względu na fakt, iż ma niekorzystny wpływ na zdrowie człowieka (zaburzenia snu, zwiększone ryzyko zachorowań na nowotwory) oraz bezpieczeństwo (pogorszenie widoczności na drogach – oślepianie kierowców).

¹⁶ Główny Inspektorat Ochrony Środowiska Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Łodzi, *Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim. Raport wojewódzki za rok 2021, Łódź 2022 r.*

Rysunek 2. Mapa zanieczyszczenia światłem

Źródło: <https://www.lightpollutionmap.info> [dostęp: 04.08.2022 r.]

Zgodnie z Bazą Azbestową¹⁷, na terenie gmin MOF Tomaszów Mazowiecki - Opczno do usunięcia i unieszkodliwienia pozostało ok. 81 146 Mg wyrobów zawierających azbest, co stanowi ok. 12% takich wyrobów w całym województwie łódzkim. Największa skala problemu występuje w gminie Opczno, w której znajduje się ok. 23% wszystkich wyrobów zawierających azbest z terenu MOF.

Tabela 6. Masa odpadów zawierających azbest na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno w 2022 r.

	Masa unieszkodliwionych odpadów zawierających azbest [kg]	Masa odpadów zawierających azbest pozostałych do unieszkodliwienia [kg]	Udział odpadów zawierających azbest pozostałych do unieszkodliwienia
ŁÓDZKIE	83 703 537	702 587 190	-
Białaczków	515 094	5 403 517	6,7%
Drzewica	969 002	7 702 034	9,5%
Mniszków	2 970	4 381 395	5,4%
Opczno	2 328 144	18 575 061	22,9%
Paradyż	422 046	3 525 130	4,3%
Poświętne	493 162	3 452 294	4,3%
Sławno	1 162 727	9 502 508	11,7%
Miasto Tomaszów Mazowiecki	1 071 335	1 551 678	1,9%
Inowódz	107 022	2 719 830	3,4%
Lubochnia	933 121	2 893 717	3,6%
Rokiciny	802 879	5 866 534	7,2%
Rzeczyca	1 389 374	7 583 380	9,3%
Tomaszów Mazowiecki – gmina wiejska	1 540 475	5 351 753	6,6%
Ujazd	456 971	2 636 730	3,2%
MOF	12 194 322	81 145 561	100,0%

Źródło: <https://bazaazbestowa.gov.pl/pl/> [dostęp: 4.08.2022 r.]

W gminach tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno w 2020 roku na jednego mieszkańca MOF przypadało 139 kg zmieszanych odpadów zebranych z gospodarstw domowych. W latach 2010-2020 odnotowano znaczący wzrost zebranej ilości zmieszanych odpadów o 12%, przy czym w przypadku województwa łódzkiego i kraju przyrost ten był dużo niższy (odpowiednio o 3 i 6,7%). Widoczne są różnice między gminami powiatu tomaszowskiego a opoczyńskiego – w przypadku gmin Ujazd, Lubochnia, Tomaszów Mazowiecki i Inowódz (powiat tomaszowski) odnotowano bowiem spadek ilości zebranych odpadów, natomiast w gminach Drzewica, Opczno i Białaczków (powiat opoczyński) widoczny był znaczący wzrost (o ponad 100%).

¹⁷ Baza Azbestowa, Ministerstwo Rozwoju i Technologii, <https://bazaazbestowa.gov.pl/pl/> [dostęp: 04.08.2022 r.]

Przedmiotowy obszar charakteryzuje stosunkowo niski odsetek odpadów z gospodarstw domowych zebranych selektywnie w ogólnej ilości odpadów. W 2020 roku wyniósł on bowiem 33,3%, przy czym w województwie łódzkim odpady zebrane selektywnie stanowiły średnio 39,9% ogółu odpadów, a w Polsce – 40,8%. Według danych GUS, na terenie MOF funkcjonuje 13 Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.

Charakter Obszaru, ze względu na duże natężenie działalności o profilu przemysłowym i budowlanym implikuje konieczność szczególnego dbania o środowisko. Według rejestru REGON, na terenie MOF w 2020 r. działało ponad 3,5 tys. firm z sektorów: przemysł i budownictwo, co stanowi ok. 26% wszystkich zarejestrowanych przedsiębiorstw. Ze względu na charakter firm, ich działalność potencjalnie może mieć wpływ na stan środowiska pod kątem emisji pyłów pochodzących z zakładów przemysłowych, emisji hałasu, czy produkcji odpadów, w tym budowlanych i rozbiórkowych. Na terenie MOF w 2020 r. działało 11 przedsiębiorstw zatrudniających ponad 250 pracowników, które potencjalnie stanowią istotne źródło odpadów innych niż komunalne. W 2020 r. w gminach wchodzących w skład MOF zebrano prawie 12 tys. ton odpadów pochodzących m.in. z usług komunalnych, handlu, małego biznesu, biur i instytucji.

Województwo łódzkie charakteryzuje się znacznymi potencjalnymi zasobami energii odnawialnej. Największe jej zasoby zawarte są w: energii słonecznej (191·106 GJ/rok), wodach geotermalnych (17,6-28,9·106 GJ/rok), biopaliwach stałych (6,607·106 GJ/rok), biogazie rolniczym (1,709·106 GJ/rok), gazie składowiskowym (0,48·106 GJ/rok) oraz biogazie z osadów z oczyszczalni ścieków (0,187·106 GJ/rok)¹⁸.

Na terenie gmin MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno identyfikuje się głównie potencjał do wykorzystania energii słonecznej, geotermalnej niskotemperaturowej i wiatrowej, mimo to aktualny rozwój OZE na przedmiotowym obszarze jest stosunkowo niewielki. Łącznie w powiatach tomaszowskim i opoczyńskim w 2021 r. moc zainstalowana instalacji OZE wyniosła 37,137 MW, co stanowi zaledwie 4,53% mocy zainstalowanej w całym województwie łódzkim.

Tabela 7. Instalacje odnawialnych źródeł energii w powiecie opoczyńskim i tomaszowskim - stan na 31 grudnia 2021 r.

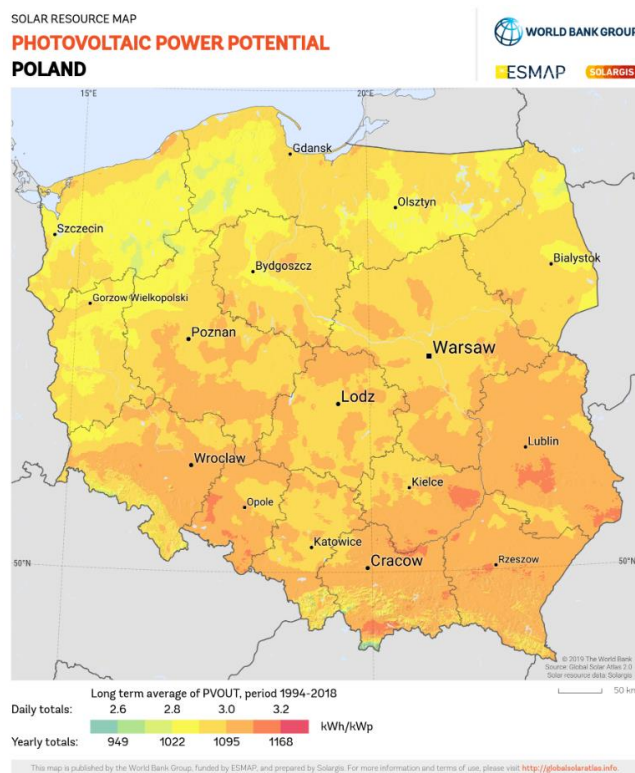
Rodzaj OZE	Moc zainstalowana [MW]		
	powiat opoczyński	powiat tomaszowski	Woj. łódzkie
wykorzystujące energię promieniowania słonecznego (PV)	5,171	16,357	119,662
wykorzystujące hydroenergię (WO)	0,269	3,620	11,082
wykorzystujące energię wiatru (WI)	3,860	7,000	615,445
wykorzystujące biogaz (BG)	0,860	0,000	15,005
wykorzystujące biomasę (BM)	0,000	0,000	59,260

¹⁸ Ocena konkurencyjności wykorzystania energii odnawialnej w województwie łódzkim, Katowice 2008 r.

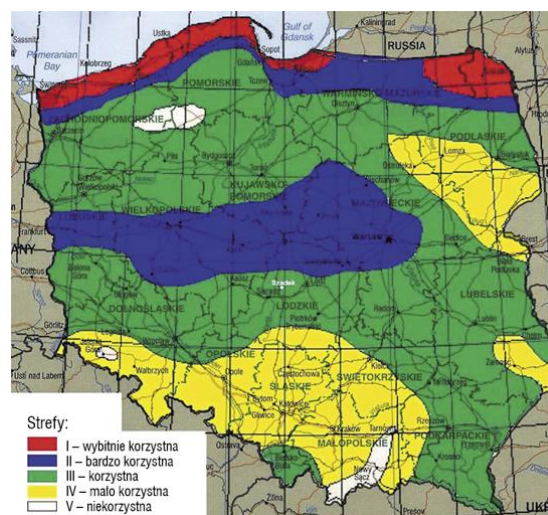
SUMA	10,160	26,977	820,454
-------------	---------------	---------------	----------------

Źródło: Dane Urzędu Regulacji Energetyki

Rysunek 3. Potencjał do wykorzystania energii słonecznej

Rysunek 4. Strefy energetyczne dla produkcji energii z wiatru

Źródło: [Rysunek 3.] <https://globalsolaratlas.info/download/poland>, [Rysunek 4.] Lorenc H., *Struktura i zasoby energetyczne wiatru w Polsce*, IMiGW, 1996 r.

Powiaty: tomaszowski i opoczyński, w granicach których zawiera się MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno znajdują się w korzystnych strefach dla produkcji energii słonecznej i wiatrowej. Szacowany potencjał dla produkcji energii słonecznej wynosi od 1022 do 1095 kWh/rok, natomiast zgodnie z wytyczonymi strefami dla produkcji energii z wiatru, MOF znajduje się w III strefie (korzystnej) energetycznej. Szacuje się, że dla tej strefy prędkość wiatru to ok. 5 m/s, przy czym jego energia użyteczna wynosi 1000 kWh/m²/rok¹⁹.

Na terenie MOF działa Tomaszowski Klaster Energii, który wspiera poprawę lokalnego bezpieczeństwa energetycznego oraz zapewnienie optymalnych warunków umożliwiających wdrożenie najnowszych technologii.

¹⁹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla miasta Tomaszowa Mazowieckiego. Aktualizacja, Koziegłowy 2020 r.

I.3 Powiązania gospodarcze, społeczne i środowiskowe

Powiązania gospodarcze, społeczne i środowiskowe warunkują rozwój ośrodków wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego. W celu określenia kluczowych zależności między poszczególnymi miastami i gminami stanowiącymi MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno, przeanalizowano wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania przedmiotowego obszaru. Poniżej przedstawiono najważniejsze czynniki opisujące stan i jakość powiązań funkcjonalnych w ramach MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno.

- Zasięg terytorialny Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno obejmuje gminy wchodzące w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego wyznaczonego w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (SRWŁ 2030)²⁰.
- Rdzeń MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno tworzą dwa miasta średnie, stanowiące bieguny rozwoju społecznego i gospodarczego: Tomaszów Mazowiecki i Opoczno. Zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030), miasta te zostały określone jako miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze: Tomaszów Mazowiecki jako miasto zagrożone marginalizacją (umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza), natomiast Opoczno jako miasto obniżającego się potencjału (silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza).
- Na poziomie regionalnym, w SRWŁ 2030 w odniesieniu do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wyznaczono OSI Miasta odzyskanych szans, w ramach którego zaplanowano interwencję skupioną na zatrzymaniu dalszej utraty funkcji, a w następnej fazie do ich przywracania.
- Gminy tworzące MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno zawierają się w granicach dwóch powiatów: tomaszowskiego (miasto Tomaszów Mazowiecki, gminy wiejskie: Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Ujazd, Tomaszów Mazowiecki) i opoczyńskiego (gminy: Drzewica, Opoczno, Białaczów, Mniszków, Paradyż, Poświętne).
- Tomaszów Mazowiecki, będący siedzibą władz powiatu tomaszowskiego, jak również ważnym ośrodkiem usługowym, gospodarczym i administracyjnym, jest naturalnym kierunkiem ciężarów nie tylko dla mieszkańców MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno, ale także całego powiatu (np. dojazdy do pracy, szkół i innych obiektów użyteczności publicznej).

²⁰ Za wyjątkiem gminy Będków.

- Pozostałe gminy wchodzące w skład przedmiotowego MOF to ośrodki o znaczeniu lokalnym – gminy miejsko-wiejskie i wiejskie przeważnie o dominującym charakterze rolniczym, z rozwijającymi się funkcjami turystyczno-rekreacyjnymi.
- Na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki - Opczno widoczny jest postępujący proces suburbanizacji, a więc wyludniania się centrów większych miast na rzecz obszarów podmiejskich. Obserwowana jest również rosnąca liczba wymeldowań za granicę. Największy odpływ ludności dotyczy gminy miejsko-wiejskiej Opczno, gmin wiejskich: Mniszków i Poświętne oraz miasta Tomaszów Mazowiecki, przy czym dodatnie saldo migracji odnotowuje się na obszarach wiejskich (gminy wiejskie: Inowódz, Sławno, Tomaszów Mazowiecki i Lubochnia).
- W MOF identyfikowane są również powiązania związane z przepływami pracowniczymi. Według analiz Głównego Urzędu Statystycznego, wśród głównych kierunków związanych z zatrudnieniem dla gmin skupionych w MOF są miasta Opczno i Tomaszów Mazowiecki, stanowiące jego rdzeń. Odpowiednio 87% i 63% dojeżdżających do pracy do Opczna i Tomaszowa Mazowieckiego zamieszkuje w obszarze funkcjonalnym.
- Podobne tendencje widoczne są w przypadku objęcia dzieci i młodzieży wychowaniem przedszkolnym i liczby dzieci i młodzieży uczestniczącej do szkół podstawowych. Ze względu na szerszą ofertę kształcenia w miastach, najwyższy współczynnik skolaryzacji odnotowuje się w Opcznie i Tomaszowie Mazowieckim - przekracza on 100%, co może świadczyć o tym, iż do lokalnych szkół uczęszczają również dzieci spoza ich granic. Obszary wiejskie charakteryzują się przede wszystkim niższą dostępnością usług opiekuńczo-wychowawczych, co implikuje konieczność poszukiwania dostępnych miejsc w przedszkolach i żłobkach w większych miastach.
- Analizowany obszar charakteryzuje się największą w województwie koncentracją przemysłu materiałów budowlanych. Wynika to z wysokiej dostępności zasobów surowców skalnych, zwłaszcza surowców szklarskich, piasków formierskich, kamieni, piasków i żwirów. Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w Polsce kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra” i „Grudzeń–Las”. Ponadto, w gminie Ujazd działa najnowocześniejsza w Europie huta szkła budowlanego. Dla powiatów opoczyńskiego i tomaszowskiego produkcja materiałów budowlanych to kluczowa branża przemysłowa.
- Gminy: Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska i wiejska), Inowódz oraz Rzeczyca wraz z powiatem tomaszowskim realizowały w latach 2018-2021 wspólny projekt pn. „Podnoszenie jakości zasobów turystycznych Doliny rzeki Pilicy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej w Powiecie Tomaszowskim” w ramach *Partnerstwa na rzecz rozwoju Obszaru*

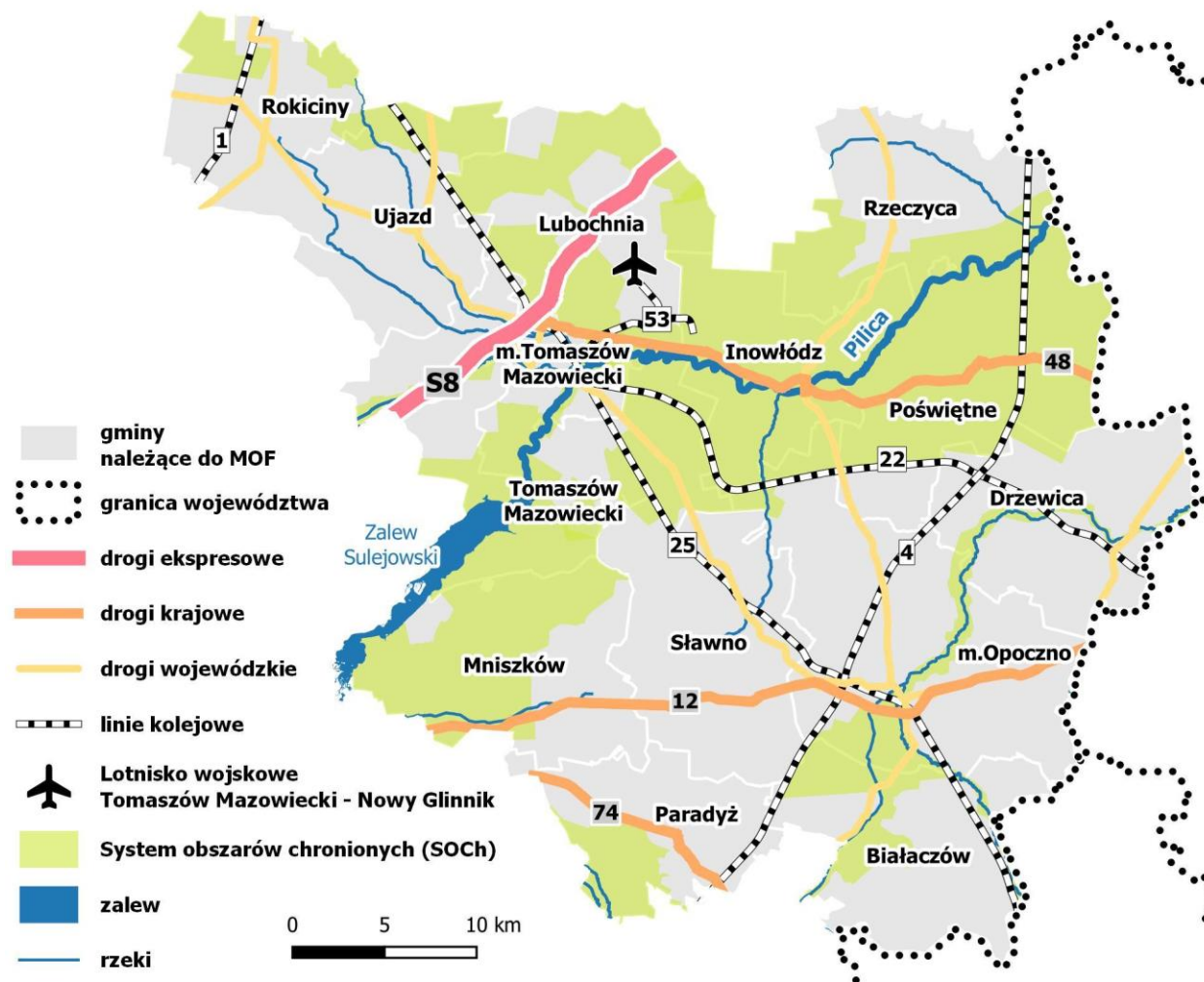
Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim. Partnerstwo zostało zawiązane w celu wspólnego budowania silnych mechanizmów do wykorzystania potencjału terytoriów wchodzących w skład Obszaru Funkcjonalnego poprzez stymulowanie wzrostu gospodarczego, rozwój infrastruktury i usług publicznych oraz wspieranie współpracy międzysektorowej i partycypacji społecznej. Partnerstwo powstało w oparciu o dwa wspólne obszary rozwojowe: zagłębienie ceramiczno-budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki oraz turystyka w dolinie rzeki Pilicy. Cechami charakteryzującymi OF Dolina Rzeki Pilicy są uwarunkowania środowiskowe wynikające z położenia w zlewni rzeki Pilicy – występujące zagrożenie powodziowe, bogate zasoby surowców naturalnych, duża lesistość, wysoki poziom bioróżnorodności.

- Ze względu na powiązania przestrzenno-funkcjonalne, w celu wdrożenia działań prowadzących do zmian na rzecz zrównoważonej mobilności miejskiej, miasto Tomaszów Mazowiecki oraz gminy: Opoczno i Lubochnia podjęły się wspólnego opracowania „Planu Zrównoważonej Mobilności dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gminy Opoczno i Gminy Lubochnia”.
- Na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno działa LGD Stowarzyszenia Dolina Pilicy. Wśród jej partnerów wymienia się m.in. gminy Drzewica, Inowłódz, Lubochnia, Mniszków, Opoczno, Poświętne, Rzeczyca, Sławno oraz Tomaszów Mazowiecki. Współpraca gmin w ramach Stowarzyszenia skupia się przede wszystkim na wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich przy jednoczesnej ochronie środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych. Ponadto, celem tej działalności jest rozwój turystyki oraz popularyzacja i rozwój produkcji wyrobów regionalnych.
- W województwie łódzkim zdefiniowano sieć unikatowych ośrodków historycznych, do których należą m.in. Opoczno i Tomaszów Mazowiecki jako ośrodki o oddziaływaniu ponadlokalnym gminy: Białaczów, Drzewica, Inowłódz o znaczeniu lokalnym.
- MOF Tomaszów Mazowiecki - Opoczno położony jest w strefie oddziaływania dwóch obszarów metropolitalnych: łódzkiego oraz warszawskiego, przy czym Warszawa, jako stolica kraju, cechuje się większym zasięgiem i siłą oddziaływania. W związku z dynamicznie zachodzącymi procesami urbanizacji kraju, można spodziewać się coraz silniejszych wpływów ww. ośrodków na dynamikę, charakter i kierunek rozwoju gmin tworzących MOF.
- Część obszaru MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, ze względu na ponadprzeciętne walory przyrodniczo-krajobrazowe, została objęta formami ochrony, w tym w ramach Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, Spalskiego Parku Krajobrazowego i Piliczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, które stanowią elementy docelowego regionalnego systemu

obszarów chronionych województwa łódzkiego (SOCh). SOCh ten obejmuje również proponowane Obszary Chronionego Krajobrazu: Białaczowski, Dolnej Wolbórki, Koluszkowsko-Lubochniański, Spalsko-Sulejowski.

- Gmina Rzeczyca jest członkiem Klastra Energii Tomaszów - stowarzyszenia, które zostało powołane w celu poprawy efektywności energetycznej wśród jego członków. Liderem Stowarzyszenia jest Miasto Tomaszów Mazowiecki.
- Najważniejszymi ciągami transportowymi wiodącymi przez MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno są: droga ekspresowa S8 (Kłodzko – Choroszcz, droga łączy aglomeracje: wrocławską, łódzką, warszawską i białostocką) oraz drogi krajowe DK48 (Tomaszów Mazowiecki – Kock), DK12 (Łęknica – Dorohusk) i DK74 (Wieluń – Zosin). Przez obszar MOF przebiegają także 4 linie kolejowe: nr 1 (Warszawa Zachodnia – Katowice), nr 25 (Łódź Kaliska – Dębica), nr 22 (Tomaszów Mazowiecki – Radom Główny), nr 4 (Centralna Magistrala Kolejowa, relacja Grodzisk Mazowiecki – Zawiercie) i nr 53 (Tomaszów Mazowiecki – Spała). Ponadto, w granicach gminy Lubochnia zlokalizowane jest lotnisko wojskowe Tomaszów Mazowiecki – Nowy Glinnik. Sieć powiązań komunikacyjnych przedstawiono na poniższej mapie.

Rysunek 5 Położenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki - Opoczno

Źródło: opracowanie własne.

II Założenia rozwojowe

Założenia rozwojowe Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku wprost wynikają z obszarów wsparcia dedykowanym instrumentom ZIT, wskazanym w Programie Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027.

Niniejszy rozdział, zgodnie z obowiązkowymi przepisami zawiera opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału danego obszaru²¹.

II.1 Cel nadrzędny, cele rozwojowe i przedsięwzięcia zintegrowane

Wskazany rozdział osadza interwencję ZIT w ramach konkretnych celów: nadrzędnego, mającego znaczenie horyzontalne, celów rozwojowych, wpisujących się w obszary tematyczne. Jednocześnie cele rozwojowe tworzą tematyczne ramy dla wyszczególnionych przedsięwzięć zintegrowanych.

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku stanowi dokument strategiczny, w oparciu o który udzielane będzie wsparcie w ramach ZIT. Opracowanie stanowi odpowiedź na zidentyfikowane na obszarze MOF potrzeby, ale także problemy. W sposób kompleksowy obejmuje zagadnienia i wyzwania, które mają istotny wpływ na rozwój poszczególnych samorządów wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Zgodnie z założeniami, istotą ZIT jest realizacja przedsięwzięć zintegrowanych (PZ.), które przyczynią się do rozwiązania problemów zdiagnozowanych w MOF, a także zwiększenia poziomu współpracy między partnerami.

Zgodnie z definicją Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego, głównym jego elementem jest rdzeń, którego ranga warunkuje funkcjonowanie i dalszy rozwój całego obszaru. Umacnianie pozycji ośrodków rdzeniowych jest bardzo ważne ze względu na stopień ich oddziaływania na sąsiednie gminy oraz funkcje, jakie dla nich pełnią. Miasta Tomaszów Mazowiecki i Opoczno stanowią bazę oświatową, medyczną oraz kulturalną, a także są jednym z głównych kierunków migracyjnych w celach zarobkowych dla lokalnej ludności. Biorąc pod uwagę silne powiązania funkcjonalno-przestrzenne miast rdzeniowych z gminami stanowiącymi MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, interwencja w zakresie ich wsparcia będzie kluczowa dla dalszego rozwoju całego obszaru.

²¹ Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Cel nadrzędny: Zwiększenie stopnia spójności terytorialnej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno poprzez zrównoważony rozwój turystyki i transportu, przy jednoczesnym zachowaniu i ochronie dziedzictwa kulturowego i walorów środowiska naturalnego.		
Obszar tematyczny: Ochrona środowiska	Obszar tematyczny: Mobilność miejska	Obszar tematyczny: Silna gospodarka
Cel rozwojowy 1. Poprawa efektywności energetycznej	Cel rozwojowy 5. Zrównoważona mobilność miejska	Cel rozwojowy 6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF
Przedsięwzięcie zintegrowane 1. Zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej	Przedsięwzięcie zintegrowane 5. Rozwój transportu niskoemisyjnego	Przedsięwzięcie zintegrowane 6. Podniesienie atrakcyjności turystycznej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki-Opoczno
Cel rozwojowy 2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych		Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF
Przedsięwzięcie zintegrowane 2. Wsparcie inwestycji w odnawialne źródła energii		Przedsięwzięcie zintegrowane 7. Tworzenie wspólnej oferty instytucji kultury
Cel rozwojowy 3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu		
Przedsięwzięcie zintegrowane 3. Zwiększenie odporności na skutki kryzysu klimatycznego		
Cel rozwojowy 4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności		
Przedsięwzięcie zintegrowane 4. Ochrona obszarów cennych przyrodniczo i wspieranie różnorodności biologicznej		

II. 2 Schemat i logika interwencji

Schemat i logika interwencji przedstawione w przedmiotowym opracowaniu wynikają z zapisów programu Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027, w którym wskazano 9 priorytetów merytorycznych i 3 priorytety Pomocy Technicznej:

- Priorytet 1. Fundusze Europejskie dla innowacyjnego łódzkiego
- Priorytet 2. Fundusze Europejskie dla zielonego łódzkiego
- Priorytet 3. Fundusze Europejskie dla mobilnego łódzkiego
- Priorytet 4. Fundusze Europejskie dla lepiej połączonych łódzkiego
- Priorytet 5. Fundusze Europejskie dla rozwoju lokalnego w łódzkiem
- Priorytet 6. Fundusze Europejskie dla łódzkiego przyjaznego mieszkańcom
- Priorytet 7. Fundusze Europejskie dla zatrudnienia i integracji w łódzkiem
- Priorytet 8. Fundusze Europejskie dla edukacji i kadr w łódzkiem
- Priorytet 9. Fundusze Europejskie dla łódzkiego w transformacji
- Priorytet 10. Pomoc Techniczna EFRR
- Priorytet 11. Pomocy Techniczna EFS+
- Priorytet 12. Pomoc Techniczna FST

Ponadto, w ramach każdego z priorytetów wyznaczono cele szczegółowe. Zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego (ZIT) z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) planuje się dla celów szczegółowych wyróżnionych w priorytecie 2, 3 i 5, przedstawionych poniżej.

Priorytet	Cel szczegółowy
Priorytet 2. Fundusze Europejskie dla zielonego łódzkiego	Cel szczegółowy RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych
	Cel szczegółowy: RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju
	Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego
	Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia
Priorytet 3. Fundusze Europejskie dla mobilnego łódzkiego	Cel szczegółowy: RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej
Priorytet 5. Fundusze	Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury,

Europejskie dla
rozwoju lokalnego
w Łódzkiem

dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach
miejskich

W niniejszej strategii do każdego ze wskazanych celów szczegółowych przyporządkowano cele rozwojowe oraz zdefiniowane w ich ramach przedsięwzięcia zintegrowane, które wynikają ze zidentyfikowanych potrzeb, ale również potencjałów charakteryzujących Miejski Obszar Funkcjonalny Tomaszów Mazowiecki – Opoczno.

Cel szczegółowy	Cel rozwojowy	Przedsięwzięcie zintegrowane
Cel szczegółowy: RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych (EFRR)	Cel rozwojowy 1. Poprawa efektywności energetycznej	Przedsięwzięcie zintegrowane 1. Zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej
Cel szczegółowy: RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju (EFRR)	Cel rozwojowy 2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych	Przedsięwzięcie zintegrowane 2. Wsparcie inwestycji w odnawialne źródła energii
Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego (EFRR)	Cel rozwojowy 3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu	Przedsięwzięcie zintegrowane 3. Zwiększenie odporności na skutki kryzysu klimatycznego
Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia (EFRR)	Cel rozwojowy 4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności	Przedsięwzięcie zintegrowane 4. Ochrona obszarów cennych przyrodniczo i wspieranie różnorodności biologicznej
Cel szczegółowy: RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej (EFRR)	Cel rozwojowy 5. Zrównoważona mobilność miejska	Przedsięwzięcie zintegrowane 5. Rozwój transportu niskoemisyjnego
Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)	Cel rozwojowy 6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF	Przedsięwzięcie zintegrowane 6. Podniesienie atrakcyjności turystycznej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki-Opoczno
	Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF	Przedsięwzięcie zintegrowane 7. Tworzenie wspólnej oferty instytucji kultury

II.3 Opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału obszaru

Przedstawiona synteza diagnozy strategicznej wskazała na kluczowe wyzwania identyfikowane w MOF, jak również zwróciła uwagę na potencjały wynikające m.in. z uwarunkowań historycznych, jak i przyrodniczych. W niniejszym rozdziale przedstawiono zarówno opis aktualnej sytuacji, jak również cele i efekty zaplanowanych do realizacji przedsięwzięć. Skupiono się również na wskazaniu obszaru realizacji poszczególnych przedsięwzięć oraz przedstawienie zgłoszonych projektów przez samorządy zrzeszone w MOF. Ponadto wykazano komplementarność w ramach ZIT, jak i poza, zestawiając poszczególne PZ. z celami wskazanymi w Programie Fundusze dla Łódzkiego 2021-2027.

Obszar tematyczny: Ochrona środowiska

Przedsięwzięcie zintegrowane 1. Zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej (PZ. 1.)

Opis sytuacji problemowej

W MOF wiele z budynków użyteczności publicznej wymaga termomodernizacji. Obecnie, z uwagi na niski stopień wdrażania rozwiązań z zakresu odnawialnych źródeł energii, zapotrzebowanie na energię cieplną w tych budynkach jest zwiększone, co przekłada się również na zwiększone koszty utrzymania tychże budynków. Niezmodernizowane i stare systemy ogrzewania, nieekonomiczne energochłonne instalacje, brak izolacji termicznej, mało sprawne wentylacje powodują duże straty ciepła oraz wysokie koszty zużycia energii. Ponadto, powodują zwiększoną emisję zanieczyszczeń do atmosfery. Obecnie budynki użyteczności publicznej na terenie MOF wymagają docieplenia, wymiany źródeł ciepła na ekologiczne, modernizacji oświetlenia i zmiany na energooszczędne, a także wymiany starych okien i drzwi. Większość z nich nie jest dostatecznie zabezpieczona i izolowana przez utratą ciepła.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Przedsięwzięcie zakłada podjęcie działań z zakresu termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej na terenie MOF, które przyczyni się do zmniejszenia zapotrzebowania budynków na energię. Kompleksowa termomodernizacja pozwoli również na zmniejszenie emisji dwutlenku węgla do atmosfery i ograniczenie poziomu zanieczyszczeń powietrza.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Efekt wdrażania przedsięwzięcia zintegrowanego będzie poprawa jakości środowiska, poprzez ograniczenie emisji gazów cieplarnianych oraz poprawę efektywności energetycznej. Ponadto, realizowane zadania przełożą się również na obniżenie kosztów eksploatacji.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

PZ. 1. jest komplementarny z PZ.2., PZ.3. oraz pośrednio z PZ.5, ponieważ zaplanowane w ich ramach projekty przyczynią się do pozytywnych zmian w środowisku i pozwolą na ograniczenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery.

Obszar realizacji

Gmina Białaczów, Gmina Paradyż, Gmina Rokiciny, Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gmina Mniszków, Gmina Opczno, Gmina Drzewica

Przedsięwzięcie zintegrowane 2. Wsparcie inwestycji w odnawialne źródła energii (PZ. 2.)

Opis sytuacji problemowej

Wśród głównych źródeł zanieczyszczeń w MOF można wskazać przede wszystkim lokalne kotłownie i źródła ciepła, zakłady przemysłowe i usługowe oraz emisję związaną z transportem drogowym i kolejowym. Ponadto, oprócz lokalnych zanieczyszczeń, wpływ na jakość powietrza w MOF mają również ponadregionalne zanieczyszczenia z ośrodków przemysłowych, w szczególności zlokalizowanych w aglomeracji łódzkiej. Problem z zanieczyszczeniem powietrza nasila się szczególnie w okresach grzewczych, z uwagi na zwiększenie spalania węgla w paleniskach domowych. W gminach zlokalizowanych na terenie MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno odnotowuje się zarówno przekroczenia pyłu PM10, PM2,5 i benzo(a)pirenu.

W 2019 r. w Tomaszowie Mazowieckim i Opcznie odnotowano przekroczenia dopuszczalnej średniodobowej wartości pyłu PM10²².

W celu redukcji emisji zanieczyszczeń kluczowe jest ograniczenie niskiej emisji, które możliwe będzie między innymi dzięki kompleksowej termomodernizacji (zgodnie z PZ. 1.), ale również zwiększeniu udziału wykorzystania odnawialnych źródeł energii w jednostkach wchodzących w skład MOF. W województwie łódzkim identyfikuje się bowiem stosunkowo wysoki potencjał wykorzystania OZE, zwłaszcza z energii wiatru oraz energii promieniowania słonecznego.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Zaplanowane projekty do realizacji w ramach PZ.2. skupiają się na budowie instalacji fotowoltaicznych wraz z infrastrukturą służącą do magazynowania energii. Celem jest racjonalne gospodarowanie energią poprzez optymalizację efektywności jej zużycia, co pozytywnie przełoży się na ograniczenie kosztów zużycia i kondycję finansową zarówno gospodarstw indywidualnych, jak i budżetów JST. Montaż odpowiedniej infrastruktury umożliwi magazynowanie i pozwoli na zabezpieczenie dostaw energii ze źródeł odnawialnych w budynkach mieszkalnych oraz w budynkach użyteczności publicznej.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Rezultatem będzie poprawa efektywności energetycznej w MOF poprzez zwiększenie produkcji energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii. Ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko poprzez zmniejszenie zapotrzebowania energii konwencjonalnej potrzebnej do zasilania budynków w energię elektryczną przełoży się na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, a tym samym pozytywnie wpłynie na jakość środowiska naturalnego, przede wszystkim poprzez poprawę stanu powietrza.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

PZ.2. jest komplementarne z PZ.1. - celem wskazanych przedsięwzięć jest zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, wdrażanie nowoczesnych rozwiązań i technologii, co pozytywnie przełoży się na jakość środowiska naturalnego.

Obszar realizacji

²² Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Gmina Sławno, Gmina Paradyż, Gmina Ujazd, Gmina Białaczów, Gmina Mniszków, Gmina Lubochnia, Gmina Rzeczyca, Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gmina Tomaszów Mazowiecki, Gmina Rzeczyca, Gmina Drzewica

Przedsięwzięcie zintegrowane 3. Zwiększenie odporności na skutki kryzysu klimatycznego (PZ.3)

Opis sytuacji problemowej

Postępujący kryzys klimatyczny jest zjawiskiem globalnym, a jego negatywne skutki mogą mieć również wpływ na obszar MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Susza jest jednym ze zjawisk, które w dużym stopniu może wpłynąć na funkcjonowanie obszaru. Według klas łącznego zagrożenia suszą, przeważająca część analizowanego obszaru zagrożona jest suszą w stopniu umiarkowanym. Natomiast gmina Opoczno oraz część gminy Drzewica zostały określone jako ekstremalnie zagrożone suszą. Ponadto, z uwagi na przebieg rzeki Pilica, zarówno gminy powiatu tomaszowskiego, jak i opoczyńskiego zagrożone są ryzykiem wystąpienia powodzi, zwłaszcza, że w ich granicach rzeka nie jest obwałowana. Kluczowe jest zatem wdrażanie działań mających na celu budowę nowych oraz przebudowę istniejących zbiorników wodnych pełniących funkcje retencyjne, w celu ich pogłębienia i zwiększenia zdolności retencyjnych. Z punktu widzenia możliwości wystąpienia ekstremalnych zjawisk pogodowych kluczowe jest odpowiednio wczesne reagowanie i zabezpieczenie przed wystąpieniem tych zjawisk oraz zwiększenie poziomu odczuwanego bezpieczeństwa.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Celem przedsięwzięcia jest przeciwdziałanie skutkom ekstremalnych zjawisk pogodowych wywołanych postępującym kryzysem klimatycznym i zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w tym zakresie na terenie MOF, wraz z adaptacją do zmian klimatu. Realizacja działań skupia się na racjonalnym gospodarowaniu wodami i zapewnieniu bezpieczeństwa powodziowego, co możliwe będzie m.in. dzięki rozwojowi systemu gospodarowania wodami opadowymi, budowie zbiorników retencyjnych oraz zwiększeniu pojemności istniejących zbiorników, poprzez ich przebudowę. Poprawa bezpieczeństwa możliwa będzie również dzięki podniesieniu sprawności jednostek OSP poprzez doposażenie ich w sprzęt niezbędny do zapewnienia ochrony przeciwpożarowej i bezpieczeństwa publicznego (np. wozy ratowniczo-gaśnicze). Ponadto, w celu ograniczenia negatywnych skutków zmian klimatu zaplanowano realizację inwestycji związanych ze zwiększaniem odporności na zmiany środowiska poprzez działania adaptacyjne do zmian klimatu.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Efekt wdrażania interwencji będzie zwiększenie poziomu retencji oraz przeciwdziałanie skutkom i zapobieganie suszy na obszarze MOF. Poprawie ulegnie również poczucie bezpieczeństwa na terenie MOF, związane z ochroną przed zagrożeniami pożarowymi i powodziowymi oraz możliwymi negatywnymi skutkami tych zjawisk.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

PZ.3. jest spójne z założeniami PZ.4. - oba PZ. skupione są na prowadzeniu działań z zakresu adaptacji do zmian klimatu oraz łagodzenia negatywnych skutków tego procesu.

Obszar realizacji

Gmina Tomaszów Mazowiecki, Gmina Białaczów, Gmina Lubochnia, Gmina Ujazd, Gmina Rokiciny, Gmina Opoczno, Gmina Drzewica, Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gmina Rzeczyca

Przedsięwzięcie zintegrowane 4. Ochrona obszarów cennych przyrodniczo i wspieranie różnorodności biologicznej

Opis sytuacji problemowej

Obszar MOF charakteryzuje wysoki wskaźnik lesistości (34%). Zarówno powiat opoczyński, jak i tomaszowski od wielu lat posiadają jeden z najwyższych poziomów lesistości w kraju, mimo iż województwo łódzkie to najmniej zalesione województwo. Dzięki dużemu odsetkowi lasów w powierzchni gmin tworzących MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno obszar ten charakteryzuje się dużym bogactwem gatunków roślinnych i zwierzęcych. Na jego terenie występują bardzo cenne pod względem przyrodniczym ekosystemy leśne, polne, łąkowe i torfowe, np. torfowiska niskie w dolinie Pilicy. Ze względu na wysoki poziom bioróżnorodności, część MOF (12,8%) stanowią obszary chronione przyrodniczo i krajobrazowo. Największy odsetek obszarów chronionych występuje w gminie Inowódz (prawie 57% powierzchni). Wśród największych i najcenniejszych obszarów chronionych występujących w granicach MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno wymienia się Sulejowski Park Krajobrazowy, Spalski Park Krajobrazowy czy Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu. Ponadto, w obrębie gminy Tomaszów Mazowiecki funkcjonuje Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, będący pod zarządem Kampinoskiego Parku Narodowego. Cenne zasoby przyrodnicze wymagają należytej ochrony i odpowiedzialnego korzystania z potencjałów z nimi związanych. Istotnym elementem działań z tym związanych jest odpowiednie kształtowanie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych województwa (SOCh), którego strategicznymi elementami w ZIT MOF są: Sulejowski Park Krajobrazowy, Spalski Park Krajobrazowy oraz Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu. W ramach interwencji strategicznej ukierunkowanej na ochronę przyrody i wspieranie różnorodności biologicznej w MOF przewidziano m.in. inwestycje w rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury na terenie Gminy Ujazd. Bioróżnorodność wymaga szczególnego wsparcia ze względu na fakt, iż występujące w granicach Obszaru ekosystemy są unikatowe na skalę regionalną. Należy pamiętać, że utrzymanie wysokiej jakości środowiska jest kluczowym elementem adaptacji terenów zurbanizowanych do postępujących zmian klimatu. Interwencja w tym zakresie powinna zatem uwzględniać działania związane ze zwiększaniem powierzchni biologicznie czynnej i rozwojem zielono-niebieskiej infrastruktury.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Celem przedsięwzięcia jest przede wszystkim zachowanie cennych zasobów przyrodniczych MOF oraz wzmacnianie świadomości ekologicznej mieszkańców i turystów, a także wspieranie adaptacji Obszaru do zmian klimatu poprzez rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury oraz rewitalizację i tworzenie nowych terenów zieleni, co przełoży się na zwiększenie powierzchni biologicznie czynnej.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Zakłada się, że realizacja zaplanowanych działań przyczyni się do zachowania wysokiej jakości przyrody, różnorodności biologicznej i zielonej infrastruktury. Ochrona cennych zasobów przyrodniczych i rozwój terenów zieleni przełoży się na poprawę jakości środowiska i ograniczenia wszelkiego rodzaju zagrożeń m.in. w postaci nadmiernego hałasu, zanieczyszczeń powietrza, suszy i powodzi. Dzięki regulacji stosunków przyrodniczych podniesie się poziom adaptacji MOF do zmian klimatu, a tym samym wzrośnie poziom bezpieczeństwa mieszkańców.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

PZ.4 wykazuje spójność z PZ.3 z uwagi na realizowane w ich ramach zadania, które skupione są i bezpośrednio dotyczą kryzysu klimatycznego oraz związanych z nim konsekwencji. Ochrona

zasobów przyrodniczych oraz rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury pozwoli na zapobieganie wystąpienia zagrożeń naturalnych i zminimalizowanie ich skutków.

Obszar realizacji

Gmina Ujazd

Obszar tematyczny:
Mobilność miejska

Przedsięwzięcie zintegrowane 5. Rozwój transportu niskoemisyjnego (PZ. 5)

Opis sytuacji problemowej

Emisja liniowa jest jednym ze źródeł zanieczyszczeń powietrza na obszarze MOF. Wśród głównych źródeł można wskazać drogę ekspresową S8, drogę krajową 48 i 12 oraz drogi wojewódzkie 713 i 726. Istotne z punktu widzenia ochrony środowiska i poprawy jakości powietrza jest wdrażanie rozwiązań z zakresu transportu zeroemisyjnego i niskoemisyjnego, jak również zmiana zachowań transportowych mieszkańców. Z punktu widzenia funkcjonowania MOF oraz aktualnych procesów związanych z kryzysem klimatycznym, ważna jest zatem organizacja transportu zbiorowego na terenie MOF oraz realizacja przedsięwzięć ograniczających emisję. Kluczowe jest również realizowanie zapisów zawartych w strategiach elektromobilności poszczególnych samorządów. Ponadto, należy dążyć do zintegrowania obszaru oraz ograniczenia zjawiska wykluczenia komunikacyjnego, które jest szczególnie widoczne na obszarach wiejskich. Ze względu na identyfikowane liczne powiązania między gminami tworzącymi MOF (społeczne, gospodarcze i przestrzenne), ważne jest m.in. zapewnienie sprawnego dojazdu do pracy i szkół, co może zostać zrealizowane poprzez rozwój sieci drogowej oraz zwiększenie dostępności zbiorowego transportu międzygminnego.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Przedsięwzięcie dotyczy organizacji transportu zbiorowego w MOF i zwiększenia jego dostępności wraz z zastosowaniem rozwiązań przyczyniających się do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko. Celem jest integracja wewnętrzna oraz poprawa dostępności komunikacyjnej w MOF, co pozwoli na zwiększenie poziomu mobilności zawodowej i przestrzennej mieszkańców. Kluczowe jest również kształtowanie postaw proekologicznych wśród mieszkańców oraz zmiana nawyków transportowych. Inwestycje dotyczącą zakupu niskoemisyjnego/zeroemisyjnego taboru autobusowego wraz z infrastrukturą towarzyszącą, w szczególności stacjami ładowania pojazdów elektrycznych. Zmiany w zakresie mobilności wpłyną nie tylko na osiągnięcie niskoemisyjnej mobilności, ale również wpłyną na poprawę układu komunikacyjnego w regionie, a tym samym zwiększenie dostępności do rynku pracy, edukacji i usług społecznych, w szczególności dla mieszkańców obszarów wiejskich.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Efektom wdrożenia zaplanowanych projektów będzie przede wszystkim poprawa organizacji transportu zbiorowego na terenie MOF, zmiana nawyków transportowych mieszkańców oraz zwiększenie udziału ludności korzystającej z transportu publicznego poprzez wsparcie zbiorowej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności. Rozwój infrastruktury i unowocześnianie taboru transportu zbiorowego przyczyni się do podniesienia atrakcyjności tego typu rozwiązań i zwiększenia poziomu korzystania z komunikacji zbiorowej przez mieszkańców. Realizacja zaplanowanych działań przyczyni się zatem do tworzenia bardziej neutralnego klimatycznie, cyfrowego i odporniejszego europejskiego systemu transportu. Istotnym efektem interwencji będzie również poprawa jakości powietrza – możliwe to będzie dzięki ograniczeniu emisji

zanieczyszczeń do atmosfery, poprzez zwiększenie udziału transportu niskoemisyjnego/zeroemisyjnego oraz zwiększenie wykorzystania transportu publicznego na terenie MOF.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

PZ.5. jest komplementarny z PZ.1., PZ.2. oraz PZ.3. ze względu na fakt, iż projekty zaplanowane w ramach wskazanych przedsięwzięć przyczynią się do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do atmosfery. Ponadto, realizacja poszczególnych zadań PZ.5. będzie miała wpływ na poprawę efektywności energetycznej w MOF, a tym samym poprawę jakości powietrza.

Zakres PZ. 5. jest również komplementarny z PZ.6. ze względu na fakt, iż inwestycje związane z rozwojem transportu znacząco wpłyną na dostępność komunikacyjną MOF, między innymi pod względem turystycznym. Dzięki organizacji transportu zbiorowego oraz udostępnieniu stacji ładowania pojazdów możliwe będzie usprawnienie komunikacji wewnętrznej oraz zewnętrznej również z uwzględnieniem wzmożonego ruchu turystycznego i konieczności zapewnienia dostępu do infrastruktury sportowo-rekreacyjnej na terenie MOF.

Obszar realizacji

Gmina Lubochnia, Gmina Opczno, Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki

Obszar tematyczny:
Silna gospodarka

Przedsięwzięcie zintegrowane 6. Podniesienie atrakcyjności turystycznej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki-Opczno (PZ. 6)

Opis sytuacji problemowej

Analizowany region jest atrakcyjny w szczególności ze względu na obecność m.in. Obszarów Chronionego Krajobrazu (Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Pilicy i Drzewiczki) oraz parków krajobrazowych (Sulejowskiego i Spalskiego). Istotnym zasobem jest również dolina rzeki Pilicy, stanowiąca potencjał rozwojowy w zakresie różnych form wypoczynku, rekreacji i sportu. Tereny pod wodami – rzeki, jeziora, zalewy pozwalają rozwijać sieciowe produkty turystyczne (np. szlaki kajakowe) oraz kumulować potencjał rekreacyjny (np. nad jeziorami). W MOF Tomaszów Mazowiecki-Opczno ważna w tym względzie jest nie tylko dolina Pilicy oraz Zalew Sulejowski, ale również rzeka Drzewiczka wraz z niewielkimi zbiornikami w swojej dolinie. Te elementy systemu wód powierzchniowych mają także utworzoną już w znacznej części infrastrukturę turystyczną (miejsca noclegowe, istniejące szlaki turystyczne, miejsca postoju turystów).

Ponadto, wpływ na atrakcyjność turystyczną obszaru mają również miasta: Tomaszów Mazowiecki i Opczno. Zgodnie z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023, miasta zostały zaliczone do grupy ośrodków o randze regionalnej²³. Natomiast jako ośrodki o randze lokalnej wskazuje się gminy: Białaczów, Drzewica, Inowódz, Poświętne i Ujazd. Wśród znaczących obiektów i obszarów reprezentatywnych MOF

²³ W dokumencie wskazano 66 miejscowości, które tworzą sieć ośrodków historycznych o zróżnicowanej randze i potrzebach działań rewaloryzacyjnych w ich historycznych przestrzeniach i zabytkowych zespołach zabudowy.

można wskazać m.in. na układ urbanistyczny i zamek królewski w Opocznie, zespół przestrzenny zamkowo-parkowy z Zamkiem Drzewickich w Drzewicy czy zespół klasztorny filipinów w gminie Poświętne. Dodatkowo, rdzeń obszaru – miasto Tomaszów Mazowiecki charakteryzuje się XIX-wiecznym dziedzictwem wielokulturowym i przemysłowym.

Warto zatem wykorzystać potencjał związany z atrakcyjnym środowiskiem naturalnym i dziedzictwem kulturowym oraz skupić się na rozbudowie infrastruktury okołoturystycznej i wypoczynkowej oraz budowie ścieżek rowerowych. Ścieżki rowerowe umożliwią zwiększenie ruchu turystycznego osób zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem. Rozwój sieci ścieżek rowerowych przyczyni się również do większej integracji przestrzennej obszaru po względem skomunikowania i dostępności kluczowych elementów oferty MOF. Wskazane działania pozwolą zatem na przyciągnięcie turystów i umożliwienie im aktywnego zwiedzania i sprawnego przemieszczania się między atrakcjami regionu. Tym samym możliwe będzie wzmocnienie roli branży turystycznej w strukturze gospodarczej MOF oraz jej dywersyfikacja, co z kolei wpłynie na poprawę sytuacji na rynku pracy.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Celem jest zwiększenie atrakcyjności turystycznej MOF, a tym samym stymulowanie jego rozwoju społeczno-gospodarczego. W ramach przedsięwzięcia zaplanowano inwestycje w rozwój infrastruktury turystycznej, co pozwoli na dywersyfikację oferty w oparciu o atrakcyjne przyrodniczo tereny i związane z nimi możliwości aktywnego wypoczynku. Ponadto, celem przedsięwzięcia jest podniesienie rozpoznawalności MOF i jego oferty, w tym poprzez stworzenie wspólnej oferty turystycznej sprzyjającej budowaniu marki turystycznej MOF, co przełoży się na natężenie ruchu turystycznego oraz związane z nim ożywienie lokalnej gospodarki.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia wszystkich sfer funkcjonowania MOF – gospodarczej, społecznej i środowiskowej, jednak ze szczególnym uwzględnieniem turystyki i korzyści uzyskiwanych z prowadzenia tego typu działalności. Realizacja projektu pozwoli członkom MOF Tomaszów Mazowiecki-Opoczno na zapewnienie właściwej bazy pod rozwój turystyki i rekreacji z wykorzystaniem jego potencjału przyrodniczego i kulturowego.

Wynikiem wdrażania przedsięwzięcia zintegrowanego będzie zatem przede wszystkim zwiększenie atrakcyjności turystycznej i budowa rozpoznawalnej marki turystycznej obszaru. Budowa ścieżek rowerowych oraz szlaków pieszo-rowerowych umożliwi zwiększenie natężenia ruchu turystycznego w MOF. Ponadto, wybudowanie spójnej sieci ścieżek rowerowych w oparciu o lokalne zasoby turystyczno-kulturowe pozwoli na zwiększenie spójności terytorialnej obszaru.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

Zakres PZ. 6. jest komplementarny z działaniami zaplanowanymi w ramach PZ.5. pod kątem rozwoju systemu transportu na terenie MOF i zapewnienia dostępności komunikacyjnej do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz łączności między strategicznymi punktami regionu.

Obszar realizacji

Gmina Opoczno, Gmina Sławno, Gmina Rzeczyca, Gmina Inowódz, Gmina Poświętne, Gmina Drzewica, Gmina Tomaszów Mazowiecki, Gmina Białaczów, Gmina Ujazd, Gmina Lubochnia

Przedsięwzięcie zintegrowane 7.

Tworzenie wspólnej oferty instytucji kultury (PZ.7)

Opis sytuacji problemowej

Według danych za 2020 r., w obrębie MOF funkcjonuje łącznie 17 placówek instytucji kultury (centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice). Biorąc pod uwagę liczbę instytucji kultury w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, wartość wskaźnika dla MOF (1,0) jest porównywalna do wartości w województwie łódzkim (0,8) oraz kraju (1,1). W 2020 r. w gminach MOF funkcjonowało również łącznie 99 podmiotów prowadzących działalność w rekacji R dziale 90 (działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką) i 91 (działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą). Największą dostępnością usług z zakresu kultury cechuje się Tomaszów Mazowiecki, gdzie działalność prowadzi 37,4% wszystkich tego typu podmiotów oraz Opczno – 19,2% podmiotów.

W 2020 r. lokalne instytucje kultury (centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice) zorganizowały 2015 imprez, w których wzięło udział łącznie ponad 18 tys. osób. W porównaniu do sytuacji w województwie i kraju, poziom uczestnictwa w imprezach w MOF jest na niskim poziomie – w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, wartość wskaźnika wyniosła bowiem 108,2, podczas gdy dla województwa łódzkiego było to 380,2, a dla kraju 349,8. Najwięcej imprez organizowanych jest rokrocznie w Mieście Tomaszów Mazowiecki, jednak poziom uczestnictwa jest tutaj stosunkowo niski – w przeliczeniu na 1000 ludności, w 91 imprezach udział brało 104,9 osób, podczas gdy w gminach: Drzewica (19 imprez), Inowódz (25 imprez), Lubochnia (21 imprez) wartość wskaźnika przekraczała 200, a w gminie Ujazd (23 imprezy) osiągnęła poziom 462. Ze względu na silne powiązania społeczno-gospodarcze i przestrzenno-funkcjonalne, gminy MOF posiadają wspólne dziedzictwo historyczno-kulturowe, którego potencjał jest obecnie niedostatecznie wykorzystywany. Miasta: Opczno i Tomaszów Mazowiecki (ośrodki o oddziaływaniu ponadlokalnym) oraz gminy: Białaczów, Drzewica, Inowódz (ośrodki o znaczeniu lokalnym) stanowią element sieci unikatowych ośrodków historycznych województwa łódzkiego, co daje szansę na wzmacnianie ich funkcji turystycznych oraz rozwój i upowszechnianie cennego dziedzictwa historyczno-kulturowego MOF – zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Istotnym zasobem MOF jest lokalny folklor – ze względu na unikalność i znaczenie tradycji ludowych regionu Opczna dla polskiego dziedzictwa kulturowego, folklor opoczyński został wpisany na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Wpis ten stanowi uznanie dla bogatej historii, tradycji muzycznych, tańców oraz obrzędów charakterystycznych dla regionu Opczna, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Ze względu na ogromną wartość, konieczna jest dalsza ochrona, promocja i upowszechnianie tego dziedzictwa odzwierciedlającego historię i ducha regionu. W celu pełnego wykorzystania potencjału, niezbędny jest jednak rozwój infrastruktury kultury i podnoszenie jej standardu oraz rozszerzanie oferty kulturalnej i jej sieciowanie.

Cel przedsięwzięcia zintegrowanego

Celem jest rozwój oferty kulturalnej MOF, a tym samym stymulowanie jego rozwoju społeczno-gospodarczego. W ramach przedsięwzięcia zaplanowano przedsięwzięcia związane z tworzeniem wspólnej oferty instytucji kultury i wypracowaniem mechanizmów współpracy sieciowej instytucji kultury, w tym przedsięwzięcia dotyczące rozwoju międzysektorowej współpracy w ramach zwiększania zaangażowania sektora prywatnego i pozarządowego w sektorze kultury, uzupełnione o wsparcie inwestycji związanych z rozwojem infrastruktury służącej prowadzeniu działalności kulturalnej. Wspólnym celem tych działań tworzenie w MOF nowej, zintegrowanej oferty wydarzeń kulturalnych, których bazą jest opoczyńska kultura ludowa wpisana w 2024 roku na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Efekty przedsięwzięcia zintegrowanego

Efektom realizacji zaplanowanych działań będzie wypracowanie wspólnej oferty kulturalnej partnerskich gmin i podniesienie jej jakości poprzez poprawę standardu infrastruktury służącej

prowadzeniu działalności kulturalnej oraz wypracowanie mechanizmów współpracy, w tym rozwoju międzysektorowej współpracy, angażującej sektor prywatny i pozarządowy. Realizacja projektu przyczyni się zatem do rozwoju oferty kulturalnej MOF i podniesienia jej jakości, a tym samym tworzenia warunków do wzmacniania kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego partnerskich gmin poprzez wspieranie integracji ich mieszkańców wokół wspólnego dziedzictwa kulturowego i stymulowanie współpracy międzysektorowej instytucji kultury z podmiotami sektora prywatnego.

Zgodność z Programem Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)

Komplementarność z innymi projektami

Zakres PZ. 7. jest komplementarny z działaniami zaplanowanymi w ramach PZ.6. pod kątem podnoszenia atrakcyjności turystycznej MOF oraz stymulowania jego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o dostępne zasoby i walory.

Obszar realizacji

Gmina Opoczno, Gmina Sławno, Gmina Rzeczyca

Plan finansowy

Cel rozwojowy	Cel szczegółowy	Alokacja [EUR]
Cel rozwojowy 1. Poprawa efektywności energetycznej	Cel szczegółowy: RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych (EFRR)	4 468 338
	Cel rozwojowy 1. Poprawa efektywności energetycznej Suma	4 468 338
Cel rozwojowy 2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych	Cel szczegółowy: RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju (EFRR)	8 178 766
	Cel rozwojowy 2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych Suma	8 178 766
Cel rozwojowy 3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu	Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego (EFRR)	3 975 605
	Cel rozwojowy 3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu Suma	3 975 605
Cel rozwojowy 4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności	Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia (EFRR)	192 687
	Cel rozwojowy 4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności Suma	192 687
Cel rozwojowy 5. Zrównoważona mobilność miejska	Cel szczegółowy: RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej (EFRR)	8 030 344
	Cel rozwojowy 5. Zrównoważona mobilność miejska Suma	8 030 344
Cel rozwojowy 6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF	Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)	6 276 403
	Cel rozwojowy 6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF Suma	6 276 403
Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF	Cel szczegółowy: RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR)	4 092 139
	Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF Suma	4 092 139
	Suma końcowa	35 214 282

Wskaźniki monitoringu

Wskaźniki produktu

Cel rozwojowy	Cel szczegółowy FEŁ2027	Wskaźniki produktu	Jednostka miary	Wartość docelowa
1. Poprawa efektywności energetycznej	RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	109 640
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		RCO018 - Lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	szt.	10
		RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	m ²	10 431
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		PLRO027 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł OZE		
		PLRO026 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł OZE		
		PLRO237 - Liczba powstałych magazynów energii cieplnej		
		PLRO036 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE		
		PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE		
		PLRO023 - Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków		
2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych	RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	109 600
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		RCO22 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej (w tym: energii elektrycznej, energii cieplnej)		
		PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE	szt.	123
		PLRO036 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	szt.	18
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		PLRO036 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	szt.	18
PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE	szt.	123		
3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu	RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	168 130
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		RCO28 - Powierzchnia objęta środkami ochrony przed niekontrolowanymi pożarami	ha	21 489,06

	żywiolowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	RCO26 - Zielona infrastruktura wybudowana lub zmodernizowana w celu przystosowania się do zmian klimatu	ha	11,38
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		PLRO041 - Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof		
		PLRO178 - Liczba miast wspartych w zakresie adaptacji do zmian klimatu		
		PLRO042 - Liczba zakupionych wozów pożarniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof		
		PLRO044 - Pojemność obiektów małej retencji		
4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności	RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO36 - Zielona infrastruktura objęta wsparciem do celów innych niż przystosowanie się do zmian klimatu	ha	0,4
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	7 350
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		PLRO 71 - Liczba wspartych form ochrony przyrody	szt.	1
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
PLRO137 - Długość utworzonych szlaków turystycznych				
5. Zrównoważona mobilność miejska	RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	96 280
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	2
		PLRO084 - Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitalnej	szt.	12
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		RCO057 - Pojemność ekologicznego taboru do zbiorowego transportu publicznego		
6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF	RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	88 490
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		RCO76 - Zintegrowane projekty rozwoju terytorialnego	szt.	7
		RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	szt.	
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
PLRO136 - Długość odnowionych szlaków turystycznych				
PLRO137 - Długość utworzonych szlaków turystycznych				
Wskaźniki FEŁ2027				

Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF	RSO5.1. Wsparcie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	RCO74 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	88 490
		RCO75 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	szt.	1
		RCO76 - Zintegrowane projekty rozwoju terytorialnego	szt.	3
		RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	szt.	3
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		

Wskaźniki rezultatu

Cel rozwojowy		Wskaźniki rezultatu	Jednostka miary	Wartość docelowa
1. Poprawa efektywności energetycznej	RSO2.1. Wsparcie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR26 - Roczne zużycie energii pierwotnej (w tym: w lokalach mieszkalnych, budynkach publicznych, przedsiębiorstwach, innych)	MWh/rok	1 007,68
		RCR29 - Szacowana emisja gazów cieplarnianych	tony równoważnika CO2	449
		PLRR010 - Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej i ciepłej	MWh/rok	2 534
2. Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych	RSO2.2. Wsparcie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR31 - Wytworzona energia odnawialna ogółem (w tym: energii elektrycznej, energii ciepłej)		
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		RCR032 - Dodatkowa moc zainstalowana odnawialnych źródeł energii	MW	2,92
3. Prowadzenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu	RSO2.4. Wsparcie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem	Wskaźniki FEŁ20207		
		RCR035 - Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przeciwpowodziowej		
		RCR36 - Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przed niekontrolowanymi pożarami	osoby	25 384
		RCR037 - Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przed klęskami żywiołowymi związanymi z klimatem (oprócz powodzi lub niekontrolowanych pożarów)	osoby	23 905

	podjęcia ekosystemowego			
4. Wzmocnienie poziomu ochrony środowiska naturalnego i bioróżnorodności	RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR95 - Ludność mająca dostęp do nowej lub udoskonalonej zielonej infrastruktury	osoby	790
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		PLRR050 - Średnioroczna liczba odbiorców działań edukacji przyrodniczej we wspartych ośrodkach		
5. Zrównoważona mobilność miejska	RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR29 - Szacowana emisja gazów cieplarnianych	tony równoważnika CO2/rok	120
		RCR62 - Roczna liczba użytkowników nowego lub zmodernizowanego transportu publicznego	użytkownicy/rok	3 000 000
6. Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej MOF	RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR77 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	odwiedzający/rok	181 560
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		
		PLRR062 - Roczna liczba turystów korzystających ze szlaków rowerowych		
Cel rozwojowy 7. Rozwój oferty kulturalnej MOF	RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	Wskaźniki FEŁ2027		
		RCR77 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	odwiedzający/rok	
		Wskaźniki SZOP FEŁ2027		

III System realizacji Strategii ZIT

III.1 System wdrażania

Niniejsza Strategia stanowi podstawę interwencji ZIT i uwzględnia wspólne przedsięwzięcia strategiczne jednostek wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku. Strategia ZIT będzie wdrażana przez partnerskie gminy zgodnie z zapisami Porozumienia zawartego 31 października 2024 r. między Gminą Opoczno (Lider porozumienia) a gminami: Miasto Tomaszów Mazowiecki, Białaczów, Drzewica, Inowódz, Lubochnia, Mniszków, Paradyż, Poświętne, Rokiciny, Rzeczyca, Sławno, Tomaszów Mazowiecki oraz Ujazd.

Przedmiotem Porozumienia jest wspólne opracowanie i finansowanie dokumentu strategicznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno do 2030 roku zawierającego Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. Jego celem jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju partnerskich samorządów oraz zwiększenie efektywności podejmowanych interwencji. Przedstawiciele gmin wchodzących w skład MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno zadeklarowały wolę współpracy i podejmowania wspólnych inicjatyw na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego przy wykorzystaniu instrumentów wsparcia dostępnych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim.

W ramach Porozumienia z 2022 r. powołano **Zespół ds. opracowania dokumentu strategicznego** Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno do 2030 roku zawierającego Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. W jego skład wchodzi przedstawiciele Lidera oraz co najmniej jeden przedstawiciel każdego z Partnerów oraz przedstawiciele kluczowych interesariuszy, w szczególności organizacji pozarządowych i uczelni wyższych. Działania w zakresie Porozumienia, jako Lider, do 2023 r. koordynowała Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki. W 2024 r. rolę Lidera przejęła Gmina Opoczno.

Zgodnie z założeniami Porozumienia, wykonanie zadań publicznych objętych dokumentem oraz bieżącą działalność Związku ZIT Strony powierzyły Gminie Opoczno, pełniącej funkcję **Lidera**. Lider jest organem wykonawczym Związku ZIT, w którym to organie funkcję przewodniczącego pełni Burmistrz Opoczna.

W ramach Porozumienia działa Rada ZIT, będąca zgromadzeniem przedstawicieli organów wykonawczych wszystkich gmin należących do MOF Tomaszów Mazowiecki-Opoczno. Rada ZIT pełni funkcje opiniotwórcze, w szczególności w zakresie opiniowania kierunków rozwoju MOF, opiniowania

Strategii ZIT i jej zmian, opiniowania sprawozdań z realizacji strategii ZIT oraz innych niezbędnych dokumentów.

Każda z partnerskim gmin zobowiązała się również do wyznaczenia koordynatora odpowiedzialnego za bezpośrednią współpracę z Liderem w celu zapewnienia sprawnej realizacji postanowień Porozumienia. Do zadań koordynatorów należy przede wszystkim dostarczanie danych i wkładu merytorycznego na potrzeby opracowania i wdrażania strategii ZIT, organizacja procesu uspołecznienia strategii, prowadzenie prac nad ewentualną zmianą strategii, monitoring i współpraca z Liderem w zakresie przygotowania sprawozdań z realizacji strategii ZIT, koordynacja prac nad przygotowaniem projektów ZIT.

Organem wspierającym prace Związku ZIT jest również Zespół Doradczy składający się z partnerów społeczno-gospodarczych. Do zadań Zespołu należy w szczególności opiniowanie projektu strategii ZIT i jej zmian.

Plan finansowy Strategii ZIT uwzględnia dostępną alokację środków z funduszy europejskich w ramach instrumentu ZIT (alokacja ZIT w ramach Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027) oraz środki własne gmin MOF, stanowiących wkład własny w projektach.

Strategia ZIT zostanie przyjęta przez udokumentowaną stosownie do obowiązujących przepisów decyzją Lidera, po uprzednim pozytywnym zaopiniowaniu dokumentu przez Radę ZIT.

Aktualizacja lub zmiana strategii ZIT będzie się odbywała w takim samym trybie i na takich samych zasadach, co jej pierwsze opracowanie przyjęte przez Związek ZIT.

III.1.1 Monitoring i ewaluacja

Skuteczne i efektywne wdrożenie założeń Strategii i osiągnięcie zaplanowanych rezultatów jest możliwe dzięki bieżącemu monitoringowi i ewaluacji podejmowanych działań. Z uwagi na charakter dokumentu oraz wytyczne wobec instrumentu ZIT, konieczne jest prowadzenie monitoringu polegającego na systematycznym gromadzeniu i analizowaniu danych dotyczących zakresu rzeczowo-finansowego poszczególnych przedsięwzięć. Jego podstawę będzie stanowiła analiza opracowanych wskaźników odnoszących się do przedsięwzięć integrowanych Strategii ZIT MOF Tomaszów Mazowiecki – Opczno.

Monitoring umożliwi skutecznym zarządzaniem procesem wdrażania Strategii oraz stanowi podstawę do prowadzenia zewnętrznej ewaluacji i oceny stopnia aktualności dokumentu, której celem jest ocena efektów i jakości prowadzonych działań poprzez zwiększenie ich skuteczności, efektywności, trwałości,

trafności i użyteczności. Wyniki monitoringu są również istotnym źródłem informacji co do konieczności aktualizacji zapisów niniejszego dokumentu.

Monitoringowi będzie podlegać katalog wskaźników wskazanych w Programie Fundusze Europejskie dla łódzkiego 2021-2027 (FEŁ2027) oraz Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla łódzkiego 2021-2027 (SZOP FEŁ2027). W dokumencie wyróżniono wskaźniki produktu oraz rezultatu w odniesieniu do priorytetów i celów szczegółowych FEŁ2027, w ramach których przewiduje się również zastosowanie i realizowanie zintegrowanych inwestycji terytorialnych, a jednocześnie wiążą się one z przedsięwzięciami zaplanowanymi do realizacji w MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno. Wskaźniki produktu i rezultatu dla poszczególnych przedsięwzięć zintegrowanych przedstawiono w rozdziale II. 4 Wykaz wszystkich przedsięwzięć objętych mechanizmem ZIT.

III.2 Opis procesu zaangażowania i udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej realizacji

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, Strategia ZIT powinna uwzględniać zaangażowanie partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji w prace nad przygotowaniem i wdrażaniem planu działań ZIT.

W ramach prac nad niniejszą Strategią prowadzono nabór partnerów w terminie od 26 maja do 13 czerwca 2022 r. Wśród podmiotów, które wyraziły chęć włączenia się w proces przygotowania i realizacji Strategii ZIT, znalazły się:

- AGRO-WIKT Sp. z o.o. – producent maszyn i urządzeń rolniczych oraz betoniarek wolnospadowych z siedzibą w Opocznie;
- Uniwersytet Łódzki Wydział Filia UŁ w Tomaszowie Mazowieckim;
- Jednostka Strzelecka 1002 im. mjr Rudolfa Majewskiego z siedzibą w Tomaszowie Mazowieckim – organizacja proobronna, której głównym celem jest szkolenie dzieci i młodzieży oraz dorosłych, przygotowujące m.in. do służby w Wojsku Polskim, w strukturach Straży Granicznej, Policji, Straży Pożarnej czy Obrony Cywilnej;
- Stowarzyszenie Pomocy Potrzebującym "Nadzieja" z siedzibą w Małych Końskich 26 – stowarzyszenie skupione na świadczeniu usług specjalnych i pomocy społecznej;

- Stowarzyszenie Rzeczycki Klub Sportowy z siedzibą w Rzeczycy – celem Stowarzyszenia jest przede wszystkim prowadzenie działalności sportowej wśród młodzieży oraz upowszechnianie zdrowego trybu życia i czynnego wypoczynku;
- Stowarzyszenie Step by step z siedzibą w Tarnowskiej Woli – w ramach swojej działalności wspiera rozwój wspólnot i społeczności lokalnych, pomaga osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz prowadzi działalność na rzecz osób niepełnosprawnych i osób w wieku emerytalnym i działalność charytatywną, wspiera wolontariat. Ponadto, przy stowarzyszeniu funkcjonuje młodzieżowa formacja taneczna, w której młodzi ludzie mogą rozwijać swoje taneczne i wokalne umiejętności;
- Stowarzyszenie „Uniwersytet Trzeciego Wieku” w Drzewicy – jednostka, której głównym celem jest aktywizacja osób po 50. roku życia i wykorzystanie ich potencjału dla rozwoju społeczeństwa lokalnego;
- ZHP Chorągiew Łódzka Hufiec Tomaszów Mazowiecki – Hufiec zrzesza zuchów, harcerzy, wędrowników i instruktorów ZHP z powiatu tomaszowskiego;
- Polskie Stowarzyszenie Diabetyków Koło w Drzewicy – organizacja zrzeszająca pacjentów z cukrzycą, ich rodziny i bliskich, której głównym celem jest edukacja w zakresie życia z chorobą;
- Drzewickie Centrum Wolontariatu "Ofiarna Dłoń" z siedzibą w Drzewicy – stowarzyszenie działające m.in. na rzecz pomocy społecznej, ochrony i promocji zdrowia oraz rozwoju wspólnot i społeczności lokalnej;
- Centrum Aktywności Lokalnej w Drzewicy – stowarzyszenie działające na rzecz m.in. pomocy społecznej, wspierania rodziny, integracji zawodowej, działalności charytatywnej, ochrony i promocji zdrowia oraz wspomagania rozwoju gospodarczego;
- Koło Gospodyń Miejskich "Drzewiczanki" w Drzewicy – celem koła jest m.in. prowadzenie działalności społeczno-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej oraz wspieranie rozwoju przedsiębiorczości kobiet;
- Stowarzyszenie Gminy Sławno "Tradycja i rozwój";
- Stowarzyszenie "Poświętne - nakręcona gmina" – stowarzyszenie nastawione jest na rozwój lokalny i podnoszenie jakości życia mieszkańców gminy Poświętne, a zakres jego działalności obejmuje m.in. rozwój edukacji, kultury, sportu, promocji i ochrony zdrowia, ochrony środowiska, bezpieczeństwa publicznego oraz rozwoju infrastruktury;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Łaznowie.

Nabór partnerów odbywał się z zachowaniem zasady konkurencyjności zagwarantowanej m.in. poprzez ogłoszenie otwartego naboru partnerów na stronach internetowych partnerskich gmin oraz

ich biuletynach informacji publicznej oraz uwzględnienie przy wyborze partnerów zgodności ich działania z celami partnerstwa.

W dniu 7 lipca 2022 r. odbyło się spotkanie konsultacyjne dotyczące włączenia partnerów społeczno-gospodarczych w proces opracowywania Strategii, w którym wzięło udział siedem podmiotów zainteresowanych współpracą. Spotkanie miało charakter informacyjny poszerzony o przedstawienie części diagnostycznej. Kolejne spotkanie zaplanowano na sierpień/wrzesień, kiedy to zostanie przedstawiony projekt dokumentu Strategii.

W ramach prac nad Strategią ZIT przeprowadzono również nabór projektów, w który zaangażowano samorządy partnerskich gmin. Nabór dotyczył przedsięwzięć wspieranych za pomocą instrumentu ZIT zgodnie z założeniami dokumentu programowego FEŁ2027, a więc w odniesieniu do określonych w nim celów i priorytetów.

Rozdział do uzupełnienia na etapie opiniowania przez partnerów oraz konsultacji społecznych.

III.3 Komplementarność opracowania

Strategia ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszów Mazowiecki - Opoczno jest zgodna z dokumentami strategicznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym, regionalnym i lokalnym, które przedstawiono poniżej.

Ujęcie wspólnotowe

- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu EkonomicznoSpołecznego i Komitetu Regionów Europejski Zielony Ład

Ujęcie krajowe

- Krajowa Polityka Miejska 2030
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Ujęcie regionalne

- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030
- Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021- 2027

Ujęcie lokalne

- Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2021-2030
- Strategia Rozwoju Powiatu Opoczyńskiego 2030

Plany rozwoju obszarów funkcjonalnych

- Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim

Strategie gminne

- Strategia Rozwoju Gminy Białaczów na lata 2021-2028

- Strategia Rozwoju Gminy Drzewica 2030
- Strategia Rozwoju Gminy Poświętne na lata 2022-2030
- Strategia Rozwoju Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2030
- Strategia Rozwoju Gminy Inowódz na lata 2021-2030
- Strategia Rozwoju Gminy Ujazd na lata 2022 -2030
- Strategia Rozwoju Gminy Rokiciny do 2030 roku
- Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki do roku 2030
- Strategia Rozwoju Gminy Sławno 2030

Gminne programy rewitalizacji

- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Ujazd na lata 2024-2030
- Gminny Program Rewitalizacji miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2023-2030
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Inowódz na lata 2024-2032

Plany Gospodarki Emisyjnej

- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Opoczno na lata 2021 – 2027
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Poświętne
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Drzewica
- Aktualizacja Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego do roku 2030
- Programy ochrony środowiska
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Opoczno na lata 2018 – 2021 z perspektywą do roku 2025
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki na lata 2020-2023 z perspektywą na lata 2024-2027
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Ujazd na lata 2021-2024 z perspektywą na lata 2025-2028
- Program Ochrony Środowiska dla gminy Rokiciny na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 r.
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Tomaszów Mazowiecki na lata 2019-2022 z perspektywą do roku 2026
- Program Ochrony Środowiska Gminy Rzeczyca
- Program Ochrony Środowiska dla gminy Poświętne na lata 2021-2024 z perspektywą do 2028 roku
- Program Ochrony Środowiska dla powiatu opoczyńskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027
- Program Ochrony Środowiska dla powiatu tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Mniszków
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lubochnia na lata 2016 – 2019 z perspektywą na lata 2020 – 2023
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Drzewica na lata 2022 – 2025 z perspektywą do roku 2029

Strategie elektromobilności

- Strategia rozwoju elektromobilności dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego
- Strategia Rozwoju Elektromobilności na terenie Gminy Mniszków
- Strategia Rozwoju Elektromobilności na terenie Gminy Drzewica
- Plan zrównoważonej mobilności dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego: Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki, Gminy Opoczno i Gminy Lubochnia

Załącznik nr 1 do Strategii

Wykaz wszystkich przedsięwzięć objętych mechanizmem ZIT

I. Lista projektów podstawowych, realizujących cele rozwojowe

Lp.	Symbol projektu	Nazwa projektu	Nazwa instytucji	Źródło finansowania	Szacowana wartość całkowita [PLN] wg kursu 1 EUR=4,3463 PLN	Szacowana wartość dofinansowania [PLN] wg kursu 1 EUR=4,3463 PLN
1.	PZ.1.1.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Białaczów	Gmina Białaczów	FEŁ2027-CS.2.1	3 286 892 PLN	2 793 858 PLN
2.	PZ.1.2.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej Gminy Rokiciny	Gmina Rokiciny	FEŁ2027-CS.2.1	6 744 097 PLN	5 732 483 PLN
3.	PZ.1.3.	Termomodernizacja wybranych obiektów użyteczności publicznej Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.1	6 103 330 PLN	5 187 831 PLN
4.	PZ.1.4.	Kompleksowa termomodernizacja wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną budynku użyteczności publicznej w Paradyżu	Gmina Paradyż	FEŁ2027-CS.2.1	2 073 949 PLN	1 762 857 PLN
5.	PZ.1.5.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Mniszków	Gmina Mniszków	FEŁ2027-CS.2.1	2 652 545 PLN	2 254 663 PLN
6.	PZ.1.6	Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej w gminie Opoczno – etap II	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.2.1	1 987 113 PLN	1 689 046 PLN
7.	PZ.2.1.	Budowa instalacji fotowoltaicznych dla obiektów użyteczności publicznej oraz infrastruktury służącej do magazynowania energii na terenie Gminy Sławno	Gmina Sławno	FEŁ2027-CS.2.2	6 958 733 PLN	5 914 923 PLN
8.	PZ.2.2.	Odnawialne źródła energii w Gminie Paradyż	Gmina Paradyż	FEŁ2027-CS.2.2	4 478 236 PLN	3 806 501 PLN
9.	PZ.2.3.	Odnawialne źródła energii w Gminie Ujazd	Gmina Ujazd	FEŁ2027-CS.2.2	4 490 776 PLN	3 817 160 PLN
10.	PZ.2.4.	Instalacje OZE w budynkach użyteczności publicznej na terenie gminy Białaczów	Gmina Białaczów	FEŁ2027-CS.2.2	2 228 890 PLN	1 894 557 PLN

11.	PZ.2.5.	Budowa instalacji fotowoltaicznych na terenie Gminy Mniszków z uwzględnieniem obiektów i budynków użyteczności publicznej	Gmina Mniszków	FEŁ2027-CS.2.2	4 227 745 PLN	3 593 584 PLN
12.	PZ.2.6.	Zasilanie energią odnawialną z OZE obiektów użyteczności publicznej w Gminie Lubochnia	Gmina Lubochnia	FEŁ2027-CS.2.2	3 700 026 PLN	3 145 022 PLN
13.	PZ.2.7.	Budowa OZE wraz z magazynami energii na potrzeby Gminy Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	FEŁ2027-CS.2.2	1 028 652 PLN	874 354 PLN
14.	PZ.2.8.	Zwiększenie efektywności energetycznej w obiektach użyteczności publicznej w Gminie Mieście Tomaszów Mazowiecki: wymiana źródeł ogrzewania i instalacji c.o., instalacje fotowoltaiczne wraz z wdrożeniem systemu zarządzania energią w placówkach	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.2	12 640 089 PLN	10 744 075 PLN
15.	PZ.2.9	Wspieranie energii odnawialnej w Gminie Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.2	2 067 289 PLN	1 757 196 PLN
16.	PZ.3.1.	Zakup pojazdów ratowniczo-gaśniczych do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków klęsk żywiołowych i katastrof	Gmina Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.4	2 296 334 PLN	1 951 884 PLN
17.	PZ.3.2.	Przebudowa zbiorników retencyjnych na terenie gminy Białaczów	Gmina Białaczów	FEŁ2027-CS.2.4	905 479 PLN	769 657 PLN
18.	PZ.3.3.	Ochrona przed pożarami, prowadzenie akcji ratowniczych oraz usuwanie skutków katastrof na terenie MOF poprzez zakup wozu bojowego wraz z niezbędnym wyposażeniem dla OSP w Lubochni	Gmina Lubochnia	FEŁ2027-CS.2.4	1 288 627 PLN	1 095 333 PLN
19.	PZ.3.4.	Ochrona przed pożarami poprzez zakup niezbędnego wyposażenia dla OSP z terenu Gminy Ujazd	Gmina Ujazd	FEŁ2027-CS.2.4	1 422 708 PLN	1 209 301 PLN
20.	PZ.3.5.	Budowa zbiornika retencyjnego wraz z infrastrukturą towarzyszącą w miejscowości Rokiciny - Kolonia, gmina Rokiciny	Gmina Rokiciny	FEŁ2027-CS.2.4	1 224 470 PLN	1 040 800 PLN
21.	PZ.3.6.	Gospodarowanie wodami opadowymi w Gminie Opczno	Gmina Opczno	FEŁ2027-CS.2.4	1 011 375 PLN	859 669 PLN
22.	PZ.3.7.	Ochrona ludności przed zagrożeniami pożarowymi poprzez doposażenie OSP na terenie Gminy Opczno - etap I	Gmina Opczno	FEŁ2027-CS.2.4	1 533 989 PLN	1 303 891 PLN
23.	PZ.3.8.	Ochrona ludności przed zagrożeniami pożarowymi poprzez doposażenie OSP na terenie Gminy Opczno - etap II	Gmina Opczno	FEŁ2027-CS.2.4	1 593 446 PLN	1 354 429 PLN
24.	PZ.3.9.	Ochrona ludności przed zagrożeniami pożarowymi poprzez doposażenie OSP na terenie Gminy Opczno - etap III	Gmina Opczno	FEŁ2027-CS.2.4	1 510 202 PLN	1 283 671 PLN

25.	PZ.3.10.	Adaptacja do zmian klimatu w Gminie Drzewica	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.2.4	1 477 251 PLN	1 255 663 PLN
26.	PZ.3.11.	Zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych, usuwania skutków zjawisk katastrofalnych i poważnych awarii chemiczno - ekologicznych na terenie Gminy Drzewica	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.2.4	1 783 706 PLN	1 516 150 PLN
27.	PZ.3.12.	Zwiększenie odporności Tomaszowa Mazowieckiego na zmiany środowiska poprzez działania adaptacyjne do zmian klimatu	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.4	4 280 850 PLN	3 638 722 PLN
28.	PZ.4.1.	Inwestycje w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury na terenie Gminy Ujazd	Gmina Ujazd	FEŁ2027-CS.2.7	985 265 PLN	837 476 PLN
29.	PZ.5.1.	Opoczyńskie ekomobilne	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.2.8	7 448 362 PLN	6 331 107 PLN
30.	PZ.5.2.	Transport niskoemisyjny/bezemisyjny	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.2.8	33 613 149,05 zł	28 571 176,69 zł
			Gmina Lubochnia			
31.	PZ.6.1.	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Poświętne	Gmina Poświętne	FEŁ2027-CS.5.1.	5 601 200 PLN	4 761 020 PLN
32.	PZ.6.2.	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Drzewica	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.5.1.	7 989 522 PLN	6 791 094 PLN
33.	PZ.6.3.	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Inowłódz	Gmina Inowłódz	FEŁ2027-CS.5.1.	6 158 134 PLN	5 234 414 PLN
34.	PZ.6.4.	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	FEŁ2027-CS.5.1.	7 559 371 PLN	6 425 466 PLN
35.	PZ.6.5	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Rzczyca	Gmina Rzczyca	FEŁ2027-CS.5.1.	1 296 634 PLN	1 102 139 PLN
36.	PZ.6.6.	Rozwój infrastruktury turystycznej na terenie gminy Białaczów	Gmina Białaczów	FEŁ2027-CS.5.1.	1 213 773 PLN	1 031 707 PLN
37.	PZ.6.7.	Utworzenie i zagospodarowanie miejsc sprzyjających budowaniu rozpoznawalnej marki turystycznej na terenie gminy Ujazd	Gmina Ujazd	FEŁ2027-CS.5.1.	2 274 459 PLN	1 933 290 PLN
38.	PZ.7.1.	Opoczyńska sieć dziedzictwa kulturowego - Modernizacja sali widowiskowej w Miejskim Domu Kultury w Opocznie	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.5.1.	14 311 512 PLN	12 164 785 PLN

39.	PZ.7.2.	Opczyńska sieć dziedzictwa kulturowego - budowa obiektu infrastruktury kultury wraz z zagospodarowaniem terenu w Gminie Sławno	Gmina Sławno	FEŁ2027-CS.5.1.	2 167 163 PLN	1 842 089 PLN
40.	PZ.7.3.	Opczyńska sieć dziedzictwa kulturowego - budowa Izby Kultury w Gminie Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	FEŁ2027-CS.5.1.	4 445 636 PLN	3 778 791 PLN

II. Lista projektów rezerwowych, realizujących cele rozwojowe

Lp.	Symbol projektu	Nazwa projektu	Nazwa instytucji	Źródło finansowania	Szacowana wartość całkowita [PLN] wg kursu 1 EUR=4,3463 PLN	Szacowana wartość dofinansowania [PLN] wg kursu 1 EUR=4,3463 PLN
41.	PR.1	Rowerowa infrastruktura turystyczna w Gminie Lubochnia.	Gmina Lubochnia	FEŁ2027-CS.5.1.	3 696 835,41 zł	3 142 310,10 zł
42.	PR.2	Zakup pojazdu ratowniczo-gaśniczego	Gmina Rokiciny	FEŁ2027-CS.2.4	1 200 000,00 zł	1 020 000,00 zł
43.	PR.3	Zakup pojazdu ratowniczo-gaśniczego wraz z wyposażeniem do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków klęsk żywiołowych i katastrof	Gmina Rzeczyca	FEŁ2027-CS.2.4	1 764 705,88 zł	1 500 000,00 zł
44.	PR.4	Odnawialne źródła energii w Gminie Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	FEŁ2027-CS.2.2	4 934 088,12 zł	4 193 974,90 zł
45.	PR.5	Budowa ścieżki rowerowej stanowiącej element szlaku turystycznego.	Gmina Miasto Tomaszów	FEŁ2027-CS.5.1.	18 211 562,35 zł	15 479 828,00 zł
46.	PR.6	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej im. Mikołaja Kopernika w Radzicach Dużych	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.2.1	3 529 411,76 zł	3 000 000,00 zł
47.	PR.7	Montaż instalacji fotowoltaicznych i magazynu energii na potrzeby MGKS	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.2.2	1 764 705,88 zł	1 500 000,00 zł
48.	PR.8	Zakup pojazdu ratowniczo-gaśniczego dla OSP Domaszno	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.2.4	2 352 941,18 zł	2 000 000,00 zł
49.	PR.9	Budowa deptaku nad zalewem w Drzewicy, ścieżki pieszo-rowerowej łączącej ul. Braci Kobyłańskich z ul. Stawową w Drzewicy, budowa przystani kajakowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą przy ul. Słowackiego w Drzewicy (miejsca parkingowe, miejsce odpoczynku)	Gmina Drzewica	FEŁ2027-CS.5.1.	5 882 352,94 zł	5 000 000,00 zł

		dla rowerzystów)				
50.	PR.10	Termomodernizacja zasobu komunalnego w Gminie Opoczno	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.2.1	3 764 941,18 zł	3 200 200,00 zł
51.	PR.11	Gospodarowanie wodami opadowymi - etap II	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.2.4	2 000 000,00 zł	1 700 000,00 zł
52.	PR.12	Opoczyńska sieć dziedzictwa kulturowego – budowa Izby kultury ludowej w Gminie Opoczno	Gmina Opoczno	FEŁ2027-CS.5.1.	2 588 235,29 zł	2 200 000,00 zł